

Priroda i čovjek
u smislu znanosti duha

SD 352

Rudolf Steiner

1	<p>Rasprava 7 siječnja 1924 Debelokošci - bit formiranja ljuske i kostura.</p> <p>O smoli u mravinjaku i šteti koju su nanijele pčele-drvodjelci. Gdje slonovi idu umrijeti. Predosjećaj smrti životinja. Čovjek je za svoju slobodu platio izgubivši većinu sposobnosti predosjećanja. Životinje nemaju slobodu, ništa u vezi njih nije slobodno, ali imaju veliku moć predosjećanja. Um slona, može sve zapamtiti, posebno što se događa unutar njega. Razvoj školjki i ljusaka kod nižih i viših životinja. Vanjski kostur uvučen kroz krv. Samo spoznaja i čvrst kostur. Duh sjedi u kosturu.</p>	6
2	<p>Rasprava 19 siječnja 1924 Toksini i njihovi učinci na ljude.</p> <p>Arsen u svojim toksičnim učincima. Sve supstance u tijelu proizvedene su od samog čovjeka; on ih stvara iz kozmosa. Astralno tijelo stvara arsen. U velikim količinama otrov ubija ljude, u manjim, čini ih bolesnim. U malim količinama fino raspršen, to je lijek. Najbolje je proučavati učinke otrova kod malih količina. Mineralni otrovi, samopomoć tijela protiv njih i antidoti. Rahitična djeca ne proizvode dovoljno olova. Protein, uvijek prisutan u čovjeku, stalno otapa olovo. Biljni otrovi guraju život u osjećaje. Taninska kiselina protiv biljnih otrova. Životinjski otrovi djeluju samo u krvi. Možete ga se riješiti smot antidotom koji sami kreiramo u krvi. Ljudi također stalno proizvode životinjske otrove, naprimjer kod difterije. Mravlja kiselina i obnova Zemlju unutar kozmosa. Nadosjetilnom ljudskom biću treba ptomain za život. Giht i reumatizam. Mineralni otrovi čine da se fizičko tijelo uvuče u etersko tijelo. Biljni otrovi uzrokuju uvlačenje eterskog tijela u astralno. Otrovi životinja uzrokuju da se astralno tijelo uvuče u ego.</p>	14
3	<p>Rasprava 23 siječnja 1924 Prehrana.</p> <p>Prekomjerno hranjenje proteinima kasnije dovodi do takozvanog otvrdnjavanja arterija u starijoj dobi i ljude čini izuzetno podložnim svim vrstama zaraznih bolesti. Protein mora u potpunosti biti prerađen od eterskog tijela. Da bi se pravilno hranili za srce, grudi i tako dalje, treba nužno jesti masne stvari. Etersko tijelo sprječava truljenje proteina, astralno tijelo bori se protiv užeglosti masti. Suzbijanje bolesti uzrokovanih trulim proteinima u crijevima ili užeglim mastima, bakrom i arsenom. Ego se bori protiv fermentacije šećera i škroba. Pretjerana konzumacija krompira štetna za glavu. Hranjenje krumpirom i materijalizam. Ostali štetni učinci jedenja krumpira. Ego djeluje prvenstveno u glavi, astralno tijelo u grudima, etersko tijelo prvenstveno u trbuhu. Miris pokvarenog jaja kao lijek. Velik dio bolesti su prehrambene bolesti.</p>	23

- 4 Rasprava 2 veljače 1924 33
Ljudsko oko - albinizam.

Fina struktura šarenice razlikuje se od osobe do osobe. Anatomija oka. O rožnici, žilnici, mrežnici, optičkom živcu i slijepoj točki. Čovjek vidi s nadosjetilnim 'Ja'. Crne ili plave oči. Smeđe oči. Boja očiju i blijeda boja tijela kod albina. Priroda albinizma. Dijagnoza šarenice. Dijagnoza oka općenito. Albinizam zbog nepravilnosti ega kako procesira sumpor i željezo. Anemija zbog nepravilnosti kako astralno tijelo procesira željezo.

- 5 Rasprava 9 veljače 1924 41
Ciklus tekućina na Zemlji u odnosu na univerzum.

Voda je zapravo zemljina cirkulacija krvi. Voda počinje cirkulirati u slatkom stanju, bez soli, a u moru završava slana. Podzemne struje soli od ušća do izvora rijeka. Slana voda ima malo veze s kozmičkim prostorom. Slatkovodni izvori su oči Zemlje. Kod reprodukcije, na Zemlji djeluje kozmički element. Pokusi o važnosti slezene. Rad gospođe Kolisko 'Uloga slezene i pitanje trombocita'. Reprodukcija i razvoj osjetilnih organa u morskim ribama. Migracija lososa. Migracija ptica. Lijeva strana čovjekova tijela ima više zemaljskih snaga, desna više eterskih snaga nebesa. Emancipacija čovjeka od Zemlje. Iverak i list. Cvijet kao nositelj svijetla, korijen kao nositelj soli. Kako se Zemlja hrani i kako se ljudska bića hrane.

- 6 Rasprava 13 veljače 1924 51
O odijevanju ljudi.

O potrebi zaštite od okruženja. Životinje imaju spremnu zaštitu. Način na koji je životinja dlakava, pernata i tako dalje, prvenstveno je povezan s utjecajima Sunca. Ljudi imaju nezavisnost tako da nemaju vanjsku zaštitu poput životinja već su više izloženi utjecajima okruženja. Emancipacija ljudi od vanjske prirode. Dvije zadaće odjeće: pružanje zaštite od vanjskog svijeta i ukrasna. Ukrasni aspekt odjeće prošao je kroz ogroman razvoj. Izvorni su narodi astralno tijelo su osjećali obojeno i to su činili vidljivim u svojoj odjeći. Boje za rituale. Cijevni oblik hlača i cijev štednjaka. Lepršava i pripijena odjeća. Filistejska odjeća nastala je zbog zaštite. O porijeklu medalja. Toga je napravljena po uzoru na nadosjetilno tijelo. Moderni jutarnji kaput je odsječena toga. Kako se razvio remen. Moderna odjeća je uveliko postala siva i bezbojna. Podrijetlo vojne odjeće. Zastave i grupne duše. Oltarne slike, slike predaka i krajolici. Rafaelova *Sikstinska madona* kao procesijska zastava. Tetovaže. Narodne nošnje. Odjeća se uglavnom razvila kao rezultat potrebe za zaštitom, ali sve više i za ukrašavanjem.

- 7 Rasprava 16 veljače 1924 61
O učincima arsena i alkohola.

O trovanju djece hranjene arsenom. Arsen posebno snažno utječe na astralno tijelo i na disanje. Nakupljanje masnoća kao posljedica djelovanja arsena. Malo je arsena prisutno u svojoj hrani. Glas kastrata. Pluća nisu samo respiratorni organ, također su važna za prehranu. Većina plućnih bolesti je zbog toga jer se pluća ne hrane pravilno. Prosvjetljenje je važnije od vapaja za zakonima. Zabrana uvoza alkohola. Čovjek sam proizvodi alkohol u tijelu koji mu je potreban za očuvanje. Vino se stvara principom Sunca od izvan Zemlje. Posvuda u naslagama ugljena postoji sačuvana veoma stara sunčeva energija. U odrasloj dobi alkohol djeluje na astralno tijelo, a posebno na samo 'Ja'. Osobita štetnost alkohola za djecu. O zlatnim ribicama i kako uspijevaju u osunčanoj i zagrijanoj vodi. Košulja je sustav grudi, kaput sustav glave. Izvorno su frak i cilindar zajedno činili kaput.

- 8 Rasprava 20 veljače 1924 73
Povezanost viših članova ljudskog bića s fizičkim tijelom.
Djelovanje opijuma i alkohola.

Zelena boja biljke. Boja ribe. Značenje pruga na bočnim stranama ribe. Otpuštanje eterskog i astralnog tijela prije smrti i suprotno stanje kada je astralno tijelo preduboko u fizičkom. Priznanje napravljeno zbog popuštanja savjesti skupa s eterskim tijelom. Grijeh protiv ljudske slobode. Zlouporeba napisane i izgovorene riječi. Alkohol prvenstveno utječe na ego. Opijum posebno snažno djeluje na astralno tijelo.

- 9 Rasprava 23 veljače 1924 81
Izgradnja i razgradnja u ljudskom organizmu. Važnost izlučevina

Analiza urina. Razlika između stare i nove medicine. Ljudska duša i duh aktivni u posteljici. Oko je izlučevina. Cijeli mozak je izlučevina. Fizičko i etersko tijelo grade, astralno tijelo i ego razgrađuju. Duhovno se temelji na razgradnji a ne izgradnji. Mi cijelog života razbijamo materiju i elimineramo je. Znoj se izlučuje kroz funkcioniranje eterskog tijela, urin kroz funkcioniranje astralnog tijela, izlučevine crijeva posebno su pod kontrolom ega. U osnovi sve u vezi zdravlja i bolesti zavisi o tome kako funkcionira astralno tijelo. Testovi urina na proteine i šećer. Nijanse boje, i mutnoća ili bistrina urina. Astralna utvara u urinu, znoju, i crijevnom sadržaju - 'mumija'. Izmet konja i goveda. Nadosjetilna životinja i nadosjetilni čovjek žive u izlučevinama. Kvržice i upale.

10	Rasprava 27 veljače 1924 Einsteinova teorija relativiteta. Mišljenje otuđeno od stvarnosti. Popularno predstavljanje Einsteinove teorije relativiteta. U vezi pitanja o apsolutnom mirovanju ili apsolutnom kretanju i priroda relativnog mirovanja i relativnog kretanja. Einsteinovo gledanje da se može reći samo da stvari relativno miruju ili se kreću. Čudne posljedice Einsteinove teorije. Širenje teorije relativiteta. Debate o njoj sa sveučilišnim profesorima. Veličina ljudskog bića nije relativna već određena od kozmičkog prostora kao cjeline. Debate o gravitaciji u mladim danima Rudolfa Steinera. Rani i kasniji Einstein. Plateau-ov pokus. Teorija relativiteta ima logiku ali nema osjećaj za stvarnost.	92
-	Kako je došlo do predavanja za radnike?	101

Rasprava 7 siječnja 1924.

I

Dobro jutro, gospodo. Neko vrijeme se nismo nalazili. Možda ste mislili o nečemu konkretnom o čemu bi mogli danas raspravljati?

Pitanje: *Veliki mravi koji se mogu naći u našim šumskim predjelima imaju neku vrstu meda ili smole na dnu njihovih mravinjaka. To se koristi kod rituala; rimski katolički svećenici vole to koristiti za tamjan. Volio bih pitati odakle to dolazi i od čega se sastoji.*

Rudolf Steiner: Te smole sadrže isti materijal koji se nalazi kod tamjana, i zaista nema drugu vrijednost nego da se dobije jeftini tamjan. U mravinjaku se razvije jer s mravljom kiselinom mravi također izlučuju svakakve stvari koje donose sa sobom od smolastih dijelova drveća gdje skupljaju sok. Dakle, to nije vrsta meda, već smola koja u sebi ima pomiješanu mravlju kiselinu.

G. Müller: *Želio bih se vratiti na pčele, šumskim pčelama koje se ugnijezde na drveću. U mladosti sam znao slučaj gdje je svo drvo istrunulo i nije bilo korišteno. Tada je došao stolar i kupio je veliku količinu ovog drva, koje se prije koristilo samo kao drvo za kutije. Ovo drvo je koristio kod gradnje novih kuća. Nakon godinu dana, ljudi su svuda po kućama nalazili pčele. Te su pčele bile toliko opasne za strukturu da ih je nakon dvije godine stolar morao uzeti natrag. Sve grede, uključujući krovne, morale su se spustiti. Morao je kuće uzeti natrag, ponovno ih otkupiti.*

Rudolf Steiner: To se može dogoditi, naravno. Jesu li pčele prodrle u drvo na stovarištu ili još u šumi?

G. Müller: *Prodana su na dražbi u jesen, korištena u proljeće, a pčele su izlazile ljeti.*

Rudolf Steiner: Sve što s jedne strane može biti korisno, s druge može biti strašno štetno. To nije u suprotnosti s onim što sam rekao ranije, da su te pčele u drvu prijeko potrebne. Kao što sam rekao, što se jedne strane može biti izuzetno korisno s druge može postati izuzetno štetno. Dopustite da vam dam primjer: zamislite da je dječak kratkovidan. Ako mu date naočale to je nužno i zaista može biti veoma korisno. Ali ako bi drugi dječaci to sada gledali kao nešto elegantno i ako bi željeli nositi naočale, to ne bi bilo korisno već štetno. I to je tako. Nešto što je iznimno korisno u jednoj situaciji, u drugoj može biti izuzetno štetno. To je tako.

G. Müller: *Želio bih se vratiti pčelama i onome što je povezano s našim pčelarskim životom i aktivnostima. U posljednje vrijeme kolege su mi nekoliko puta rekli da bi bilo ljepše da nisam čitao ono što sam želio reći već govorio slobodno. Ali moram odgovoriti kolegama, išao sam samo u osnovnu školu i*

nemam neki posebni govornički talent. Tako da nisam u stanju govoriti slobodno. Tako ću i danas pročitati a ne slobodno govoriti: o pčelama, o matici. (Govorio je o košnici i zatim uputio na probleme između radnika i poslodavaca; vraćajući se natrag u 1914, izražava pomalo nezadovoljstvo. Pravi usporedbu, mi smo također košnica u toj situaciji, i tako dalje)

Rudolf Steiner: Pa, gospodo, teško je govoriti spontano o ovim stvarima. Mislim da svi imamo iskustva, kada se ovakve stvari iznesu i odmah se stave na dnevni red, razgovori se odvijaju u drugom tonu nego kada je stvar pažljivo razmotrena. Stoga ako ćemo uopće o tom pitanju razgovarati, hajdemo ga pažljivo razmotriti. U srijedu opet imamo na raspolaganju još jedan sat i zamoliti ću gospodu koja imaju nešto za reći po tom pitanju da koristimo vrijeme u srijedu.

Ljudi su s pravom govorili o temperamentima. Temperamenti djeluju drugačije ako ste između toga spavali. Naravno, ne želim stvar skinuti s dnevnog reda, jer to ne znači da i sam neću reći nešto o tome u srijedu. Ali mislim da to treba učiniti na takav način da odmah ne razgovaramo o tom pitanju, kada bi neki mogli proključati, već da si uzmemo vremena do srijede. Zato ću vas zamoliti gospodo, ako želite, da o tome govorite u srijedu.

Danas ostanimo s onim što nas je i inače zaokupljalo, pitanjima znanja. I kao što sam rekao, prijedlog gospodina Müller da bismo trebali razgovarati o tom pitanju svakako ćemo uzeti u obzir u srijedu. A onda ću i sam reći što imam za reći.

Vidite, sa znanstvenim temama je relativno lako za nekoga tko zna temu reći nešto čak i bez pripreme; ali volio bih ponovno razmisliti o cijeloj stvari koja je ovdje iznesena. Je li to za vas u redu? (Slaže se.) Ima li još netko pitanje?

G. Dollinger: *Pitanje koje se nedavno često pojavljivalo, bilo je u svim novinama, o tome da se nikada ne zna gdje su mrtvi slonovi, jer nikada ne pronađete ostatke. Želio bih pitati g. Doktora bi li bilo zanimljivo razgovarati o tome?*

Rudolf Steiner: To je zanimljivo sa slonovima. Slučaj je da se ostaci slonova iz pretpovijesnih vremena ponekad nađu u izvrsnom stanju. I način na koji su nađeni ti slonovi iz pretpovijesnog doba pokazuje da su upravo te životinje, koje se u prirodnoj znanosti nazivaju debelokošci, morale tako stradati na mjestima gdje su pronađene na takav način – odnosno, moralo je to biti na takav način da ih je odjednom obavila okolna zemlja. Dakle pod ovim mislim da su debelokošci mogli biti tako dobro očuvani jer voda i mulj ih nisu postupno obavijali već je moralo biti tako da su ležale u pećini i klizište ih iznenada obavilo zemljom. Kao rezultat toga, kada se strano tlo oko kostura otopilo meso, ljudska, koja je sama po sebi čvrsta, izuzetno je dobro očuvala kostur. Svugdje u muzejima pronaći ćete ove divno sačuvane primjerke tih životinja iz prapovijesnog doba.

To nam pokazuje da te životinje imaju osobitu naviku povlačenja u špilje kada dođe vrijeme da umru. Naravno ne možete stvari uzeti striktno kako ste vi rekli, jer jedino možemo reći da često – naravno da se mogu naći i mrtvi slonovi – ne može se

naći trag slona koji je ranije sigurno viđen okolo. Te životinje imaju osobitost kada vide da se smrt približava, povlače se u špilje i umiru u špiljama. Vidite gospodo, to ima veze s činjenicom – a ono što ste rekli odnosi se samo na debelokošce – da imaju tako izuzetno debelu kožu. A što znači ta debela koža? Vidite, tvrdi dijelovi životinje najviše su povezani sa zemljom. Nokti na vama također su najviše povezani sa zemljom. A koža slona je takve prirode da je zaista iznimno povezana sa zemljom. Kao rezultat toga, slon se cijelog života osjeća okružen zemljom, naime zemljom u svojoj koži, osjeća se ugodno samo kada je okružen kožom. Sada, unutar kože slon zaista stalno umire. Kada se smrt približi – to je osobitost ovih debelokožaca – ove životinje to izuzetno snažno osjećaju, upravo zato jer imaju debelu kožu. Tada žele još zemlje u svojoj koži; zatim ih njihov instinkt vodi u špilje na Zemlji. Ljudi ih ne traže u ovim jazbinama. Ako bi ih tamo potražili, našli bi više mrtvih slonova. Nećete ih naći na otvorenom polju.

Ono što ovo dokazuje je da životinje imaju bolju ideju o približavanju smrti od ljudi, a posebno one životinje koje su okružene debelom kožom; ali također i niže životinje, male kao što su insekti, naprimjer, s njihovim rožnatim vanjskim prekrivačem. I vidite, kada se dođe do ovih malih životinja moramo reći: Ne samo da one osjećaju da se smrt približava, već i da vrše svakakve pripreme kada će umrijeti, tako da se smrt dogodi na mjestu koje je za to najbolje. Neki insekti se povlače u tlo da tamo dožive smrt.

Vidite, situacija s ljudskim bićima je da ona plaćaju za svoju slobodu tako da imaju vrlo malo intuicije. Životinje nemaju slobodu, sve u vezi njih je neslobodno. Ali imaju veliku moć intuicije. Kao što znate, kada prijeti opasnost, potres na primjer, životinje se sklone, dok ovakvi događaju ljudska bića uhvate potpuno nepripremljena.

Možemo reći da je za ljude iznimno teško ući u unutarnji život životinja. Ali svatko tko može pravilno promatrati životinje, svatko s darom za promatranje životinja, uvijek će naći da životinje djeluju na iznimno proročki način u vezi svega što se tiče njihovih života. A osobita navika o kojoj smo govorili zaista je povezana s proročkim životom tih životinja. Ali opet, ne bi trebali izravno uspoređivati životinje s ljudima, kada rade ovakve stvari.

Ovdje možemo govoriti o nečem drugom povezanom s slonovima. To će učiniti temu vašeg pitanja još razumljivijom. Vidite, stalno je promatrano da je malo krdo slonova, recimo, odvedeno do pojilišta. Sada bi moglo biti da kraj staze stoji mladi nevaljalac i dok oni prolaze baci nešto na slona. Za sada, slon bi izgledao strpljivo stvorenje koje nije napravilo ništa, i izgledao bi prilično indiferentno. Ali gle, kada se slon vraća, nosi dosta vode u svojoj surli. I dok hoda natrag, i opet vidi dječaka, popraska ga od glave do pete s vodom, prije nego dječak može opet nešto baciti. To je viđeno u više navrata. Sada možemo reći: Munje i gromovi, slon je puno pametniji od čovjeka, jer slon mora imati ogromnu mudrost za zapamti ovu uvredu što mu je dječak nanio, drži vodu u surli i zatim se osveti.

Pa, gospodo, takva ideja o slonu nije baš točna. To ne bi trebali uspoređivati s ljudskom pameću, već s drugom ljudskom sposobnošću. Ako vam muha sleti na oko ovdje, vi napravite ovo: vi se nje otarasite bez da puno mislite o tome. Znanost, koja ima mnogo naziva za stvari koje su puno manje razumljive, to naziva refleksnim pokretima. Jednostavno koristite instinkt, obrambeni pokret, da se otarasite nečega što vam može biti štetno. Ljudi stalno rade takve stvari. U takvom djelovanju, kada se jednostavno otarasite muhe, mozak uopće nije aktivan; aktivni su samo oni živci koji idu u okosnicu. Kada osoba o nečemu razmišlja to je ovako: Ovdje gore je mozak, i kada osoba vidi nešto, naprimjer, optički živac ide u mozak, a iz mozga impuls volje da se nešto napravi ide kroz ostatak organizma. Ali ako se osoba jednostavno otarasi muhe, živac uopće ne ide u mozak – čak i ako je na glavi – već ide ravno u kralježnicu, i muha je odstranjena bez da je tome pridružena i jedna misao. Dakle, kičmena moždina je ta koja zapravo uzrokuje tu činjenicu da se instinktivno branimo kada nam se nešto približi na taj način.

Mi ljudi nemamo debelu kožu, barem govoreći fizički, već vrlo tanku. Naša je koža toliko tanka da je čak i prozirna, sastoji se od tri sloja: unutarnjeg takozvanog dermis, zatim dolazi sloj takozvani malpigijev, i zatim vanjska koža koja je prilično transparentna. I mi imamo kožu poput slona, samo što je veoma tanka. Vanjska je koža prilično transparentna. Budući da imamo prozirnu kožu također smo u kontaktu s okruženjem s našim osjetilima, a budući da smo u kontaktu s okruženjem mi razmišljamo i razmatramo stvari. Slon je također fizički debelokožac, ljudi su često to u moralnom smislu. Ali što to uzrokuje? Nakon ovog što sam vam rekao lako možete zamisliti da je slon iznimno neosjetljiv na svoju okolinu. Takav slon u osnovi baš ništa ne osjeća, a sve što opaža od okoline je putem vida; to je poput svijeta zatvorenog u sebe. Dubinsko proučavanje uma slona nešto je izuzetno zanimljivo za neke ljude. Ponekad osoba želi više od svega da bude slon, da napreduje u uvidu. Jer vidite, da čovjek ima i svoje misli povrh toga – osim što ima slonovski um – postao bi toliko pametan da se ne bi mogle naći riječi da se opiše koliko pametan! Ali slon nema mozga da bi bio toliko pametan. Budući je potpuno zatvoren u sebe, njegovi refleksni pokreti, obrambeni pokreti, produžuju se. Treba im dugo vremena. Ako bi na sebi imali muhu i ne bi imali brzi instinkt da je se otarasite, muha bi i sama prije odletjela nego bi je se namjeravali otarasiti. Sa slonom, to je ovako: ostavio bi muhu gdje jest, jer to da je se otarasi došlo bi mu vjerojatno nakon sat vremena, toliko je spor refleks obrambenog pokreta. A ono što on radi sa surlom nije ništa drugo nego taj refleksni pokret, obrambeni pokret, samo što traje dugo. I nije to da on razmišlja: dječak, uvrijedio me, moram mu istresti vodu na glavu – slon o tome ne razmišlja. Ako dječak baci blato na vas, dat ćete mu po ušima bez da o tome puno razmišljate. Slon je, međutim, spora životinja, upravo zato jer je debelokožac, i zato treba dugo vremena, hodanja, dok ne ispruži surlu i popraska dječaka. Ali dok u međuvremenu pije shvaća: ako je voda u njegovoj surlu onda je ona jača, želi ojačati svoju surlu držanjem vode tamo. I osjeća da surla postaje duža. Jednostavno želi koristiti produženu surlu da sruši dječaka kada na njega ispusti teret vode. To je ono što trebamo uzeti u obzir. Ne smijemo im jednostavno pripisati ljudsku mudrost, već se mora ući u um slona, i onda otkrijemo

ove stvari. Slon je iznutra zatvoren i sve primjećuje, sve što se odvija u njemu. Zbog toga također primjećuje približavanje smrti i može se povući.

Činjenica je da danas postoji vrlo malo znanosti o životinjskim dušama. Ljudi promatraju životinje, i otkrivaju svakakve zanimljive stvari, kao što sam vam rekao. Ali stvarno gledanje u životinjsku dušu, to je nešto što je danas izuzetno rijetko. Ali za doći do ovih stvari, treba ojačati osjetila, da bi uopće gledali na život.

Slika 1

Uzmite vrlo male životinje, kakve možete naći. Postoje vrlo male životinje koje se sastoje samo od mekane, ljigave mase [vidi crtež]. Ova mekana, ljigava masa može, ako je u blizini zrno, izvući nešto poput male osjetljive niti. Tada se iz mase formira ruka. Može se opet povući natrag. Ali vidite, takva stvorenja izlučuju ljuske od vapnenca ili šljunka, tako da su okružene ljuskom od vapnenca ili šljunka. Pa, kada promatrate tako malu životinju, ne možete puno vidjeti. Ali postoje stvorenja koja su razvijenija, i tu se može više primijetiti. Postoje životinje koje se također sastoje od takve sluzave mase, ali unutra postoji nešto što, ako dobro pogledate, izgleda poput malih zraka; a onda oko sebe opet imaju ljusku, a na ljusci su bodlje. Sve što kasnije preraste u koralje izgleda ovako.

Slika 2

Uzmite takvu životinju, koja ima ljusku s bodljama i iznutra u mekoj masi ovakve zrakaste strukture. Što je to? Ako doista istražite, nađete da do tih zraka unutra nije došlo zbog Zemlje, već ih uzrokuje sfera oko Zemlje, zvijezde. Do ove meke mase došlo je zbog nečega što dolazi iz nebesa, do tvrde mase, ili mase s bodljama, nešto je od Zemlje. Kako nastaje tako nešto? Pa, gospodo, ako želite znati kako nastaje, morate to gledati ovako. Ovo je mali djelić – crtam to prilično uvećano – takve ljigave životinje. Kroz utjecaj koji dolazi od dalekih zvijezda, pomalo se razvije takva mala zraka. Kako se to razvija, to prilično snažno gura ostatak mase ovdje. Ali ovdje još više pritišće zid. Kao rezultat, na ljusci se stvara bočna izbočina, jer je pritisak povećan, i stvara se okosnica od vapnenačke ili šljunčane mase. Tako da je bodlja

proizvedena od izvana, od Zemlje, zraka je međutim, od iznutra, ali zbog utjecaja zvijezda. Možete li ovo razumjeti?

Ono što se formira tamo unutra je početak živčane mase; ono što se formira vani je početak koštane mase. Tako možemo vidjeti, gledajući ove niže životinje: živci nastaju pod utjecajem vanjskog okruženja, koje je izvan Zemlje. Sve koštano, ljuskasto – niže životinje imaju kost samo vani – nastaje pod utjecajem Zemlje.

Što više gledamo savršenije životinje, vidimo nestanak ljusaka i stvaranje kostura, dosežući najsavršeniji oblik kod čovjeka. Ali pogledajte ljudski kostur. Ako pogledate ljudski kostur, dolazite do točke kada možete usporediti glavu s nižom životinjom, jer ima neku vrstu ljuske. Unutra je mekana. To je velika razlika prema ostatku ljudske koštane strukture. Kostri vaše noge su unutra i prekriva ih meso. Čovjek je uzeo kostur u sebe. Pa, činjenica da vanjska koštana masa čovjeka nije kao kod glave već je uzeta unutra, povezana je s činjenicom da se krv kod viših životinja i kod čovjeka stvara na određeni način. Ako pogledate takve niže životinje sve je bijela masa. Čak je i ono što u njima teče kao krv bijelo. Dakle, ove niže životinje imaju bijelu i nimalo toplu krv. Što su životinje više, što se više približavamo od organizacije životinja čovjeku, to više čovjek ima krvnu masu prisutnu u sebi. I što više krvna masa prodire u živac, to se više kostur, koji je prije bio samo vanjska ljuska, povlači u unutrašnjost organizma.

Dakle to možemo reći ovako. Zašto čovjek ima kosti razvijene kao interne strukture, kao na rukama i nogama? Jer njegova krvna masa ulazi u živčanu masu. Tako da se može reći: Iznutra višim životinjama i čovjeku treba krv i stoga su uzeli školjku iznutra. Možete li to razumjeti?

Ali uz to se također može reći: takve niže životinje ne znaju ništa o sebi; međutim, ljudska bića i niže životinje znaju o sebi. Kako znate o sebi? Znate o sebi, budući da imate kostur u sebi. Pa ako pitate: 'Kako zapravo osoba ima samosvijest, kako zna o sebi?' Ne bi trebali pokazati na mišiće, niti na meke dijelove, već na čvrsti kostur. Čovjek zna za sebe zbog čvrstog kostura. I iznimno je zanimljivo proučavati ljudski kostur.

Slika 3

Pretpostavimo da je ovo ljudsko biće i opet ću vrlo grubo skicirati njegov koštani sustav [vidi crtež]. Sada je ovo neobično zanimljivo: kada gledate kostur morate pomisliti da je on bio unutar ljudskog bića; ali on je u potpunosti prekriven kožom. Ako bi želio nacrtati ovu kožu morao bih to ovako. Kada je osoba živa, cijeli joj je sustav kostiju kao u vreći, koja mu je jako dobro prilagođena. Pa zamislite ovdje zglob, ovdje kost ima glavu i to se uklapa u udubljenje, takoreći. S periosteumom je slično: ovdje je periosteum; cijela vanjska kost okružena je pokosnicom, i pokosnica se nastavlja ovako, prelazi tamo i prekriva kostur. Dakle, ako razmišljate o kosturu unutar ljudskog bića, u njemu je sasvim odvojen. Između svih ostalih dijelova ljudskog bića i kostura postoji vrećasta koža. To je doista kao da biste uzeli kostur život ljudskog bića i zamislite da raširite vreću preko cijelog kostura, svugdje ga tijesno prekrili, tako da bi vanjska strana vreće prekrivala cijeli kostur. To ne trebate

Slika 4

raditi jer je priroda to već napravila; cijeli je u vreći, periosteumu. I zanimljivo je: krvne žile idu samo do periosteuma – cijeli je prožet njima. Ova krv hrani kosti onoliko koliko je namijenjeno, ali unutar vreće kost je sva zemlja: kalcij karbonat, kalcij fosfat, pepeo, soli, i tako dalje. Dakle imamo čudnu činjenicu: dakle, vi ste mišići, jetra i tako dalje, i u sebi imate svoje krvne žile, i krv u početku stvara vrećicu. Ta vrećica vas zatvara iznutra. Unutar vrećice je šupljina, u šupljini je iznutra kostur. Dakle zaista je kao da su kosti zaglavljene u vama, a vi ste ih odvojili, koristeći vrećicu, periosteum. A ove su kosti potpuno zemaljske, unutra je Zemlja. Ne možete ih osjetiti iznutra. Toliko malo možete osjetiti svoje kosti, vidjeti što su, da su dio vas kao što bi osjetili komad krede koji podignete da je dio vas. Ako uzmete komad krede ni to ne osjećate, to je izvan vas. Dakle, kost je izvan vas, vi ste od nje odvojeni vrećicom. Svi u svom kosturu imate nešto što nije vi, to je Zemlja u obliku kostiju, kalcijeva fosfata, kalcija karbonata. To nosite u sebi, samo što je okruženo u vrećici, u periosteumu.

Vidite gospodo, to nije mjesto za nešto što nije od duha; jer ako u sebe unesete i jednu krhotinu Zemlje, mora se ognojiti dok ne izađe. Kost se ne gnoji. Zašto? Jer ondje gdje ste unutar vas mrtvi, gdje kost izgleda mrtva unutar periosteuma, svugdje je prisutan duh. Vidite, to je divan instinkt, zašto su obični ljudi, koji su često znali više od akademika, smrt zamišljali kao kostur, jer su znali da duh prebiva u kosturu. I ako su mislili o duhu koji luta okolo, također bi se morao pojaviti kao kostur. To je bila ispravna slika. Jer dok god osoba živi, u sebi čini prostor za duh kroz svoje kosti.

To je nešto o čemu ćemo dalje razgovarati u vrlo bliskoj budućnosti. Ali iz ovoga također možete vidjeti da čovjek dosta toga čini da bi doveo duh u svoje kosti. Slon unutar svoje debele kože još ostavlja prostora za duh. A budući slon još uvijek ostavlja prostor za duh unutar svoje debele kože, duh, kojeg slon tada može osjetiti, može percipirati kada ga vanjski svijet uništi. Čovjek ne zna ništa o svojoj smrti jer mu je koža pretanka. Ako bi bio debelokožac fizički gledano, i on bi se također, povukao u špilju i umro u špilji. A netko bi također rekao: 'Kamo ljudi idu? Oni odlaze u raj kada umru!' Da, gospodo, ista stvar koja bi se rekla za slona kao i za pojedince koji su štovani u nekim krugovima. Uzmimo za primjer Mojsija, za kojeg je rečeno da mu tijelo nikada nije nađeno. Nestao je i ljudi su zaista mislili da se to dogodilo u njegovom slučaju. Postao je tako mudar, ljudi su govorili, kao što sam već rekao. Da su ljudi fizički debelokošci i da imaju svoj mozak, bili bi toliko pametni da se to ne bi riječima moglo izraziti! I ljudi su znali za takve stvari. Vidite li, zapanjujuće je što su ljudi znali! Za Mojsija su rekli da je bio pametan kao da ima debelu kožu. Stoga se i povukao i njegovo tijelo nije pronađeno. To je vrlo zanimljiva veza. Ne čini li vam se tako? Drevne legende često su povezane s čistim, lijepim štovanjem životinja.

Pa, o ovome ćemo razgovarati sljedeći put, kada nam pregovori za koje smo se danas obvezali to dopuste.

Dakle, do sljedeće srijede, gospodo.

Rasprava 19 siječnja 1924.

II

Želio bih dodati nešto predavanjima koja smo do sada imali, gospodo. Sljedeći puta ću opet pitati da postavite pitanje ili dva o znanosti.

Rekao sam vam da moramo smatrati da se ljudsko biće sastoji od fizičkog tijela, koje je pred vašim očima, i također od viših organizacijskih aspekata, koji su nevidljiva tijela. I rekao sam da je prvo nevidljivo tijelo, etersko tijelo. To je suptilno tijelo koje ne možemo opaziti našim običnim osjetilima ali koje je stvarni razlog zašto je ljudsko biće živo, i u biti je također razlog zašto postoji sav biljni i životinjski život. Drugo, još jedno više tijelo je ono koje zovemo astralno tijelo. To tijelo čini mogućim da imamo senzacije i osjećaje. Imamo ga zajednički sa životinjama, jer i životinje, također, imaju astralno tijelo. Ali zatim, postoji nešto u ljudskom biće što životinje nemaju, i to je samosvijest. Za to imamo 'Ja'. Ljudsko biće se dakle sastoji od fizičkog tijela, kojeg vidimo, i tri viša tijela, eterskog tijela, astralnog tijela i 'Ja'.

To je najbolji način da se vidi zašto ljudi koji imaju neki stupanj nadosjetilne percepcije imaju dobrog razloga reći da čovjek ima ova nadosjetilne aspekte – mogu se također razumjeti i na druge načine – ali to je lako vidjeti ako razmotrimo način na koji otrovi djeluju na ljudsko tijelo.

Kada govorimo o insektima vidimo da otrovi insekata u danoj situaciji mogu imati iznimno koristan učinak na ljude. Vidimo da će se otrov insekata riješiti izvjesnih bolesti. A to je također zašto se lijekovi uglavnom rade od stvari koje u običnom životu djeluju kao otrovi. Samo ih treba uzeti u pravilnim dozama, odnosno, treba ih uzeti na takav način da na pravi način mogu djelovati na ljudski organizam.

Djelovanje otrova na ljudsko tijelo ima svoje osobitosti. Samo razmotrite sljedeće u tom pogledu. Vidite, arsen, koji se ponekad koristio i kao otrov za štakore, vrlo je snažan otrov. Kada osoba uzme arsen, ili ako se da životinji, odmah slijedi smrt, ili, ako se uspije spriječiti smrt dajući osobi pogodni antidot, izbacujući arsen opet vani, takoreći, neka vrsta sporog trovanja arsenom može se razviti, i to trovanje arsenom zatim napreduje polako. Ili može biti da osoba ima zanimanje koje uključuje nešto što mora sadržavati arsen, i zatim trovanje s malim količinama arsena može postati profesionalna bolest. Kada se dogodi da osoba ne uzme toliko arsena da bi je odmah ubilo, već uzme malo arsena, upravo toliko da bude štetan, postati će blijeda, izgledati poput krede; postati će mršava i konačno umrijeti od iznurenosti. Gubi svjež izgled a također i sve masti koje tijelo treba. Tijelo postupno nestaje, čak i ako je djelovanje arsena sporo.

Ali zatim ima još nešto. U Austriji, naprimjer, arsen se može naći u stijenama u nekim alpskim dolinama. Ljudi počnu uzimati vrlo male, sitne količine arsena. To

mogu tolerirati. Počnu s malim količinama; zatim idu dalje, uzimajući sve više i na kraju imamo čudnu situaciju da su u mogućnosti tolerirati strašnu količinu arsena.

Zašto to rade? Pa gospodo, većina ljudi to radi iz taštine. Dobiju ono što smatraju za divnu boju kože, a ako su prethodno bili mršavi, postaju čak i punašni. Stoga ga uzimaju zbog taštine, stvore naviku uzimanja arsena zbog taštine, i zbog toga izgledaju dobro.

Tako imate veliku kontradikciju. Takva kontradikcija ne postoji samo kod ljudskog mišljenja – tu sve obično proturječi svemu ostalom – već je prilično ima i u prirodnom svijetu. Tu imate to proturječje: jednom prigodom arsen čini da osoba smršavi i postane blijeda, siva – ne postaje kosa siva već koža. Jednom prigodom osoba blijedi, drugom prigodom uzima arsen da bi izgledala dobro! Tu imate potpuno proturječje.

Što leži iza ovoga? Sve što ćete u suvremenoj znanosti naći o ovakvoj stvari je da se kaže: To se ne može objasniti; to je jednostavno tako. Ne možete to objasniti ukoliko ne znate o nadosjetilnim tijelima čovjeka. Vidite, to je ovako. Baš kao što ljudsko biće uvijek mora u sebi imati mravlju kiselinu, kao što sam vam rekao, isto tako uvijek mora u sebi imati arsen. Proizvodi ga sam. U mnogim pogledima ovo može izgledati čudno, ali znate, rekao sam vam ranije, kada ljudi kažu da ljudsko biće može živjeti bez alkohola, to nije točno. Jer ne može živjeti bez alkohola. Jer ako ne pije alkohol, njegovo vlastito tijelo će proizvesti nužnu količinu alkohola u njemu. Sve supstance koje čovjek treba sam proizvodi. Sve uzeto od izvana je samo da podrži, da stimulira. U stvarnosti, čovjek proizvodi supstance koje mu trebaju iz univerzuma. Sve supstance, sve tvari su fino raspoređene. Sve je tamo u univerzumu; postoji naprimjer željezo u univerzumu. Ne samo da ga udišu, već ga u tijelo unose preko čiju, ušiju. Željezo koje jedu služi samo kao podrška. Uglavnom ga eliminira. Da čovjek ne ovisi o životu na Zemlji između rođenja i smrti, a time i od obavljanja zemaljskih aktivnosti, uopće ne bi trebao jesti, jer bi sve mogao privući iz svemira. Ali kada radimo rukama ili kada moramo hodati, treba nam podrška koju dobijemo jedenjem, jer tijelo ne proizvodi dovoljno.

Ljudsko biće tako stalno proizvodi arsen, životinje također, ali ne i biljke. Zašto? Jer biljke imaju samo etersko tijelo. Arsen je proizveden od astralnog tijela, i dakle ljudi i životinje proizvode arsen. I čemu služi arsen? Pa, vidite gospodo, ako ljudska bića ne bi mogla sama proizvesti arsen ne bi mogla osjećati. Postupno bi došla do egzistencije biljke. Prvo bi počeli sanjati, a zatim hodati okolo kao pospani. Arsen daje priliku ljudima da budu budni i da osjećaju. Ako nešto pritisnem rukom, ne pritiska se samo koža naprijed, već imam senzaciju. Senzacija dolazi od mog astralnog tijela koje stalno proizvodi arsen.

Netko tko jede arsen, dakle, povećava aktivnost svog astralnog tijela. I koja je posljedica toga? Posljedica je da se astralno tijelo dobro osjeća posvuda u tijelu. Postaje prejako. Napada sve organe i troši ih. I to je posljedica brzog trovanja arsenom. Ako netko uzima puno arsena, brzo, njegovo astralno tijelo počinje biti užasno aktivno, kovitla se, kovitlajući se konačno uništava aktivnost cijele

organizacije. Ono tjera život iz organa jer u čovjeku mora postojati stalna borba između astralnog i eterskog tijela. Etersko tijelo daje život, astralno tijelo donosi osjećaj. Ali ne može biti senzacije ukoliko život nije potisnut. Tako je to s čovjekom, ako vam to shematski nacrtam: postoji astralno tijelo, postoji etersko tijelo; međusobno se stalno bore. Ako etersko tijelo pobijedi, tada postajemo pomalo pospani; ako astralno tijelo pobijedi postajemo snažno budni. Ali to se neprestano mijenja u svakodnevnom životu, ali tako kratko i brzo da to ne primijetimo, mislimo da smo stalno budni. U stvarnosti, budnost, spavanje, budnost, spavanje, i tako dalje, nastavljaju se izmjenjivati. A ono što astralnom tijelu treba da bi ispravno djelovalo prema dolje, ima upravo kroz količinu arsena koju čovjek sam proizvodi.

Slika 5

Ako dodamo dodatni arsen u astralno tijelo, astralno tijelo brzo postaje jako, prejako i ubija cijeli život u eterskom tijelu. Sada čovjek uopće ne može više živjeti i umre. Ali ako nekome dam toliko arsena da astralno tijelo postane prejako, udovi, unutarnji organi, postupno gube supstancu, i osoba mršavi, počinje izgledati sivo, jer unutarnji organi ne rade pravilno. Ipak ako počnem nekome davati malo arsena za početak – u tom slučaju mu ne bi dali, on bi morao uzimati – astralno tijelo počinje biti živahnije, vrlo malo; ono tada zapravo stimulira organe, i učinak je suprotan. Ako od početka dam previše, to će ubiti organe u tren oka. Ako dam malo, stimulirati će organe. To stimulira, baš kao kada uzimamo začim. Ako se polako podiže, povećavajući dozu, organi će to tolerirati. Osoba počinje izgledati bolje, malo se popuni, jer je njeno astralno tijelo aktivnije nego je bilo kada nije uzimao arsen.

Ali sada zamislite da netko tko je 'jeo' arsen mora prestati. Tada će njegovo astralno tijelo također prestati biti aktivno, jer više iza sebe nema poticaj arsenom, i tada će rapidno propadati. Netko tko je počeo 'jesti' arsen i došao do određene doze, zavisao je o uzimanju arsena sve dok ne umre. I to je problem. Ljudi se ne mogu otresti navike. Loša stvar je da ga tada mora jesti cijeli život. Kao alternativa – ali to je jako teško napraviti – trebalo bi polako smanjivati dozu, dajući sve manje arsena. Ono što se obično događa u tom slučaju slično je onome što se događa kada je po toj teoriji, farmer odlučio odviknuti vola da jede. Davao mu je sve manje. Vol je postao mršav ali je još bio živ. Na kraju mu je dao samo jednu vlat; tada je vol umro. Ali farmer je rekao: da se naviknuo na tu jednu vlat, i danas bi bio živ. Da, tako je s ljudima koji žele odustati od arsena. Ne uspiju se naviknuti na tu zadnju količinu; prethodno propadnu.

Vidite, gospodo, ljudsko astralno tijelo treba arsen i čudno je vidjeti kako danas znanstvenici tapkaju u mraku. Stvarno tapkaju u mraku! Danas se svaki čas čuje,

naprimjer, da je negdje nađen lijek za sifilis. Prije par dana mogli ste pročitati da je u Parizu pronađen lijek za sifilis. Pa zapravo, svi koji rade takve pokuse nemaju pojma na čemu se temelji sifilis. Temelji se na činjenici da fizičko tijelo postane previše aktivno, i da astralno tijelo ne može intervenirati. Ali ljudi to ne znaju, pa pokušavaju. Smiješna stvar je što u svim njihovim lijekovima ima arsena! Uvijek ćete ga naći, samo pogledajte. Ali u to se stvarno može prodrijeti sa znanostu duha. U svim tim stvarima uvijek je malo arsena; ali ljudi ne znaju o čemu se tu radi, potpuno su u mraku. To je osobita priroda suvremene znanosti. Ljudi će naravno primijetiti da se nešto događa kod osobe kada je uzet pripravak koji sadrži arsen. Ali oni ne znaju da astralno tijelo postaje aktivnije i da će se fizičko tijelo, primivši takav princip razgradnje, stoga razgraditi. To je nešto do čega mora dovesti nova medicina, da ljudi opet dobiju pravilan uvid u ljudsko biće; tek se tada mogu uvesti medicinska djelovanja.

Ako sada nastavimo razmatrati otrove: neki su mineralni otrovi. Mineralni otrov je arsen, naprimjer, bakar, olovo, fosfor, emetički kamenac; to su mineralni otrovi; kamenje, ili prah, usitnjena stijena. Dakle, postoje mineralni otrovi. Zatim su tu biljni otrovi, naprimjer otrov koji se nalazi u *belladoni*, smrtonosnom velebilju, ili otrov koji je u buniki, *Hyosciamus niger*, ili u crvenoj lisičarki, *Digitalis purpurea*. To su biljni otrovi. I treća vrsta su životinjski otrovi – o njima smo raspravljali prije malo vremena, pa danas moram samo dodati – otrovi insekata i zmijski otrovi. A od životinjskih otrova posebno strašan, užasan životinjski otrov dolazi od bijesnog psa.

Tako razlikujemo mineralne, biljne, i životinjske otrove. Svaki od ovih otrova na ljude djeluje drugačije. Uzmimo naprimjer, mineralne otrove, recimo olovo, ili bakar – sve su to otrovi – ili sumpornu kiselinu, dušičnu kiselinu, fosfor i tako dalje. Takvi otrovi se zaista mogu proučavati samo ako se ne uvedu u tolikoj količini da čovjeka odmah ubiju. Jer to je čudna stvar. Uzet u velikim količinama otrov će ubiti osobu, mineralni otrov će ubiti. Uzet u slabijoj dozi, razboljet će se. Upravo se kod slabih djelovanja najbolje može proučiti učinke otrova. A ako se da odgovarajuća doza bolesnoj osobi, ona može ozdraviti.

S ovim otrovima je sada ovako. Kada osoba dobije mineralni otrov, arsen, bakar, ili olovo, pojavljuju se prvi simptomi, mučnina, gađenje, povraćanje, zatim mučnina u želucu, mučnina u crijevima, simptomi poput grčeva. To se događa kada osoba uzme mineralne otrove. Pa, tijelo nastoji uzeti samo ono što u sebi može preraditi. Zato se javlja mučnina čim se uzmu mineralni otrovi. Čovjek povraća. Tijelo pomaže samom sebi, ali to obično nije dovoljno. Dakle, neće biti dovoljno ako postoji određena količina otrova, i onda treba uzeti protuotrov. Mora se paziti da se antidot unese u želudac i crijeva, tako da se otrov veže. Otrovi kada uđu u želudac i crijeva, napada tijelo. Ali ako dam antidot, antidot i otrov se kombiniraju i to postaje smjesa. Kao rezultat, otrov više ne napada tijelo, jer se takoreći, oženio s protuotrovom. Poslije toga moram dati jak emetik ili laksativ da izađe vani.

Ako imate slabo otrovanje – s ozbiljnijim otrovanjem treba vam medicinska pomoć – ali što je antidot za slabo otrovanje? Vidite, dobar antidot je ovo: brzo uzmite mlaku vodu i u nju ulupajte jaje, tako da imate tekući bjelanjak i pustite ga

da uđe u stomak i crijeva. Otrov se sada kombinira s tekućim bjelanjkom i može se povratiti ili ga se riješiti kroz proljev; posebno ako je otrovanje slabo, to možete postići mlakim mlijekom, također svim vrstama ulja dobivenim od biljaka. Ona su protuotrovi za mineralne toksine, osim fosfora. Ako je netko otrovan fosforom ne smiju mu se davati biljna ulja, ona čak povećavaju toksične učinke fosfora. Ali sve ostale mineralne tvari mogu se vezati i potjerati vani uljnim supstancama.

Što se događa ako imam otrov u želucu? Pa, otrov je tu. Uzmimo sada ono što sam rekao, odnosno jaje utučeno u mlakoj vodi, i to će okružiti otrov u želucu. Sve ove otrove koje sam nabrojio proizvodi sam ljudski organizam. Ljudski organizam sam proizvodi nešto olova, proizvodi nešto bakra, proizvodi fosfor. Čovjek proizvodi svakakve stvari. Ali te supstance moraju biti proizvedene u količini koja organizmu treba. Ako u tijelo uvedem olovo, u tijelu ima previše olova. Tako da se sada moramo upitati: Što olovo radi u ljudskom organizmu? Pa vidite, gospodo, ako ne bi proizveli ništa olova u tijelu svi bi hodali okolo s rahitisom! Naši bi udovi postali mekani. I dijete s rahitisom je zaista dijete koje ne proizvodi dovoljno olova. Ljudsko tijelo ne smije imati ni previše ni premalo olova. Općenito je čovjek takve prirode da supstance proizvodi u odgovarajućim količinama. Ako to nije tako, jednostavno će se razboljeti. Pa ako unesem olovo u ljudski organizam što se tamo događa? Što se događa s olovom kojeg ljudi stalno proizvode? Samo promislite, počeli ste proizvoditi olovo u svom tijelu kada ste bili dijete. Ali olovo se zapravo nikad ne nađe u tijelu u primjetnoj količini, jer se odmah znojimo. Da nije izašao kroz znoj, onda biste u tijelu imali dovoljno olova nakon par godina da bi se moglo detektirati. I sada kada ste stariji ljudi, svi biste hodali okolo s tvrdim kostima umjesto s mekim kostima. Jednostavno bi trebali negdje udariti i kost, pošto je krhka, jednostavno bi se slomila. Dakle, olovo koje ljudi imaju u sebi, ta mala količina, stalno se proizvodi i znoji. Ako ga uvedem previše ne može se odmah iznojiti i uništava čovjeka. Sada uvodim bjelanjak, koji je protein, u vodi i to sprječava štetan utjecaj olova. Odakle to dolazi? Da gospodo, to što se neprestano znojim je zbog toga jer imam također i protein u sebi. A kada dijete popije majčino mlijeko, mlako majčino mlijeko, jedno od djelovanja tog majčinog mlijeka je da naviknuvši se na uzimanje mlijeka također se navikne na iznojavanje olova cijelo vrijeme. Tako mogu koristiti i mlako mlijeko; to čini da olovo nađe svoj put iz tijela, bilo povraćanjem ili iznojavanjem. Posljednji ostaci moraju se uvijek iznojiti.

Dakle vidite, kopiramo nešto što priroda neprestano radi. Protein, koji je uvijek prisutan u čovjeku, stalno otapa olovo. Ako sada unesem previše olova u želudac, i zatim unesem i protein u vodi, umjetno radim ono što tijelo stalno radi samo od sebe. Dakle, stvar je takva, da ovi mineralni otrovi moraju biti uništeni uvodeći nešto iz sfere života. Uvijek mora biti nešto iz sfere života – jaje dolazi od kokoši, dakle života – ili mlako mlijeko koje dolazi od životinje, od života, ili ulja, koja dolaze od biljke, od života. Dakle moram uzeti nešto iz sfere života, što još uvijek ima nešto eterskog života. I tako, kad je došlo do trovanja mineralima, fizičko tijelo liječim eterskim tijelom. Kada postoji trovanje mineralima, fizičko tijelo liječim eterskim tijelom. U slučaju mineralnog trovanja fizičko tijelo prejako šalje svoje supstance u etersko tijelo. Tako da možemo reći: mineralni otrovi čine da fizičko

tijelo prodre u etersko tijelo, uvlačeći se u etersko tijelo negdje u organima. Pa vidite, ako imam previše olova i ako ga se ne riješim protuotrovom u stomaku, ako uđe u tijelo, tada je fizičko tijelo odmah potjerano u etersko tijelo svugdje u organizmu. Fizičko tijelo je mrtvo, etersko tijelo živo. Ali etersko tijelo je ubijeno od fizičkog tijela kada ono prejako prodire.

Ako imam otrov bakra i ne učinim ga odmah neškodljivim, koristeći protuotrov, on prelazi u tijelo, i fizičko tijelo u oblasti trbuha prejako prodire u etersko. Opet dolazi do oštećenja tijela. I tako se može reći da svi mineralni otrovi uzrokuju prodiranje fizičkog tijela u etersko tijelo. Ako sada dam svoj protuotrov, nešto što dolazi od eterskog tijela, bjelančevinu u vodi, mlako mlijeko i tako dalje, fizičko se opet izbacuje iz eterskog. Vidite, ovdje točno vidimo kako se stvari odvijaju u ljudskom tijelu.

Pa, što je s biljnim otrovima? Ako netko ima otrov od ubojitog velebilja, ili bunike, ili *Digitalis*, ili lisičarke, ili *Datura stramonium*, tatula, ako netko ima takav biljni otrov, događa se sljedeće. S mineralnim otrovima je da se čovjek počne osjećati mučno, u želucu počne tutnjati, u crijevima počne tutnjati. Ali ako unosite biljne otrove – uzet u velikoj količini čak alkohol djeluje kao biljni otrov, opijum djeluje kao biljni otrov – ne staje na mučnini, gađenju, već utječe na cijelo tijelo. U početku teško da se išta događa u želucu s biljnim otrovom. Ali dalje u crijevima nešto se događa i razvije se proljev. Kod mineralnih otrova više je mučnine, kod biljnih otrova javlja se više proljeva. Ali to ide dalje. Tijelo postaje naduto, plavkasto, razviju se grčevi. Crni dio oka, zjenica, otvara se; postaje velika, ili može postati mala. S opijumom postaje mala, s drugim biljnim otrovima postaje velika. Da, vidite, takvi biljni otrovi puno više napadaju tijelo. Mineralni otrovi djeluju samo na fizičko tijelo osobe. Biljni otrovi, jer dolaze iz eterskog, iz života, odmah interveniraju u etersko tijelo. Tako da se može reći: biljni otrovi uzrokuju uvlačenje eterskog tijela u astralno tijelo. Ide dublje u tijelo. Dok mineralni otrovi tjeraju fizičko tijelo negdje u etersko tijelo, u život, biljni otrovi tjeraju u osjet, u astralno tijelo. Kao rezultat ljudsko biće je anestezirano, osjećaji nestanu, napadnuti su posebno oni organi kroz koje se imaju finiji osjećaji, oči – zjenice postaju veliku ili male – koža je napadnuta koju koristimo za osjetilo dodira. Dakle s biljnim otrovima, djelovanje ide dublje u tijelo. I tako, sada se treba sjetiti da, kao što je izbacivan mineralni otrov s nečim što dolazi iz života, sada i biljni otrov treba izbaciti iz astralnog tijela. I onda je poanta da se moraju tražiti biljke koje su više od običnih biljaka, biljke u kojima je astralno iz kozmosa već interveniralo.

Vidite, gospodo, obične biljke koje rastu u proljeće, traju tijekom ljeta, i najesen uvenu. To su obične biljke. Ali postoje također i stabla; ne venu, već traju dugo. To je zato jer astralno dolazi izvana i intervenira. To je posebno snažno kod određenih stabala. Ona ne postaju životinje, biljna priroda ima glavnu riječ, ali astralno intervenira, iznad svega u kori. Drveće ima osobitost da se okružuje korom, a kod hrasta i vrbe je najučinkovitija, jer astralno najjače intervenira. Ali sva stabla koja sadrže ono što nazivamo taninska kiselina, to su stabla u kojima astralno snažno ulazi. Rezultat toga je da sok koji se može istisnuti ili prokuhati iz kore vrbe ili hrasta, pomaže kao protuotrov, jer se s time može ponovno izbaciti iz astralnog

tijela ono što je ušlo preko biljnog otrova. Ali u određenom smislu, kava i čaj sadrže takvu kiselinu koja izbacuje ono štetno iz astralnog tijela. Jaka kava i dobar čaj također imaju ovaj učinak protiv biljnih toksina. Sada vidimo zašto nakon obroka i nije tako loše popiti crnu kavu. Kada pijemo crnu kavu – pošto biljke uvijek imaju malo otrova u sebi – stvar je u tome da s crnom kavom izbacujemo iz astralnog tijela nešto što razgrađuje to tijelo jer je etersko tijelo prodrlo u astralno tijelo. A ovo ispijanje crne kave zapravo znači da svaki puta kada tijelu nešto dodamo kroz obrok što ga čini malo nezdravim, mi time uklonimo sve što bi moglo biti u hrani i prejako prodrijeti u astralno tijelo.

S čajem treba biti oprezan i ne piti ga dok jedete, jer djeluje malo jače, i napada astralno tijelo. Ako se čaj pije dok se jede, miješa se s probavom, i pomaže probavi, oslobađajući astralno tijelo koje je zauzeto probavom. Ali ako čaj popijete kasnije, astralnom tijelu pristupate izravno, i činite ga previše uskovitlanim, previše aktivnim.

Ali vidite, gospodo, ljudi su zapravo imali vrlo dobre instinkte. Nije za ništa da su navikli popiti malo kave, jer to oslobađa astralno tijelo od onoga što će biti štetno. Tijelo uvijek ima malu tendenciju da razvije otrove. Zbog toga baš trebaju ove slabe protuotrove koji se mogu naći u kavi. Znae da također postoje ljudi koji žele poboljšati probavu ne samo crnom kavom, već dodajući malu čašu konjaka. Da, s konjakom je slučaj da nešto u samom konjaku djeluje kao biljni otrov, a to potpuno isključuje astralno tijelo. Kada osoba pije konjak tada posebno jako djeluje etersko tijelo. Etersko tijelo je posebno aktivno kada se pije bilo koja rakija. Čovjek se osjeća lagodno jer potpuno isključuje svijest i postaje biljka. Potpuno se uranja u stanje biljke kada se pije rakija, a istovremeno se osjeća dobro, baš kao što se ljudi dobro osjećaju u snu. U snu, međutim, nismo svjesni tog osjećaja lagodnost. Ako se osoba dobro osjeća u snu, to je zato jer može percipirati aktivnost tijela. Ali obično, kada ljudi spavaju, ne znaju ništa o toj lagodnosti. Ali kada popiju konjak, tada znaju da im je dobro i malo su budni, ali s druge strane trbuh im spava, i dok im je glava budna osjećaju se beskrajno dobro s tim uspavanim trbuhom. Pijenje rakije, dakle, promiče osjećaj životinjsko-biljnog blagostanja kod ljudi.

Sada, treća vrsta otrova su otrovi životinjskog podrijetla. Tako postoji zmijski otrov, naprimjer, otrovi raznih insekata; zatim životinjski otrovi kao što je bjesnoća. Ti otrovi djeluju u krvi. To se najbolje može vidjeti u zmijskom otrovu. Ako vas ugrize zmija, otrov ulazi u krv i izuzetno je štetan. Ali ako pripremate obrok, uzmete otrov od zmija, i upotrijebite ga s paprom i soli, umiješate ga u obrok – to jednostavno nema smisla jer nema dobar okus, ali mislim ako to učinite iz zabave – vaš će želudac sjajno podnijeti zmijski otrov! Uopće nije otrovan u želucu. I drugi životinjski otrovi, naprimjer insekata, imaju sličan učinak. Samo u slučaju otrova bjesnila prvo dolazi u slinu i otamo u krv i mogao bi se pokazati štetan ako uđe u želudac; ali uopće ne toliko štetan kao kad nekog ugrize bijesan pas. Otrovnost bjesnila također ulazi u krv iz sline. Dakle, općenito se može reći: životinjski otrovi imaju učinka samo u krvi, nikako u probavi.

Vidite, kada osoba počne probavljati, stvari koje unese prvo idu u želudac. Tu su još uvijek kakve su i vani, fizičke stvari, odnosno još uvijek fizičke. Ako idemo dalje u slučaju biljnih otrova, koji nisu samo fizički, već dolaze od eterskog tijela, onda to ide dublje. Ali sva hrana također dolazi u krv. Zmijski otrov može se pravilno probaviti; ako uđe u krv s probavne strane. Zašto? Pa, kada su stvari u želucu, fizičko tijelo je još uvijek aktivno. Kada stvari idu dalje u crijevima dok ne prijeđu u krv, tada je etersko tijelo aktivno, a u prijelazu u krv aktivno je astralno tijelo. A u krvi aktivan je ego. Dakle, kada unesete zmijski otrov u krv, to dovodi do toga da se astralno tijelo uvuče u ego. Mineralni otrovi tjeraju fizičko tijelo da se uvuče u etersko tijelo. Biljni otrovi uzrokuju da se etersko tijelo uvuče u astralno tijelo. Otrovi životinja uzrokuju da se astralno tijelo uvuče u ego. I zato kod životinjskog otrova ne pomaže ništa nego da ga ponovno izvadite iz krvi, jer je ego najviši. Više nije moguće dati nešto da ga izbaciti, morate ga izravno iznijeti. I tako se može iznijeti samo preko nečega što je u samoj krvi. Dakle, ako ste u krv dobili otrov bjesnila ili ako vam je u krvi zmijski otrov, morate uzeti životinju i cijepiti je s dotičnim otrovom. Ako životinja umre, dobro, umrla je od otrova; ali ako ne umre, tada se njena krv može boriti protiv tog otrova. Ako nakon toga uzmete fluid iz takve krvi i cijepite osobu je dobila bjesnilo, u sebi će imati krv koja se može boriti s otrovom, i na taj način ćete ga možda izliječiti. Tako da se otrova možete riješiti samo vlastitim protuotrovom koji je nastao u krvi.

Mnogo se može naučiti od otrova životinja. Jer vidite, gospodo, ljudi ih neprestano sami proizvode. Sve što je zapravo tamo proizvodi sama osoba. A činjenica da proizvode takve otrove glavni je razlog zašto životinje imaju svoju moć; bile bi glupe da ne proizvode otrove. A ljudi proizvode otrove koji su vrlo slični otrovima životinja, posebno u onim organima koji su više prema glavi, ali opet to rade u manjem stupnju, tako da ih tijelo može koristiti. Ako ih proizvode presnažno, mogu zapravo imati previše onih životinjskih otrova u svom organizmu.

To je slučaj kod difterije. Difterija proizlazi iz činjenice da ljudi sami proizvode životinjske otrove. Dakle, difterija se može izliječiti na sličan način cijepljenjem difterije na životinju koja je može tolerirati, a zatim cijepljenjem krvnog soka natrag u čovjeka. Tada dobije nešto u krv što se bori protiv otrova difterije.

Iz svega ovoga vidite da u prirodi ne postoji samo ono što je na neki način korisno, već i ono što je štetno ima svoj zadatak. Mineralni otrovi samo su ista stvar s kojom se inače etersko tijelo mora nositi. Biljni otrovi su ista stvar s kojom se astralno tijelo mora cijelo vrijeme baviti kod ljudi. Životinjski otrovi su ono s čime se ego neprestano bavi. Tako da se može reći: nešto otrova stalno je prisutno u budnoj osobi – također i u osobi koja spava – ali ovaj otrov zauzvrat ima u sebi protuotrov. Stvar je u tome da nam mora biti jasno da otrovno i neotrovno moraju biti prisutni u prirodi, kako bi cijelo domaćinstvo prirode pravilno funkcioniralo.

I sada ćete razumjeti zašto sam rekao da mravlja kiselina mora biti prisutna. Mravlja kiselina neprestano isparava iz mravinjaka prema vani. Kao rezultat toga, mravlja kiselina je uvijek prisutna svugdje. Ljudi proizvode vlastitu mravlju kiselinu. Ali prirodi su potrebni mravi da proizvedu mravlju kiselinu koja ide vani. I

da se mravlja kiselina ne proizvodi, tada se naša Zemlja u svemiru ne bi mogla obnoviti, već bi umrla.

Vidite, kada imate ljudsko truplo, u tom ljudskom lešu nastaje ono što je poznato kao mrtvački otrov, opet još jedan otrov. Ali čovjek cijelo vrijeme nosi taj leš okolo sa sobom. Otrovanje se stvara cijelo vrijeme. Ako imate leš, leš će vam dati mrtvački otrov. Ako imate živu osobu, fizičko tijelo također daje mrtvački otrov, ali etersko tijelo, astralno tijelo, i ego, još su tu. Zaokupljeni su tim otrovom cijelo vrijeme, konzumirajući ga, živeći na činjenici ta ti otrovi postoje. Da nismo otrovni kao leševi, ne bismo mogli biti živi kao ljudska bića. Iz ovoga možete vidjeti da je nešto moralo napustiti osobu kada umre. To je njen nadosjetilni aspekt. Budući je nadosjetilno otišlo, otrovanje se više ne uništava, ono ostaje u ljudskom biću. Dakle, ako bi ljudi zaista bili u stanju razmišljati zašto se mrtvački otrov proizvodi u ljudskom tijelu, rekli bi: 'pa, fizičko tijelo stalno proizvodi mrtvački otrov, nema razloga da ga ne proizvodi, fizičko tijelo je i dalje isto kada je osoba umrla ili je živa. Ali ljudsko biće, nadosjetilno ljudsko biće, kojemu je za život potreban ovaj otrov, više nije tu; stoga mrtvački otrov ostaje'. Dakle, ovo pokazuje kako je nadosjetilni čovjek prisutan u osjetilnom, fizičkom čovjeku. Međutim, suvremena znanost ovo ne može otkriti, jer današnja znanost ne razmišlja.

Dakle ovo je, rekao bih, općenito učenje koje proizlazi iz djelovanja otrova. Ali u isto vrijeme iz ovoga vidite da ako želite govoriti medicinski, želite znati o lijeku, onda se morate zapitati: 'Da, kako ovaj lijek djeluje'? U određenim okolnostima kada se shvati da astralno tijelo ne može pravilno funkcionirati, ne može svladati fizičko i etersko tijelo, i osobi treba dati malo arsena, jer to, dodano astralnom tijelu, jača to astralno tijelo. A isto je i kada se nađe da ego ne radi pravilno. Iz činjenice da ljudi dobiju giht ili reumatizam, može se vidjeti da ego postaje preslab i ne može otopiti hranu. Tada prodiru u krv i postanu strana tijela. Ako se primijeti da kod gihta ili reumatizma postaju strana tijela, treba ojačati ego. To se može učiniti s otrovom insekta. Ako vas ubode pčela, to se događa prirodno, i osoba može imati sreće pa se izliječi. Poznavanje lijekova znači: Kako priroda utječe na ego? Kako priroda utječe na astralno tijelo? Kako priroda utječe na etersko tijelo? Upravo je nadosjetilna priroda ono što treba poznavati ako želimo znati o lijekovima.

Vidite, izvorna znanost se postiže na bilo kojem polju samo ako se razmotri nadosjetilno ljudsko biće. Sada će se pojaviti svakakva pitanja ili su se već pojavila. Nastaviti ćemo s ovim iduće srijede u devet sati.

1. Mineralgifte bewirken, daß der physische Leib in den Ätherleib sich hineinzieht.
2. Pflanzengifte bewirken, daß der Ätherleib in den Astralleib sich hineinzieht.
3. Tierische Gifte bewirken, daß der astralische Leib in das Ich sich hineinzieht.

Rasprava 23 siječnja 1924.

III

Želio bih dodati nešto onome što sam rekao prošle subote. Na dva pitanja koja su mi danas uručena mogu odgovoriti sljedeći puta. Govorili smo o otrovima i njihovom djelovanju na ljude, i od tih otrova naučili da se za izvorno znanje moramo podići do nadosjetilnog aspekta, do duhovnih aspekata čovjeka.

Danas bih želio upotpuniti sliku i dodati nešto raspravi o elementima koji imaju tako snažne učinke. To se tiče rada obavljenog od više-manje zdravog tijela kod prehrane. O prehrani sam govorio u brojnim prigodama, ali kažimo opet nešto o nekim aspektima koji se tiču prehrane, uzimajući u obzir ono što je rečeno zadnji puta.

Da bi se prehranio, čovjek uglavnom uzima tri ili četiri vrste hrane. Prva je protein, kojeg najlakše možete upoznati gledajući kokošje jaje. Protein se proizvodi u biljkama kao i u životinjskim i ljudskim tijelima. I ljudska i životinjska tijela trebaju ne samo snage koje imaju u sebi da bi proizvela protein, jer svako živo tijelo proizvodi protein; također trebaju i protein kojeg biljka proizvodi sasvim nezavisno. A ljudsko tijelo također uzima životinjski protein. Neki znanstvenici su se nedavno teško osramotili upravo u vezi ovog proteina. Prije dvadeset godina još se svuda podučavalo da ljudi moraju konzumirati najmanje 120 grama proteina dnevno da bi ostali zdravi. Cijela prehrana je stoga na to podešena da su preporučeni obroci koje ljudi moraju jesti da bi imali pravilnu količinu proteina; govorilo se da je 120 grama neophodno.

Danas su znanstvenici potpuno napustili tu ideju. Znaju da ne služi zdravlju da jedu toliko proteina već zapravo bolesti, s time da najveći dio proteina istrune u crijevima. Jedući 120 grama dnevno, dakle, ljudski organizam u crijevima stalno ima nešto poput trulih jaja, što užasno onečišćuje crijevni sadržaj, izlučujući otrove koji zatim ulaze u organizam, u tijelo. To ne samo da u tijelu nešto proizvodi što kasnije u životu uzrokuje otvrdnjavanje arterija, kako je nazvano – većina toga dolazi od previše jedenja proteina – već također čini ljude izuzetno prijemčivim na infekcije sa svakakvim infektivnim bolestima. Ljudima je manje rizično da uhvate neku infektivnu bolest – moraju, naravno, imati određenu količinu – što manje prekomjerno konzumiraju proteine. Svatko tko uzima mnogo proteina lakše će uhvatiti infektivnu bolest – difteriju, ospice – nego netko tko ne uzima toliko proteina.

Zaista je čudno da znanstvenici sada kažu da ljudi ne trebaju 120 grama proteina već samo 20 do 50 grama. To je kažu, količina koja je ljudima zaista potrebna svakog dana. Tako brzo su promijenili gledanje u dva desetljeća. Tako vidite koliko se možete pouzdati u nešto što je znanstveno utemeljeno. Jer ako se dogodi da vas zanima nešto o ovome i uzmete dvadeset godina staru enciklopediju, u

odgovarajućem poglavlju ćete pročitati da bi trebali uzimati 120 grama proteina. Ako konzultirate kasnije izdanje pročitati ćete 20 do 50 grama, i da će vas više od toga učiniti bolesnim. Dakle vidite kako je, u osnovi, to sa znanstvenim istinama. Informirani ste da smatrate točnim ili pogrešnim, zavisno od izdanje enciklopedije koju ste konzultirali.

Sve ovo pokazuje da to jednostavno nije način da se dobije jasna slika o stvarima koje uključuju duhovnu dimenziju. I to nam daje razloga, ako zaista o tome razmišljamo, da uđemo u duhovne aspekte ako želimo razumjeti što se događa kada ljudi konzumiraju protein. Ali to je hrana koja apsolutno još uvijek mora biti procesuirana u crijevima, u nižem tijelu, i samo niže tijelo mora imati hranu da probavi ovaj protein. Znae da je protein, posebno svježi bjelanjak, polutekući. Sav protein je polutekući. Sve polutekuće je dostupno čovjekovom eterskom tijelu. Čovjekovo etersko tijelo ne može ništa sa čvrstom tvari, samo s tekućom tvari. Ljudska bića stoga moraju uzeti svu hranu koju konzumiraju u tekućem obliku.

Reći ćete da kada ljudi uzimaju sol, šećer ili slično, da su čvrsti. Da, ali odmah su otopljeni. Zato imamo pljuvačku. Čvrsta tvar od koje je zapravo fizičko tijelo napravljeno nikada ne smije doći u ljudsko tijelo iz vanjskog svijeta. Iz toga možete nešto zaključiti: u sebi imate čvrsto, to znate; kosti su čvrste. Ali to je ovako: čvrste kosti nastale su od fluidnog elementa u samom tijelu. Ništa čvrsto izvana nikada ne može ući u ljudsko tijelo. Ljudsko tijelo mora pustiti da sve čvrsto proizađe iz tekućine. Stoga možete reći: u nama imamo čvrsto i to je naše fizičko tijelo, ali fizičko cijelo je u cijelosti formirano od tekućine, a za sferu tekućina imamo etersko tijelo, suptilno tijelo koje se ne može vidjeti ali koje prožima cijelo ljudsko biće. Protein također mora u potpunosti biti prerađen od etersko tijela, i to se događa u nižem tijelu. Viši aspekti ljudskog bića također su tamo aktivni, kao što sam vam rekao; ali protein mora biti prerađen od eterskog tijela. Dakle, sfera tekućina je tu za etersko tijelo. Pa, iz činjenice da znate da se protein mora preraditi u ljudskom trbuhu, možete shvatiti da protein ne može imati najteži posao u čovjeku, jer uopće ne treba raditi u grudima, i prije svega, ne treba raditi gore u glavi. Iz ovoga vidite da protein ne može biti hranjiva tvar od primarne važnosti. Može se reći: zapravo je nemoguće da osoba jede premalo proteina, jer je ono što jede odmah u trbuhu; ne treba mnogo raditi. Protein se prerađuje u trbuhu. Čak i ako osoba jede hranu koja ima veoma malo proteina, sav protein se odmah obrađuje.

Možemo vidjeti, dakle, da se ljudi mogu proći s malo proteina. Znanost to već danas priznaje, ali prije nekog vremena posebno su djeca pretjerivala s proteinima. I znate da vidimo onu djecu kojima je u 1870-ima i 1889-ima davano previše proteina kako idu okolo s otvrdnjavanjem arterija, ili su već umrli od otvrdnjavanja arterija. Dakle štetnost se ne pokazuje odmah, već puno kasnije.

Druga vrsta hrane su masti. Naravno, kada jedete masti one se također spuštaju u trbuh. Ali masti prolaze kroz crijeva i najsnažnije djeluju na srednji dio čovjeka, na grudi. Tako da za srednji dio tijela, područje grudi, za ispravnu prehranu srca, grudi i tako dalje, za čovjeka je nužno unositi masne stvari.

Iz toga vidimo da osobi iznad svega trebaju masne supstance u predjelu grudi, jer se disanje odvija u području grudi. Što to znači? To znači da se ugljik koji ljudi nose u sebi kombinira s kisikom. Kada se ugljik spaja s kisikom, treba vam toplina. Ono što masti čine, kombinirajući se s kisikom je stvaranje topline. Masti stoga izvanredno doprinose upravo onome što čovjeku treba u oblasti grudiju.

Sada možemo reći da proteini imaju tendenciju truljenja ako nisu prerađeni u tijelu, u nižem tijelu. Imati protein u nama koji se ne može pravilno probaviti zapravo znači da u našim crijevima imamo nešto poput trulih jaja. Mislim da poznajete smrad trulih jaja, gospodo, i stvar je takva da kada ljudi uzimaju previše proteina, iznoje taj smrad trulih jaja u njihov unutarnji organizam. Ispune sebe smradom trulih jaja. Ako ostavi jaja neko vrijeme postati će trula; i smrde kao trula jaja. A dio koji nije probavljen u tijelu proizvesti će naravno smrad u tijelu; ostali dio koji je probavljen, neće proizvesti smrad već čisto ući u tijelo. I to je rad eterskog tijela. Etersko tijelo postoji da nadvlada i ukloni truli miris koji se razvija. U ljudskom tijelu je to tako da se etersko tijelo bori i nadvladava proces truljenja. Proces truljenja je u čovjeku nadvladan od eterskog tijela. Kada čovjek više nema etersko tijelo nakon smrti, počinje truliti. Dakle, to vam je upravo ispred nosa, mogli bi reći, da čovjek ne trune dok je živ; čim više nije živ, trune. Zašto je to tako? Jer je etersko tijelo otišlo kada je osoba umrla. Etersko tijelo je dakle dio čovjeka koji sprječava truljenje. Stoga se u nama odvija stalna borba protiv truljenja, i etersko tijelo je ono koje se u nama bori.

Mislim, gospodo, trebate samo dobro promisliti i jasno ćete vidjeti, samo iz onoga što oči vide, da tamo mora biti etersko tijelo, da u stvari etersko tijelo mora biti svuda. Jer proteini se proizvode svugdje na Zemlji, i oni trunu. Zemlja bi morala smrdjeti sve do nebesa da eter ne uklanja taj princip truljenja. I iznutra i izvan čovjekova organizma, eter se cijelo vrijeme bori protiv truljenja proteina. To je nešto što svakako moramo uzeti u obzir.

Kada dođemo do masti, moramo reći da masti ne trule već postaju užegle – svi to znate ako ste ikada ostavili masti negdje vani; čak se i maslac užegne. Dakle masti imaju osobinu da se užegnu. Sada, ako ostavite maslac nećete moći reći da li je to užegli maslac ili dobar svježi maslac osim ukoliko nemate oko za to. Ali kada ga stavite na jezik i kušate, odmah znate je li užegao. Dakle, to ima neke veze sa sviješću, sa senzacijom. Truljenje ima veze s mirisanjem, s nečim što možete osjetiti izvana. Različito je, naravno, imate li trula jaja ili miris ruža, ali u oba slučaja ga osjetite. Ne kada se nešto užeglo. Užeglost je nešto čemu možemo samo dati ime, zbog nečeg više unutarnjeg, našeg osjetila okusa.

To odmah pokazuje da to ima puno više veze s unutarnjim odgovorom nego s onim kada jaja trunu. Srednje ljudsko tijelo, tijelo grudi, ima veze sa svime što je unutarnji odgovor koji dolazi u svijest; a duhovno to je astralno tijelo. Kao što znate, u grudima imamo nešto što funkcionira na principu zraka. Udišemo zrak. Transformiramo zrak. Zrak ima svoje ispravno mjesto u grudima. U drugim dijelovima ljudskog tijela plinovi i vrste zraka mogu se stvarati samo sporadično. Ako je u crijevima proizvedeno previše plina, dolazi do patološkog nadimanja, i to

nije zdravo. Srednje ljudsko tijelo postoji za stvaranje plina. A onaj viši nadosjetilno-duhovni član koji ovdje intervenira – intervenira u stvarima koje su plinovite prirode – to je ljudsko astralno tijelo. Ovo se astralno tijelo sada bori u sebi s užeglim mastima; kao što se etersko tijelo bori protiv truljenja proteina, tako se i astralno tijelo bori protiv užeglosti masti. Ljudi bi stalno podrigivali od vlastitih masti, iznutra bi kušali užeglost, da se njihovo astralno tijelo stalno ne bori protiv toga da postane užeglo. Dakle ovo astralno tijelo imamo u nama da spriječi da masti postanu užegle.

Vidite, gospodo, ovo je zbilja divno, jer iz ovoga vidite da se stvari odvijaju sasvim različito u uobičajenom fizičkom svijetu vani nego je to u nama. U fizičkom svijetu masti će se užegnute. Ljudi su blagoslovljeni jer se ne užegnu iznutra, samo kada su unutra bolesni. Poanta je u tome da u zdravom stanju čovjek ima svoje astralno tijelo tako da ne mogu postati užegli. Postanu užegli samo ako jedu previše masti tako da to astralno tijelo ne može podnijeti ili ako nešto drugo stvara previše masti; ljudožderi znaju više o tome od nas. Međutim, iznutra, ljudi percipiraju ako postanu užegli. I može se reći da ako netko postane previše užegao, odnosno astralno tijelo je premalo aktivno, stalno ima neugodan miris u ustima. Taj neugodni miris zatim utječe na želudac. I na taj zaobilazan način ljudi dobiju želučane i crijevne bolesti od užegle masti u sebi.

Ako primijetite da je neka osoba iznutra užegla, arsen je dobar lijek za masti koje ima u sebi a nisu probavljene. Arsen sprječava debljanje, jača astralno tijelo. Rezultat je da se osoba može boriti protiv toga da postane užegla. Ove stvari su iznimno važne. Ako čovjek u sebi pokaže tendenciju da ne može nadvladati truleći protein pomoću eterskog tijela, tada neka otopina s bakrom ima snažan učinak kao lijek. Dakle, bakar djeluje kada su trbušne bolesti, crijevne bolesti izravno uzrokovane proteinima. Ali ako primijetite da nešto postaje uočljivo preko usta, preko okusa, neće pomoći ako date bakar; u tom slučaju mora biti arsen, jer prije od svega morate ojačati astralno tijelo. Tako da neće pomoći ako se jednostavno izjavi da je ova ili ona bolest u konkretnom dijelu ljudskog bića. Morate znati odakle dolaze. Dolaze li od truljenja proteina u crijevima ili masti koje su se užegle utječu na crijeva i želudac, s okusom u ustima.

Pa vidite, gospodo, u sebi imamo suprotno od onoga što te stvari pokazuju vani. Imamo astralno tijelo koje se bori protiv užeglosti masti, dok se u fizičkom-materijalnom svijetu masti užegnu.

Treća hrana koju ljudi unose su ugljikohidrati. Ugljikohidrati se nalaze u krumpirima, naprimjer, u leći i grahu te naravno u svim vrstama žitarica. Tu se nalaze ugljikohidrati. Mnoge od tih stvari također sadrže i šećer, kojeg uvijek uzimamo s hranom, ili je šećer izravno proizveden od tih ugljikohidrata transformirajući supstance koje uzimamo s krumpirom, naprimjer. Krumpiri sadrže mnogo škroba. Ova škrobna pasta prvo se pretvara u dekstrin, a zatim u šećer. Tako da kada jedete krumpir zapravo se hranite šećerom, jer se tijesto od krumpira, škrobna pasta, pretvara u šećer u ljudskom tijelu. Znae da grožđe, naprimjer, sadrži veliku količinu ovoga šećera, a time i alkohola. Sve što je alkohol za ljude zapravo se

temelji i na udjelu šećera uz alkohol. Šećer se posebno proizvodi od alkohola u ljudskom organizmu.

Dakle prva vrsta hrane bili su proteini, druga vrsta masti i treća vrsta škrob, šećer. Vidjeli smo da etersko tijelo obrađuje određenu količinu proteina bez da postane truo. Masnoće obrađuje astralno tijelo sprječavajući ih da se užegnu. Zatim škrob i šećer! Ako promatramo etersko tijelo moramo reći da je ono primarno aktivno u donjem dijelu tijela. Astralno tijelo primarno je aktivno u oblasti grudi. Sada dolazimo do nečega drugog. Svi znate, ne želim reći iz osobnog iskustva, već gledajući ljude koji nisu poput vas, učinak alkohola i svi znate da alkohol ima osobite učinke, prije svega opijenost, ali to ćemo za trenutak ostaviti po strani. Ali znate, sutradan – o tome smo već razgovarali – glava je teška, mamurluk, kako se kaže. Što znači ova glavobolja ili mamurluk?

Da gospodo, već iz imena možete vidjeti da glavobolja ima neke veze s ljudskom glavom. A ako se sljedeći dan čuli, od ljudi različitih od vas, kako su prethodnog dana imali mamurluk, tada ste prije svega čuli pritužbe na lubanju. Lubanja boli, a ako ne boli to je kao da će otpasti s ramena i slično. Što se zapravo događa?

Zadatak je glave boriti se prvenstveno protiv onoga što škrob i šećer žele. Što škrob i šećer žele? Trebate samo pogledati vino. Kao što znate, vino, grožđe, bere se kada dođe jesen. Ono se gnječi i tada tvar fermentira. Ono što je tada potpuno fermentirano uživa se kao vino. Budući da je vino fermentacijom postalo vino, nadvladalo je fermentaciju. Ali ako vino stavite u želudac, razvija se nešto što opet postaje dio hrane. Alkohol se doslovno pretvara natrag. A sada su stvari koje žele fermentirati škrob i šećer. Škrob i šećer u ljudskom organizmu uglavnom žele fermentirati. Kada pijete alkohol, alkohol istjera sile u glavi koje sprječavaju fermentaciju škroba i šećera. Pogledajmo ovo dobro. Recimo da ste 22 siječnja jeli krumpir, grah i pili alkohol. Lijepo. Da niste pili alkohol glava bi vam ostala trijezna. Krumpir i grah sadrže škrob i šećer koji dolazi od škroba; glava bi imala snagu spriječiti fermentaciju škroba i šećera na pravilan način. Ako unesete alkohol, glava gubi sposobnost sprječavanja fermentacije škroba i šećera kojeg ste dobili u krumpiru i grahu, i ostale stvari, također, na primjer žitarice, u vama počinju fermentirati.

Umjesto da je fermentacija spriječena ona se sada događa. A proizlazi iz nesposobnosti glave do koje je došlo kao rezultat alkohola, tako da je čovjek sada pun snage fermentacije. U srednjoj Njemačkoj, u Thüringen-u, ljudi imaju čudan izraz. Ako netko priča gluposti, u Thüringen-u kažu: fermentira. To nije nešto što se ovdje kaže, ali oni koji su bili u Njemačkoj bez sumnje su to čuli u Srednjoj Njemačkoj. A kada netko uvijek govori gluposti, u Thüringen-u u srednjoj Njemačkoj, za njega kažu: stari fermentirani gad. Stvar je u tome da se ferment u Srednjoj Njemačkoj dovodi u vezu sa zbrkom u glavi i ludiranjem. To je vrlo dobar narodni instinkt. Znaju da ako netko govori besmislice da fermentira u glavi. Pa, ako je netko popio alkohol i boli ga glava, onda ne govori gluposti jer postaje tih, ali glupost je u njemu, u njemu zuji. Dakle, proces koji se razvije da spriječi fermentaciju škroba i šećera je dakle nešto što se suprotstavlja opiopljivom učinku

alkohola. Tako da se može reći: Postoji nešto u ljudskoj glavi što stalno radi na tome da spriječi fermentaciju svega što se nalazi u njoj, u smislu škroba i šećera.

Nitko neće poreći da 'Ja', stvarno ljudsko 'Ja', ima sjedište u glavi, baš kao što etersko tijelo ima sjedište u donjem dijelu trbuha, astralno tijelo u srednjem dijelu čovjekova tijela. Stvar je takva da ovaj aktualni 'Ja' ima veze s toplinom, baš kao što fizičko tijelo ima veze s čvrstim tvarima, etersko s tekućim a astralno s plinovitim. Stvar je da sa svime što ovisi o stvarnom 'Ja', osoba pokreće toplinu. To se može detaljno vidjeti ako proučavamo ljudsko tijelo. Pravo 'Ja' je također povezano s krvlju, i stoga krv stvara toplinu. Ali stvarni ego, ono što osoba doživljava svjesno, također je povezan, naprimjer, s lučenjem žlijezda. Stoga je lučenje žlijezda povezano s toplinskim stanjima. Sada također i taj stvarni ego koristi snage glave da spriječi fermentaciju. Tako da se može reći: etersko tijelo se bori protiv truljenja proteina, astralno tijelo protiv užeglosti masti, ego se bori protiv fermentacije šećera i škroba.

To je također razlog zašto sam vam jednom morao reći da je prejedanje krumpirom štetno za glavu. Pretjerana konzumacija krumpira ima sljedeće učinke na ljude. Gledajte, krumpir sadrži malo proteina. Budući da sadrži malo proteina u osnovi je dobra hrana za ljude. A ako osoba jede krumpir umjereno s drugom hranom, to je dobra hrana zbog niskog udjela proteina. No, krumpir sadrži izvanrednu količinu škroba koji se u čovjeku mora pretvoriti u šećer, prvo u dekstrin a zatim u šećer. Prije sam vam rekao: Ako osoba jede previše krumpira, glava mora užasno puno raditi; naravno, jer glava mora spriječiti fermentaciju. Stoga ljudi koji previše jedu krumpir i moraju raditi strašne napore u glavama da bi se nosile s fermentacijom krumpira, teže biti slabi u glavi. Posebno srednji dio mozga postane slab; ostaju samo prednji dijelovi koji rade malo napora da spriječe fermentaciju. I tako, upravo zbog činjenice da je krumpir u zadnje vrijeme toliko rasprostranjen, razvio se materijalizam, jer to je proizvedeno u prednjem dijelu mozga.

To je tako neobično: vjeruje se da je materijalizam logičan. U određenom smislu, materijalizam u novije vrijeme nije ništa drugo do posljedica jedenja krumpira! Pa, zar ne, općenito ljudi ne vole to kada bi trebali živjeti samo od krumpira; ali vole materijalizam. Tako da su zapravo u proturječju. Ako bi netko stvarno želio biti materijalist, zapravo bi trebao svakom savjetovati da jede krumpire, jer to bi sigurno bio najbolji način za biti uvjeren u materijalizam, zar ne? To je nešto što većina ljudi ipak ne uspijeva napraviti. Ako bi pak materijalistički monisti, udruženje monista, željeli biti učinkoviti u njihovoj borbi, trebali bi se pobrinuti da se što je moguće više ostala hrana zamijeni krompirima. Tada bi monistička unija imala strašne uspjehe. Čak i ako to ne bi bilo brzo, već bi trebala desetljeća, monistička unija bi bila najuspješnija ako bi utjecali na jedenje krumpira. Premda bi ljudi, na koje bi težili utjecati s prehranom krumpirom, također dobili i nešto o čemu će razmisliti; pa tako uopće ne bi bili uspješni.

Stvar koju iz ovoga možete vidjeti je da znanost duha kakva se ovdje prakticira prepoznaje pravu prirodu materijalizma. Materijalizam o svijetu materije ne zna baš ništa; znanost duha upravo krumpir prepoznaje kao stvarnog kreatora

materijalizma. Krumpir je užasno podmukao, lukav, lukav do srži. Kao što vidite, može se jesti samo gomolje krumpira, niti oči (?) na krumpiru – to je već štetno – i sigurno se ne mogu jesti cvjetovi, jer krumpir je član porodice velebilja i cvjetovi su otrovni. Ali što je otrov? Kao što sam vam rekao prošli puta: U velikim količinama otrov ubija, u malim, fino raspoređen, to je lijek. Sam krumpir sadrži mnogo škrobne paste, sastoji se gotovo u potpunosti od škrobne paste. Uopće ne bi mogao živjeti, jer bi mu škrobna pasta bila strašno štetna; ali u isto vrijeme privlači otrov iz svijeta, i u sebi uništava štetan učinak. Zato sam rekao da je podmukao i lukav. Ima taj otrov koji uklanja učinak koji bi mu bio štetan. Ali otrov krumpira posebno je štetan za ljude; ne daje to ljudima već samo tvar koju je u sebi učinio neškodljivom koristeći otrov. To je zaista nešto što se može nazvati, pametno i lukavo stvorenje! I čovjeku mora biti jasno da ako jede mnogo krumpira njegov srednji mozak atrofira, i može se desiti i da osjetila pate od pretjerane konzumacije krumpira.

Ako netko jede previše krumpira kao dijete ili vrlo mlada osoba, njegov srednji mozak postaje izuzetno slab. Ali u srednjem mozgu su izvori najvažnijih osjetilnih organa. U srednjem mozgu nalazi se tijelo s četiri režnja, *collicui*, *thalamus*, i tako dalje, i pretjerana konzumacija krumpira slabi čak i vid, jer svoj izvor ima u srednjem mozgu. A neke bolesti očiju u starosti pretpostavljaju da su ljudi kao djeca previše odgajani na krumpiru. Osoba tada ima slabe oči, slab pogled. Uistinu je slučaj da su prije u Europi ljudi puno manje imali slab vid nego danas. A to je zato jer osim drugih stvari koje utječu na oči – ali manje snažno jer ne djeluju iznutra, električno svjetlo, i tako dalje – pretjerana konzumacija krumpira veoma šteti vidu, pa čak i na okus utječe – čak i okus! Gledajte, to je ono što iz ovoga proizlazi. Pretpostavimo da osoba jede previše krumpira u djetinjstvu. Kasnije u životu, često ćete vidjeti da takva osoba ne zna kad joj je dosta, jer joj je okus oštećen jedenjem krumpira, dok osoba koja nije jela previše krumpira instinktivno će znati kada je dosta. Dakle, instinkt, koji je uveliko povezan sa srednjim mozgom, kvari pretjerana konzumacija krumpira. To je ono što se posebno snažno pojavilo u posljednje vrijeme.

Iz svega što sam rekao možete vidjeti da ljudi moraju biti posebno oprezni da budu dovoljno jaki da nadvladaju, prvo truljenje proteina, drugo, užeglost masti, treće, fermentaciju škroba i šećera.

Pa, zadnji puta sam vam rekao da osoba ne može biti potpuno bez alkohola, jer ako uopće ne pije alkohol, alkohol se proizvodi unutar nje. Ali ovaj alkohol ostaje u trbuhu; ne ide do glave, jer glava mora biti bez alkohola inače, kao nositelj ega, neće moći pravilno kontrolirati fermentaciju u tijelu. Vidite, sada možete dobiti ideju kako ljudi osjećaju svoje prirodno okruženje. Ako, naprimjer, pogledate protein koji trune posvuda – životinje trunu, biljke trunu – morate reći: eter je također svuda prisutan, koji to postupno nadoknađuje. Ako pogledate masti kojih također ima u biljkama, ima ih posvuda, morate reći: te masti bi postupno učinile sva živa bića nesposobnim za život, životinju i čovjeka, ako ne bi bilo astralnog tijela da se suprotstavi procesu užeglosti. Dakle čovjek se bori protiv svega što postoji u prirodi vani. A kada osoba umre, etersko tijelo, astralno tijelo, i ego, odlaze od nje. Oni odlaze od fizičkog tijela. Tada osoba prelazi u duhovni svijet. Što se tada događa?

Pa, gospodo, znate što se događa. Leš odmah počinje trunuti, počinje užegati se i istovremeno fermentirati, samo što je truljenje naravno najočitiije, zapravo više miriše, a mi rijetko kada imamo začepljene nosove. Truljenje je tako lako namirisati. No, ležati nad grobom i kušati je li masnoća dotičnog leša užegla, to obično ne radimo, pa ni ne znamo o tome ništa. A fermentacija koja se odvija sigurno se ne proučava. Dakle, zaista je slučaj da kada ego otiđe, tijelo prelazi u fermentaciju, kada astralno tijelo otiđe ljudsko tijelo počinje se užegati, a kada otiđe etersko tijelo ljudsko tijelo počinje truliti. To je nešto što čovjek uvijek ima u sebi, ali dok živi na Zemlji nastavlja se boriti protiv toga. Svatko tko poriče da etersko tijelo, astralno tijelo, i ego, postoje u ljudskom biću kao stvarni entiteti, mora se upitati: Što zamišljate, zašto čovjek ne trune? Zašto ne fermentira? Zašto ne postaje užegao? To bi se trebalo dogoditi da je samo fizičko tijelo.

Ali čime se bavi naša znanost? Naša znanost čeka s proučavanjem dok čovjek ne umre. Jer malo zna o živim ljudima u usporedbi s onim što zapravo zna o anatomiji kada je osoba umrla. Sve što od njih možete naučiti odnosi se samo na leš. Znanstvenici uvijek čekaju leš. Tako ne mogu ništa reći o stvarnom ljudskom biću, koje je živo, jer ga ne razmatraju. I upravo je to šteta za našu znanost – zapravo to je slučaj tek od 17. stoljeća – da svoje cjelokupno znanje izvodi u stvari iz leša. Ali leš više nije ljudsko biće, jer moramo se zapitati: što je to što čini da se, dok je ljudsko biće, leš koji ljudska bića imaju dok su živa, ne ponaša kao mrtvo tijelo, na način da trune, fermentira i bude užeglo? Upravo kada pogledamo stvarno ljudsko biće nalazimo te duhovne, nadosjetilne članove ljudske prirode. I onda se također nađe da je ego aktivan prvenstveno u glavi, da astralno tijelo djeluje prvenstveno u grudima, a etersko tijelo prvenstveno u trbuhu. A znanost čak ni o trbuhu ne zna ništa, jer vjeruje da su u trbuhu potpuno isti procesi koji su vani u prirodi. To jednostavno nije slučaj.

Pa, gospodo, zanimljivo je proučavati stvari ne zatvarajući se u radnu sobu već ići vani među žive ljude. Kao što znate, postoje kupke koje mirišu na pokvarena jaja, naprimjer Marienbad, Postoje i njemačke kupke koje sadrže sumporovodik, gdje stvari mirišu na pokvarena jaja. Da, stvarno, ljudi koji su inače gurmani i znalci moraju ići u takva odmarališta. A zašto to rade? Zašto ljeti ponekad žive nekoliko mjeseci na mjestima na kojima miriše kao da je sve posuto trulim jajima? Vidite, to je ovako. Ti su ljudi zapravo pojeli previše proteina i sada dolaze u odmaralište; prekriveni su kožom i cijela stvar je iznutra, tako da oni ne mirišu tako. Ali kada bi ih mogli pomirisati, iznutra bi užasno mirisali na pokvarena jaja! Dakle, svi ti ljudi koji iznutra mirišu na trula jaja dolaze u kupališta koja mirišu na trula jaja. I što se tamo događa? Pa vidite, jednom je miris trulih jaja iznutra a drugi puta vani. U jednom slučaju, kada je unutra, nos ga ne primijeti, drugi puta kada je vani nos to primijeti. Glava i želudac su suprotnosti. Miris trulog jaja proizveden u trbuhu je suzbijen kada dolazi sa strane glave, kroz osjetilo mirisa. I tako se u kupalištima koja mirišu na trula jaja bore protiv unutarnjeg mirisa po trulim jajima.

To je osobito uočljivo onima koji imaju smisla za takva promatranja. Slučajno sam kao dječak morao otići u takvo odmaralište. Svaki drugi dan sam morao ići na izvor nazvan Marienquelle. Tamo miriše na trula jaja. Iako je izvana prilično

neugodno, odjednom se počnete osjećati vrlo ugodno u trbuhu. Dakle, ako niste bolesni, i nemate u želucu miris trulih jaja, dobijete osjećaj životnog poleta. Onaj koga miris trulih jaja ne odbija može to doživjeti. Naravno, onaj tko prekrije nos neće osjetiti kontrast, neće imati taj proljetni učinak u želucu kakav osjetite kada se prepustite mirisu trulih jaja. A miris trulog jaja, naprimjer, čak i ako je umjetno stvoren, izuzetno je dobar lijek. Primjerice, tijelu daje snagu da atrofirane mišiće opet napravi jakim i čvrstim. Ljudi ne vole takve tretmane, ali na neki način su izuzetno korisni. Jer vidite, ako nam miris trulih jaja dođe od izvana, iznutra u trbuhu dolazi proljeće. A u proljeće sve raste i niče, i čovjek može ponovno steći novu snagu kada uvuče proljeće unutra u želudac.

Dakle to se događa ljudima koji proždrljivošću pokvare želudac tijekom zime. Vidite, ako netko ne pokvari probavu jedući zimi previše, on se pridružuje proljeću koje je vani. Posebno se trbuh pridružuje proljeću na izvanredno snažan način. Ali ako zaista želite uživati u proljeću vani, morate jesti što manje stvari poput gušćje jetre i tako dalje. Ako ste jeli mnogo gušćje jetre, tada će okruženje u vašem trbuhu uvijek biti kakvo je ispod površine tla zimi, ne iznad tla već ispod tla. Tamo je toplo, pa u jame stavljate krumpir. Ali u čovjeku sve postaje trulo jer se u trbuhu nakupila toplina; tamo u čovjeku nije proljeće. I onda morate potražiti umjetno proljeće u mirisu trulih jaja.

To je kontrast između 'Ja' i eterskog tijela. 'Ja' i etersko tijelo moraju se međusobno uravnotežiti. Iz ovoga možete vidjeti da ako se zaista proučavaju stvari u svijetu prirode, ako odete u odmaralište koje ima miris po trulim jajima s otvorenim osjetilima, vodikovu sulfidu, osjećaj proljeća u trbuhu vas uči da iznutra djeluje suprotni proces u truljenju proteina.

<i>čvrsta tijela</i>	<i>fizičko tijelo</i>		
<i>tekućina</i>	<i>etersko tijelo</i>	<i>protein</i>	<i>etersko tijelo, niže tijelo</i>
<i>plinovi</i>	<i>astralno tijelo</i>	<i>masti</i>	<i>astralno tijelo, grudi</i>
<i>toplina</i>	<i>'Ja'</i>	<i>škrob, šećer</i>	<i>'Ja'</i>

*Etersko tijelo se suprotstavlja truljenju
Astralno tijelo se suprotstavlja užeglosti
'Ja' se suprotstavlja fermentaciji*

Htio sam dodati nešto onome što sam rekao prošli put. Znae, rekao sam vam da ako je netko progutao određene otrove, mora uzeti tekući protein kao protuotrov.

Stvari koje su zdrave postaju otrovi ako ih se u tijelu ne tretira pravilno, ako u tijelo uđe previše. Dakle, čak i protein može istjerati otrov iz ljudi, ali sam protein je otrovan ako trune u tijelu, ako previše uđe u tijelo. Toliko su prehrana i trovanje blizu jedno drugog. Bez sumnje ste čuli kako pretjerano hranjenje može dovesti do trovanja. Veliki dio bolesti su bolesti ishrane, odnosno u prehrani se ne uzima u obzir činjenica da treba uzimati samo određene količine nekih tvari ako će se preraditi.

Najaviti ću vam sljedeći sat jer u subotu ne mogu biti ovdje. Biti ću u Bernu.

Rasprava 2 veljače 1924.

IV

Gospodo, pitanje koje je pitano je:

Da li je šarenica u oku zrcalo duše u bolesti i zdravlju?

Mislim da se time može kombinirati drugo pitanje, vjerojatno se misli zajedno:

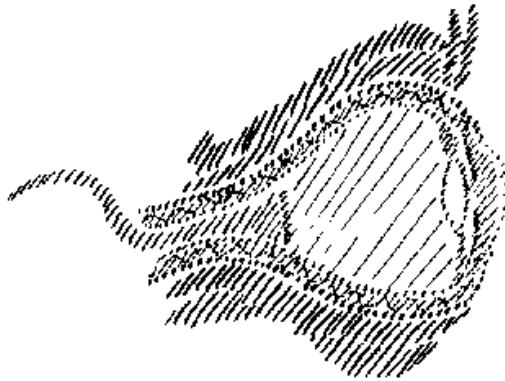
Što kod crnaca uzrokuje razvoj albinizma ili leukopatije?

Da bi odgovorili na ova pitanja moramo se prije svega malo zadržati na prirodi ljudskog oka. Pitanje se odnosi na činjenicu da neki ljudi izvlače zaključke o zdravlju i bolesti cijelog tijela iz stanja šarenice, obojane prstenaste strukture u oku koja okružuje crninu zjenice u oku. Šarenica zaista pokazuje najveću moguću različitost kod različitih ljudi. Kao što znate, šarenica nije samo plava ili crna ili smeđa ili siva ili zelenkasto smeđa u čovjeku, već također ima i linije koje idu sićušnim sudovima i stvaraju fine strukture. Dakle, kao što se opće crte lica razlikuju od osobe do osobe, fina struktura ove šarenice kod različitih ljudi prilično razlikuje, mnogo više nego se razlikuju crte lica.

Sada moramo malo ući u strukturu oka ako želimo razgovarati o takvom nečemu. To ima veze i s drugim pitanjem koje ste postavili. Činjenica je da se posebno kod crnaca, ali i inače, kod nećrnaca, javlja neuobičajena obojanost kože, i to je povezano s posebnom obojanošću šarenice. To je na neki način povezano. Ova obojenost je posebno uočljiva kod prirodno crnih ljudi iz razloga jer im je koža crna, i onda imaju sve vrste bijelih mrlja, izgledaju išarani poput tigra. Vrlo su rijetko potpuno blijedi i potpuno bijeli; to se rijetko događa među crncima, izuzetno rijetko. Ali takozvani 'albini' javljaju se i kod drugih rasa koje nisu potpuno crne. Albinizam se također javlja i među bijelim ljudima; imaju vrlo blijedu kožu, gotovo mliječno bijelu. Šarenica je obično svijetlo crvenkaste boje, a zjenica, koja je inače kod drugih ljudi crna, tada je tamno crvena. Takva albino žena koju sam jednom vidio pokazivala se na svakakvim štandovima. Imala je mliječno bijelu kožu, crvenu šarenicu, s tamno crvenim a ne crnim zjenicama, i zatim je rekla neobično slabim glasom: 'Potpuno sam bijela, imam crvene oči i vidim jako slabo'. I to je bila istina, nije mogla dobro vidjeti.

Ako netko želi ući u ovu stvar, prije svega mora proučiti strukturu oka. S vremenom sam vam rekao puno stvari o oku. Tako da ćete vjerojatno razumjeti ono što danas imam za reći. Vidite, oko je unutar vrlo čvrste kosti glave. Koštana struktura glave ovdje se uvodi unutra, a oko sjedi unutar ove koštane šupljine, koja je otvorena prema natrag, prema mozgu [vidi crtež]. Oko je sada izvana ograničeno tvrdom kožom koja je ovdje neprozirna. Takozvana očna jabučica ograničena je rožnicom. Ova koža je prozirna prema naprijed, ovdje gdje je malo ispupčena. Mi inače ne bi mogli dosegnuti svijetlo s unutarnjim dijelom oka da ova vanjska rožnica

nije prozirna. Zove se rožnica jer je rožnata. Do toga je unutra membrana koja se sastoji od finih krvnih sudova. Krvna mreža tijela širi se u oko, šaljući ekstremno fine kapilare u oko. Dakle, ovdje imate tvrdnu rožnicu koja postaje prozirna prema naprijed, a zatim takozvanu žilničnu membranu. Treća membrana je unutar sastavljena od živaca; nazvana je mrežnica. Stoga moram nacrtati treću membranu, mrežnicu. A mrežnica se vraća unatrag u mozak, kao i žilnica, naravno. A to se naziva optički živac, jer je to živčana tvar koja ide u smjeru vida. Znaete da ljudi kažu da mi osjećamo stvari preko živaca. A s optičkim živcem mi vidimo.

Slika 6

Pa, neobično je to što svi moraju priznati, kako ljudi kažu, da očnim živcem vidimo u svim ovim dijelovima, samo ne tamo gdje dolazi; tamo je slijep, ne vidimo ništa! Dakle, ako bi netko uspio pogledati baš tamo, nekako, ili ako bi svi živci tamo bili bolesni a zdravo samo mjesto na kojem ulazi optički živac, ipak ne bi vidio ništa tamo gdje ulazi optički živac. Sada ljudi kažu: 'Vi vidite optičkim živcem, on je tu za vas da vidite.' – Jeste li ikada čuli za sljedeće? Samo pomislite: imate gomilu radnika, recimo trideset. Dvadeset pet mora jako puno raditi. Oni su svuda okolo. A zatim tu je i skupina od petorice – to nećete učiniti, ali pretpostavimo da to radite – ova petorica ljenčare dok se ostali trude. Tako da možemo reći: imamo dvadeset pet vrijednih radnika, a ima i pet koji cijelo vrijeme ljenčare, leže na tapeciranim foteljama i izležavaju se. Ako bi vam netko rekao da je jednaki rad obavljen od ovih pet besposlenih osoba – ili možda to ne može reći, jer to ne može vidjeti, ali ljudi ljenčare – ne biste mu vjerovali, zar ne? To su očito gluposti. Ali sada vas znanost uči: 'Očni živac vidi.' Ipak na mjestu gdje je njegov najveći dio ne vidi ništa! To je baš kao da kažete da je posao obavilo onih pet lijehih ljudi. Vidite ljudi to zapravo znaju – to je čudno – znamo takve stvari, ali bez obzira na to nastavljamo tvrditi obične gluposti. To nije istina, iz činjenice da je ovdje slijepa točka – kako se zove – i iz činjenice da ovdje u toj točki ništa ne vidite, jasno se pokazuje da optički živac nije ono s čime vidimo.

Stvar je u tome što u vašem tijelu postoji nešto što je vrlo slično onome u optičkom živcu; naime, to su vaše ruke i šake. Zamislite da uzimate stolicu. Napinjete ruke sve do šaka. Ali ono što ih povezuje ostaje tamo gore, zar ne. Jednako je s optičkim živcem. Težite nečemu što doseže svjetlost, a u sredini je tu kao i između dviju ruku. Ali ne doseže vani očni živac – jer da je to očni živac morao bi najbolje vidjeti u toj točki – već je ono što doseže potpuno nevidljivi element koji

sam vam opisao. To je upravo 'Ja', 'Ja'-organizacija. To nije fizičko tijelo, niti etersko tijelo, čak ni astralno tijelo; to je 'Ja'. I zato ovdje moram nacrtati još nešto osim onoga što je već tamo: tamo se širi nevidljivo 'Ja'. Jedino to nije kao da su dvije ruke, već kao da su ruke zajedno i čine sferu. Dio sfere stvaramo kada dodirnemo nešto rukama. Dakle, unutra postoji nadosjetilno 'Ja', koje tamo doseže. A čemu služi živac? Da, gospodo, živac je tamo – posao je napravljen od nevidljivog ljudskog bića – da se može dogoditi lučenje. Tvar se posvuda izlučuje, leži svugdje. Čovjek vidi s nadosjetilnim 'Ja'. Ali živac je tu da se osigura da se nešto luči.

Razmislite koje gluposti znanstvenici kažu. To je baš kao da biste ispitivali debelo crijevo i ono što god da je unutar debelog crijeva, i zapravo bi rekli da čovjeka hrani ono što se izlučuje u debelom crijevu! Baš kao što imate tvar koja se izlučuje u debelom crijevu, ovdje se izlučuje tvar živca. A ovo ovdje (slijepa točka) mjesto je gdje se izlučuje najviše. Ono što nije potrebno u oku izlučuje se u mozak, a zatim ide dalje i potpuno je eliminirano. Vidite, to je nešto što lako možete razumjeti, a ipak se danas o tome pričaju najjuvrnutije priče. Samo ljudi jednostavno ne shvaćaju što to znači kada se kaže da se nešto vidi ili osjeća pomoću živčane supstance, ili percipira ovo ili ono. To bi bilo kao da se hranimo sadržajem rektuma. Dakle, vidite da ova priča sa slijepom točkom uopće nema značenje za naše gledanje, jer optički živac ne vidi; samo što je ovdje, gdje je slijepa točka, najviše tvari izlučeno. I kao što hranjenje završava u debelom crijevu, i tu postoji samo u svrhu eliminacije, tako i ovdje završava vid, jer je tu najviše eliminirano, i također nema smisla vidjeti ovdje u sredini.

Zamislite da štap leži negdje i želite ga podići glavom! To ne možete. Morate ga pokupiti rukom, šakom, onim što je pričvršćeno sa strane. Na isti način ne možete vidjeti sa živcem. Morate vidjeti s nečim što doseže vani.

Sada, gospodo, sve što imate ovdje [slika 6], završava u svojevrsnom mišiću. Ovaj mišić drži leću. To je potpuno prozirno tijelo. Zašto je prozirno? Tako da može doći do svijetla. A iza ovog tijela nalazi se gusta tekućina. Sprijeda je još gušća tekućina, i u toj gustoj tekućini pluta šarenica, koja leži ovdje, blizu krvnih sudova. Zapravo pliva u tekućini, ostavljajući rupu za svjetlost. Rupa izgleda crno kada pogledate u nju, jer gledate kroz cijelo oko u pozadinu koja je crna.

Ova šarenica je sprijeda prilično prozirna a straga crna. Ta crna membrana natrag je prilično tanka kod nekih ljudi. Neki ljudi imaju plave oči, jer ako je tanka, kroz prozirno gledate u tamu. I oči su crne ili tamne kod ljudi koji imaju deblju membranu, kada gledate debelu kožu na stražnjoj strani šarenice. Odmah nakon ovoga ćemo razgovarati o smeđim očima.

Moramo razmotriti gospodo, zašto je to kod nekih ljudi da je ta membrana, koja je zbilja odgovorna za plavo ili smeđe ili crno, da je deblja ili tanja. Rekao sam vam da tamo u oko, ulazi ono što nazivamo 'Ja', taj najplemenitiji, nadosjetilni dio čovjeka. Tamo 'Ja' ulazi. 'Ja' je kod različitih ljudi različito jak ili slab. Sada pretpostavimo je 'Ja' veoma jak kod osobe, da osoba ima veoma jak 'Ja'. Vidite, takva je osoba u stanju potpuno otopiti željezo koje ima u krvi i koje kroz ovu žilnicu

uđe u oko. Dakle, netko tko ima snažan 'Ja' željezo otapa u potpunosti, i rezultat je da malo željeza uđe u ovu membranu koja je na samom rubu tijela, jer je potpuno otopljeno. Tako ulazi malo željeza i rezultat je da ova membrana postaje tanka. I pošto je tanja, oči su plave. Sad zamislite da osoba ima slabo 'Ja'; tada ona ne otapa toliko željezo, i rezultat je da će mnogo neotopljenog željeza ući u ovu membranu. Od ovog nerastvorenog željeza membrana je deblja, i osoba ima tamne, crne oči.

Pa gospodo, u krvi postoji još jedna tvar, a to je sumpor. Pa čak i ako 'Ja' može preraditi željezo, ponekad još uvijek nije u stanju preraditi sumpor. Kada 'Ja' propusti u ovu membranu sumpor neprerađen, u šarenici nastaje žućkasto smeđa boja, a osoba ima smečkaste oči. A ako puno sumpora uđe u oči, šarenica će biti crvenkasta. U tom slučaju čak ni zjenica nije crna, zbog sumpora koji svjetluca iza nje. Ne vidite crno, ali emitirani, izbačeni sumpor čini čak i zjenicu tamnocrvenom. Tako je kod 'albina', kod ljudi koji inače ne mogu pravilno opskrbiti kožu bojom. Tako da se može reći: postoje ljudi koji mogu ubrizgati sumpor u njihove oči, takoreći. 'Ja' to može ubrizgati, i to stvara ovu posebnu obojanost šarenice.

Ali što god, sumpor ili željezo, uđe u oko, to uđe u cijelo tijelo, jer dolazi iz krvi. U oku su to samo sitni krvni sudovi. Pa ako neko ovdje ubrizga sumpor, ubrizga sumpor po cijeloj koži. I posljedica ubrizgavanja sumpora svugdje po koži je da se nema prirodna obojanost kože na tim mjestima gdje je ubrizgan sumpor; jer prirodna boja kože dolazi od prerade željeza. Dakle, ako netko samo u maloj mjeri prerađuje željezo, a umjesto toga utiskuje sumpor, dobije takva pjegava područja na koži, a to u isto vrijeme možete vidjeti u očima.

Pa vidite, upravo kada uzmemo u obzir ovo nevidljivo ljudsko biće koje je u svakom čovjeku, možemo razumjeti čovjeka sve dolje do same materije. Antropozofija nije toliko glupa da ne razumije materiju. Materijalizam jednostavno ne razumije materiju. Pa ako čitate nešto o albinizmu, što možete pročitati? Oni koji su postavili pitanje vjerojatno su negdje pročitali da je uzrok albinizma nepoznat! Materijalizam dolazi s time da je uzrok nepoznat jer uopće ne obraća pažnju na slučajeve gdje se uzroci mogu pronaći. Naravno, lako je reći: postoji crvena zjenica. Da, ali trebate znati što stvarno tamo djeluje i što se ubrizgava, jer i crvena i blijeda boja dolaze od sumpora.

Sada ćete moći razumjeti prirodu prave znanosti. Zamislite da idete nekamo na Zemlji gdje je nešto napravljeno; netko to vidi i kaže: 'Djelo je tu, uzrok je nepoznat'. Nije ga briga što se dogodilo ranije. Stoga kaže: 'Uzrok je nepoznat'. Nije ga briga što je tamo mnogo dana radilo trideset ljudi. To radi znanost kada kaže da je uzrok crvene zjenice i blijede kože nepoznat. Ali uzrok leži u 'Ja' koje radi u materiji, u fizičkoj supstanci.

Iz ovoga možete vidjeti da u šarenici ima nešto od zaista prave zrcalne slike načina na koji tijelo radi s željezom i sumporom. Ali uzmite takvog albina, to je zaista neka vrsta bolesti. U tijelu se previše radi sa sumporom, ali tijelo se navikne i stvari su tako organizirane. Sada se može dogoditi da to u očima bude u mnogo manjoj mjeri. Vidite, osim one albino dame koja se pokazivala na štandu, vidio sam i

prilično dugih albina. I uvijek se može pokazati da kod takvih albina postoji nešto posebno. Može se reći: 'postoji albino, i ima ovu neobičnu crvenu boju šarenice, blijedo crvenu, tamnocrvenu zjenicu i blijedo tijelo'. Ako ga sada dodatno proučite, iz prirode njegovog tijela vidite, da je veza između srca i bubrega posebno slaba. Ne samo da slabo vidi, već je slaba i veza između srca i bubrega. Bubrezi se teško opskrbljuju krvlju pa stoga naporno rade. Ako bi sumpor, kojeg nosi po tijelu, bio odložen u bubrežima, tada bi umro kao dijete. Stoga potiskuje sumpor na površinu tijela – koža postaje blijeda, oči crvene – kako bi osjetljivi bubrezi mogli raditi. To se može dogoditi i drugim ljudima. Ali ako se kod ljudi koji nisu albino – većina to nisu – dogodi neka vrsta problema s bubrežima, zar se to ne mora također pojaviti u šarenici? Tu se također izražava ono što željezo i sumpor čine međusobno. Tako se iz ovog suptilnog promatranja šarenice već može zaključiti postoji li neko oštećenje u ljudskom tijelu. Ali, gospodo, morate uzeti u obzir da je ljudsko tijelo cjelina, i isto ono što vidite u šarenici, ako bi bili dovoljno pametni, vidjeli biste ako bi izrezali mali dio kože. Tada bi se nešto nenormalno pokazalo također i u koži, ili čak i ako bi odsjekli nokat palca. Tamo također postoji fina distinkcija i iz toga biste mogli vidjeti da jetra ili bubrezi ili pluća nisu u redu, premda malo drugačije. Pa ako bi netko bio posebno pametan i, umjesto da je pregledao šarenicu, naprimjer, obavio pregled odsječenih noktiju – to bi bilo puno teže, jer nije toliko izraženo – također bi mogao vidjeti je li tijelo zdravo ili bolesno. U slučaju oka je uočljivo jer je oko posebno delikatne građe, i tamo se lako vide suptilne promjene. Ali možete vidjeti i na druge načine također, da se stvari najsnažnije javljaju na površini tijela. Rijetko sam vidio da ako netko želi osjetiti posebno fino tkanje ili nešto slično, da ga stavi na svoja ramena. Ako bi to bila bolja metoda, naravno uredili bi stvari na način da ako bi željeli nešto fino osjetiti, ogoljeli bi ramena i to stavili tamo. Ali to nam ne pomaže. To osjetimo vrhovima prstiju. U vrhovima prstiju smo posebno osjetljivi. I ovdje opet imate isto. Da je živčani sustav ono što stvara osjećaj, čovjek bi najviše trebao osjećati tamo gdje je blizu mozga. Ali ne osjećamo najviše u blizini mozga, posebno osjećamo, u posebno udaljenim vrhovima prstiju, jer je 'Ja' najviše na površini tijela. Što je čovjek u svom unutarnjem biću, najlakše je vidjeti kao 'Ja', sa najudaljenije površine. Stoga, budući su oči najviše na površini, tamo se najviše mogu vidjeti stvari, jer su oči delikatne i udaljene od mozga.

Mogli biste reći da su oči u lubanji i blizu mozga. Ali tamo ima puno kostiju tako da je oko prilično daleko, a u točki gdje se oko spaja s mozgom, gdje nije kost, ništa se ne vidi. U slučaju noktiju to je zbog udaljenosti da su posebno osjetljivi; u slučaju očiju je to jer su najsigurnije zaštićene od mozga.

Ima još nešto neobično. Kada niža životinja razvija mozak, to radi tako da mozak ostavlja šupljinu za oko, a oko ne raste iz mozga već sjedi sa strane i urasta u šupljinu. Oko raste od izvana, a ne od mozga; urasta u mozak. Dakle formira se od izvana.

Iz svega ovoga možete vidjeti da je ono što se stvara na površini, bilo u koži bilo u oku, vezano s nečim što zapravo najviše povezuje ljudsko biće s vanjskim svijetom. Kod osobe koja je stalno u krevetu, koja ne može svoju volju koristiti za tijelo, ne možemo reći da snažno razvija svoje 'Ja'. U slučaju da je netko vrlo mobilan,

možemo zaista reći da snažno izražava svoje 'Ja'. A ono što nas inače dovodi u kontakt s vanjskim svijetom u mirisanju, gledanju, i tako dalje, to su osjetila. A oko je najdelikatnije osjetilo koje nas dovodi u kontakt s vanjskim svijetom. Tako da se može reći: 'Budući da 'Ja' posebno snažno djeluje u tim finim kapilarama – u ovoj šarenici postoje strašno fini sudovi – u tome se može puno toga vidjeti, kako cijelo 'Ja' radi prema unutra, bez obzira je li osoba bolesna ili zdrava.

To je izvorna istina i spoznaja koju možemo imati o ovome. Ali ova činjenica koju sam vam opisivao ujedno je i jedna od najtežih, jer treba biti iznimno temeljito informiran o tome što znači tako mala nepravilnost u šarenici ako će se izvlačiti zaključci o čovjekovu zdravlju ili bolesti. Dati ću vam primjer. Vidite, može biti naprimjer, da se u toj šarenici pojavljuju male točkice, pojavljuju se tamne točkice. Te točkice znače, naravno, da osoba ima nešto čega inače nema ako nema tih tamnih točkica u šarenici. Ali pretpostavimo, da je osoba kod koje se te točkice pojavljuju, strašno glupa. Tada će imati neku bolest na koju ukazuju ove tamne mrlje. Ali kod takve osobe kod koje se pojavljuju ove tamne mrlje, može biti da je u mladosti pretjerivao s nekom vrstom učenja, proces učenja je išao izvan njegovih fizičkih snaga. Tada, činjenica da je u mladosti koristio određene organe, to je dovelo do oslabljene aktivnosti u njegovim očima, i može se dogoditi da se pojave fine naslage željeza kao rezultat pretjeranog napora u djetinjstvu. Tako se mogu javiti kasnije kroz bolest a mogu se javiti i zbog prekomjernih napora u djetinjstvu. Većina ljudi misli: ako vidim crne točkice u šarenici, onda u tijelu mora biti ovo ili ono. Dakle važno je ne samo poznavati trenutni život osobe. Ako se želi takvo što prepoznati mora se proći cijeli život te osobe. Mora se natjerati da se sjeti što je ovom ili onom prigodom radio u djetinjstvu. Dakle, vidimo da ono što netko vidi u šarenici može ukazivati na mnoge stvari. Izvlačiti iz toga zaključke to je veoma složeno.

Zato je toliko nečuveno da se danas pišu sve vrste malih knjiga; stvari koje pišu su obično vrlo kratke i pod naslovom 'O dijagnozi oka'. Dobiti ćete pedeset stranica uputa kako pregledati šarenicu. Ovako, vidite: ovdje je razdijeljena šarenica, ovdje je zjenica, vrlo shematski, onda je ukazano na bolest; tamo stoji bolest slezene, plućna bolest, sifilis, i tako dalje. Sada dotični očni dijagnostičar, koji zna što se može vidjeti kada kroz povećalo pogleda šarenicu, treba samo uzeti svoju malu knjigu; i kada primijeti da je tamo gdje je napisano 'plućna bolest' on izjavi: plućna bolest. I to je ono što rade mnogi dijagnostičari danas, nakon samo sat vremena učenja. Ostalo prepuste maloj knjižici, oni samo postave dijagnozu. Da, gospodo, to je nečuveno. Imate nešto što je iznimno teško, a ljudi to žele učiniti na najlakši način. Rezultat nije nešto vrijedno, već naprotiv, šteti cijeloj medicinskoj suštini. I treba razlikovati ima li netko ozbiljne namjere u medicini ili samo želi zaraditi novac.

Naravno, ljudi su danas uznemireni zbog znanost; s pravom, jer, sljedeći primjer s očnim živcem o kojem sam vam rekao, znanost u stvari ne obraća pažnju da to što je osoba zapravo, već najviše cijeni izlučevine čovjeka, naprimjer, optički živac. Naravno, ljudi to ne znaju, ali to osjećaju i ogorčeni su znanostu. Može se razumjeti ovaj bijes. Ali ono što oftalmolog obično radi nije bolje od znanosti već općenito mnogo gore. Znanost iz neznanja, ne znajući bolje zbog današnjeg materijalizma, smatra izlučevine za najplemenitiji dio ljudskog bića. Naravno, izlučivanje je

također potrebno jer, ako bi izlučevine ostale u tijelu, vrlo brzo bi tijelo ubile; to je potrebno. Ali znanost smatra da je izlučevina najvrijednija stvar kod ljudi! Ali s time su na pravom putu jer ne žele samo zaraditi novac. Samo je slijepa. Jednostavno je slijepa u svom znanju; ali u svemu tome mora se priznati dobra volja. Ali tamo, s takvim knjigama o dijagnozi oka, više se ne može govoriti o dobroj volji, već samo ovisnosti o zarađivanju novca. U vezi ovih stvari uvijek morate sebi reći: u nekim pothvatima može biti istine, ali upravo su najveće istine, gospodo, one koje se najviše zlostavlja. Vidite, zaista je čudesno što se zdravlje i bolest ljudskog bića odražava u toj maloj šarenici. Ali s druge strane, jer se zdravlje i bolest osobe potpuno održava, to je i najteže prepoznati, i treba reći: tko radi dijagnozu oka, bez da poznaje cijelu osobu, radi pakost.

Što to znači, poznavati cijelu osobu? Vidite, naučili smo da se ljudsko biće sastoji od fizičkog tijela, eterskog tijela, astralnog tijela, i 'Ja'. Dakle, mora se nešto znati ne samo o fizičkom ljudsko biću, već se mora znati i o duhovnom ljudskom biću, posebno kada se radi dijagnoza oka. Nije li istina, obična anatomija, koja ide samo do leša, može u određenim okolnostima biti dovoljna s onim što nudi, zapravo još uvijek može ponuditi relativno dobre stvari; čak i ako ne zna da je očni živac izlučevina oka, ona barem pronalazi očni živac. Ali oftalmolog, koji obično nema pojma kako živac radi, ali ima knjigu od pedeset stranica koja pokazuje podjelu šarenice i on pravi dijagnoze; ali ne pregledava čovjeka. Sad mu naravno, opet treba mala knjiga, opet od pedeset stranica. U njoj je odlomak 'Plućne bolesti', i lijek za to. Ali bolest pluća je nešto što može imati mnogo uzroka. Znanje da su zahvaćena pluća ne govori nam mnogo. Na pluća može utjecati i probava. Morate znati odakle dolazi. Mnogi ljudi pate od plućnih bolesti. Kod njih mnogih, bolest pluća ima razne uzroke. Upravo tu treba biti izuzetno oprezan, jer ondje gdje imate i najljepše stvari ima najviše gluposti. Često sam vam govorio da ljudsko biće ne ovisi samo o Zemlji, već i o cijelom zvjezdanom nebu. Ali upravo to je ono što zahtijeva najsloženiji uvid. I tu ne bi trebalo raditi nestašluke. Prevare i nestašluke danas u svijetu prakticiraju razni astrolozi. S dijagnostikom oka postoji nešto slično kao i s astrologijom. I u astrologiji postoji nešto plemenito i veličanstveno; ali nema ničeg plemenitog kod ljudi koji su danas astrolozi. U najviše slučajeva debljina nečijeg novčanika je temelj njihova rada.

I tamo možete razumjeti vezu, gospodo: S jedne strane, imamo pojave koje mijenjaju cijelu površinu tijela. Osoba dobije blijede mrlje, dok je ostatak kože tamniji; oči su mu drugačije obojene, on je albino. Određena aktivnost istjerana je na površinu, preusmjerena s unutaršnjih organa. Ali ako čovjek nije albino, ista stvar, vanjski izgled oka, prisutna je u šarenici; ali finija struktura, finija struktura upućuje na unutrašnjost. Albino nije potpuno bolesna osoba time što je albino, ona jednostavno ima predispoziciju za bolest jer ima to od mladosti, a kasnije se fizička organizacija na to naviknula.

Vidite, nije dobro nazivati albina leukopatom. To ukazuje na to da je krv takvih ljudi različita, pošto su leukociti određena tjelešca u krvi. Ne znate uzrok. Ali kada krv postane blijeda na površini, ne dobijete opće blijedilo ili anemiju, već koža postane blijeda na površini. To je razlika između blijedila, kada krv iznutra

jednostavno postane blijeda, i leukopatije ili albinizma, gdje je krv više gurnuta prema površini. Kada netko ima anemiju, unutarnja aktivnost nije u redu. Ego je aktivniji na površini, astralno tijelo više unutra. Zbog toga, sva tijela s kojima vidimo i čujemo potisnuta su na površinu. Potrebni su ego. Jetru trebamo unutra. I ako biste sve osjećali tako snažno kao što jetra osjeća, onda biste stalno pazili na svoju nutrinu i govorili: 'Aha, upravo sam u stomak ubacio juhu od kupusa, zidovi želuca počinju to upijati. To je poput zračenja, vrlo zanimljivo. Sada prolazi kroz vrata želuca u tanko crijevo; sada doseže resice na crijevnim zidovima'. - Sve bi to gledali, i bilo bi vrlo zanimljivo; ali ne biste imali vremena promatrati vanjski svijet! Veoma je zanimljivo i ima dosta toga za promatrati, na neki način je ljepše od vanjskog svijeta, ali ljudi su s pravom odvrćeni od toga. Dakle, općenito to ne dolazi do svijesti; ono što leži na površini dolazi u svijest. Dakle ako netko ne prerađuje dobro željezo unutra, gdje je astralni čovjek aktivniji, postaje anemičan. Ako ne se nosi pravilno sa željezom izvana, već ga otapa, postaje albino – što je vrlo rijetko – dobiva leukopatiju.

Pa vidite, ono što ste pitali ima veze s ovim: albinizam dolazi od nepravilne probave sumpora ili željeza od strane ega. Anemija dolazi od nenormalnog procesiranja željeza od strane astralnog tijela i više utječe na unutarnji dio krvi. I ako se zaista razumije što se događa unutar ljudskog bića može se također vidjeti koji je nadosjetilni aspekt uključen. Netko tko pravilno razumije fizičko ljudsko biće također razumije i nad-fizičko, nadosjetilno ljudsko biće. Ali s materijalizmom je upravo slučaj: on uopće ne razumije nadosjetilno ljudsko biće pa prema tome ne razumije ni fizičko ljudsko biće.

Javiti ću vam da li ću se vratiti sljedeće srijede. Možda će netko imati drugo pitanje za sljedeći puta, tako da možemo slično raspravljati i o tom pitanju.

Rasprava 9 veljače 1924.

V

Danas bi gospodo, želio bih reći još par stvari koje će pomoći objasniti neke stvari koje smo već raspravljali, i onda možete pripremiti pitanja koja vam dođu za sljedeći put. Danas bih želio govoriti o stvarima koje vam opet mogu učiniti svjesnim kako je Zemlja – koja je kao što znate sfera u univerzumu – povezana sa cijelim svijetom. Danas to proučavajmo razmatrajući rijeke i oceane.

Znate da Zemlja izvana manjim dijelom pokazuje čvrsto kopno; uglavnom je sfera vode koja se kreće u univerzumu, vodena sfera, ocean. I općenito gledano, možemo reći da rijeke imaju svoje porijeklo negdje na Zemlji, svoj izvor, i utječu u more. Uzmimo Dunav, naprimjer. Znate da Dunav ima svoj izvor u Schwarzwald. Ili uzmite Rajnu. Znate da izvire u južnim Alpama. Dunav zatim protječe kroz razne doline sve do Crnog mora. Rajna teče kroz razne doline do Sjevernog mora. Sada, mi obično razmatramo samo tijek rijeke i kako ulazi u more. Uživamo u rijekama. Ne razmatramo ogromni značaj koji rijeke i mora zaista imaju za cijeli život na Zemlji.

Kod čovjeka obično možemo reći više o tome što je u njemu tekuće. Kao što sam vam rekao, ljudsko biće je uveliko masa fluida. I znate da u određenoj vrsti fluida krv teče venama. Također znamo da ta činjenica da krv teče ima najveći mogući značaj za život. Krv oblikuje život, podržava život. Kao fizička ljudska bića potpuno smo zavisni od toga da krv teče tijelom na pravilan način i sljedeći određene puteve. Ako bi skrenula s tih puteva mi ne bismo mogli živjeti. Činjenicu da je voda, ovako organizirana u rijekama i u moru, jednako važna za Zemlju, obično se zanemaruje. Obično se zanemaruje da voda zapravo stvara zemljinu cirkulaciju krvi. Zašto se to obično ignorira?

Da, vidite, kada krvarite to primijetite; crvena je, sadrži sve moguće tvari i tako si kažete: krv je nešto posebno. Kada se radi o vodi, jednostavno vjerujemo: Pa da, to je voda! Manje privlači pažnju; a tvari koje sadrži, osim vodika i kisika, koje su naravno u vodi, nisu prisutne u tolikoj količini kao što je, naprimjer, željezo u krvi. Tako da se to ignorira. Ali ipak je istina da je cjelokupan ciklus vode od ogromne važnosti za život Zemlje. I onoliko koliko bi ljudski organizam mogao živjeti da nema cirkulacije krvi, isto tako malo bi Zemlja mogla živjeti da nema ciklusa vode.

Ovaj kružni tok vode karakterizira činjenica da tamo gdje započinje, započinje od nečega potpuno različitog od onog gdje završava kada se ulijeva u more. Gledajte, ako slijedite rijeke, vidjeti ćete: ove rijeke nisu slane, to je slatka voda. Rijeke sadrže slatku vodu: Mora su slana. I sve što more potiče temelji se na ovoj slanoj prirodi mora. To je izuzetno važno: voda počinje kružiti kao slatka, neslana voda, i završava u slanom stanju u moru.

Obično se kaže: 'Pa, rijeka kao što je Rajna, koja negdje ima izvor, teče tako dalje [crtež 7], a zatim se ulijeva u more'. To je ono što se vidi izvana. Ali ono što se ne primjećuje jest da rijeka, naprimjer Rajna, teče tako izvana, ali dok njene vode izvana teku od južnih Alpa do Sjevernog mora, neka vrsta protoka sila ponovno se vraća pod zemljom od ušća do ishodišta. Vraća se. I ono što se događa, nad zemljom, jest da je rijeka slatka, bez soli. Ono što se tamo, ispod zemlje, vraća, uvijek nosi sol u smjeru rijeke, tako da Zemlja dobiva soli koje zapravo dolaze iz mora. Dakle na određeni način imamo protok soli pod zemljom, koji se vraća od ušća do izvora. I Zemlja ne bi imala soli da se ta slana struja ne vraća od ušća u izvor ispod zemlje. Tako će takozvana geologija, koja istražuje unutrašnjost Zemlje, uvijek morati obratiti pažnju na naslage soli malo dublje u zemlji gdje postoje korita rijeka.

Slika 7

Vidite gospodo, ako u zemlji ne bi bilo naslaga soli, u njoj ne bi mogli rasti biljni korijeni, jer biljno korijenje raste upravo u zemlji jer dobivaju sol, takoreći, za hranu. Biljka je uglavnom slana na dnu korijena, prema vrhu postaje manje slana, i cvijet ima vrlo malo soli. Tako da se netko može zapitati: odakle to da naše tlo može proizvoditi biljke? To dolazi iz činjenice da postoji ciklus vode, baš kao što kod nas ljudi krvne žive odlaze iz srca i onda opet natrag vene nose plavu krv natrag u srce, tako i na Zemlji voda ide jednim smjerom na površini i vraća se podzemna vena soli. Tako da i ovdje imate pravu cirkulaciju.

Zašto je to uopće tako da se Zemlja sastoji, takoreći, od vodenog tijela soli s jedne strane, od čvrstog tla s druge strane, a zatim od slatkih voda, rijeka koje teku Zemljom, i da se stalno na takav način sol dovodi iz mora? Ako ispitajte stvarnu slanu vodu, vrlo slanu morsku vodu, doći ćete do zaključka da ta slana voda ima malo veze sa svemirom. Baš kao i, naprimjer, naš želudac, ima malo veze s vanjskim svijetom, osim kroz ono što prima, tako i unutarnji aspekt mora ima malo veze s nebeskim prostorom. S druge strane, sve što je kopno, gdje teku rijeke, gdje se zbog naslaga soli stvaraju biljke, ali posebno tamo gdje teku vode, postoji velika veza s nebesima.

Ako ovako gledamo gospodo, idemo do izvora u planinama u sasvim drugačijem raspoloženju! Uživamo u činjenici da izvori teku, da lijepo teku, da imaju prekrasno čistu vodu, i tako dalje. Ali to nije sve! Izvori su naime oči Zemlje. S morem, Zemlja ne gleda u svemir, jer je more slano, a to znači da je iznutra samo onako kako je i

naš želudac iznutra. Izvori koji imaju slatku vodu, otvoreni su svemiru i poput su naših očiju, koje su također otvorene vanjskom svijetu. Tako da možemo reći: Tamo na Zemlji gdje postoje izvori, tamo Zemlja gleda daleko u svemir, tamo su osjetilni organi Zemlje, dok su tijelo Zemlje, više nutrina Zemlje, slana mora. Naravno da je to različito od načina kako je u ljudskom tijelu; to nisu organi zatvoreni u sebe, niti ih možete potpuno nacrtati. Možete ih nacrtati ali nisu potpuno vidljivi. Ali Zemlja ima utrobu u moru, osjetilne organe na kopnu. A sve što povezuje Zemlju s kozmičkim prostorom, sve dolazi iz slatke vode. Sve što Zemlji daje utrobu dolazi iz slane vode.

Sada vam želim dati neki dokaz da je to tako. Vidite, jednom sam rekao: Razmnožavanje ljudi i životinja također je povezano s nebesima. Rekao sam vam: Ne ovisi samo o činjenici da se jaje, embrij razvija u majčinu tijelu, već tamo djeluju sile iz svemira, i da je upravo zbog tih sila iz svemira jaje okruglasto. Kao što vidimo vani i vidimo kretanje u univerzumu, ovo malo jaje je slika univerzuma, jer ti utjecaji dolaze sa svim strana. Dakle, gdje god je reprodukcija, aktivna su nebesa. Možete vidjeti to i kod oka: ono je sfera. Nekidan sam ga opisao. Također se formira iz svemira. Ako pogledate slezenu ona nije sferična, već je više formirana od Zemlje, od zemaljskih sila, od zemaljskih utjecaja. I to je razlika. Ovakve stvari daju nam dokaz ako ih zapazimo. Rekao sam da ću vam dati dokaz o pravoj prirodi mora i kopna.

Ovdje želim nešto umetnuti. Već sam vam rekao: prije nekog vremena u našem smološkom laboratoriju radili pokuse o važnosti slezene. Slezena je važna, ako ne možemo redovito jesti – svi jedemo više-manje neredovito – kako bi sve to ponovno uravnotežili; ona je regulator. To smo dokazali u našem smološkom laboratoriju. Postoji jedna mala knjiga od gospođe Kolisko koja sve to opisuje. Tijekom ovih pokusa također smo bili prisiljeni – jer današnja znanost to zahtijeva – pružiti dokaze, opipljive dokaze, vidljive dokaze. To neće biti potrebno kada znanost bude vjerovala u nadosjetilne dokaze, ali danas je to još uvijek potrebno. Tako smo uzeli zeca – ne uzrokujući zecu bol, radeći s najvećom pažnjom – uklonili mu slezenu i pustili ga da dalje živi. To je prošlo dobro. Zec ne bi umro od operacije slezene; umjesto toga slučajno se prehladio i od toga umro. Zatim smo ga secirali i naravno bili smo jako uzbuđeni vidjeti što se dogodilo ondje gdje je uklonjena slezena. Što moramo reći u smislu znanosti duha? Što ostaje tamo nakon što se ukloni fizička slezena? Pa. zar ne, ako je slezena ovdje [Slika 8], a vi je izrežete, uklonite, etersko tijelo slezene i astralno tijelo i tako dalje, ostaju na tom mjestu.

Slika 8

Slezena nastaju pod utjecajem Zemlje, i to im daje oblik. Ako sada izvadimo fizičku slezenu, a u njoj je samo etersko slezenu, kao što je to slučaj sa zecom, što će se

dogoditi? Da, gospodo, mora se dogoditi sljedeće: Dok fizička slezena ovise o Zemlji, teže Zemlji, eterska slezena, koja je postala potpuno slobodna, više nije opterećena fizičkom slezenom, sada opet mora doći pod utjecaj neba. I treba pretpostaviti da će se pojaviti nešto poput slike neba. Eto, kada smo secirali zeca, unutra je bilo malo okruglo tijelo, od finog bijelog tkiva! Dakle, stvar je bila potpuno točna. Došlo je do onoga što se mora dogoditi pod pretpostavkama znanosti duha. U relativno kratkom vremenu stvoreno je tijelo veličine malog oraha. Dakle vidite, samo se stvarima treba pristupiti ispravno, a zatim se posvuda nalaze dokazi o tome što znanost duha ima za reći. Iz ovoga možete vidjeti da se stvari koje možemo utemeljiti na osnovu znanosti duha, nalazeći pravi put praćenja stvari, zaista dogode u fizičkom svijetu.

Pa, baš kao što je ovdje nastalo bijelo tijelo pod utjecajem okoline, tako se i ljudsko i životinjsko i tako dalje, u početku razvijaju kao sfera u embriju pod utjecajem neba.

Ako to sada znamo, moramo reći da su ribe u posebnom položaju jer nikada ne dolaze na kopno. Mogu malo dahtati na kopnu, ali ne mogu živjeti na kopnu, moraju živjeti u moru. Kao rezultat toga, ribe imaju posebno uređenje. Ne dosežu mjesta gdje se Zemlja otvara prema zbivanjima u svijetu. Stoga je ribama vrlo teško razviti osjetila, a posebno teško reproduktivne organe. Jer to ovisi o prostoru u kojem mogu biti. Stoga ribe moraju pažljivo koristiti ono malo svjetla i topline iz svemira koji padaju u more, kako bi se mogle razmnožavati i imati osjetilne organe. Ali priroda se pobrine za mnogo toga; to možete vidjeti kod takozvanih zlatnih ribica. Koriste cijelu kožu da dođu pod utjecaj svjetla; stoga postaju tako zlatne. Ribe koriste svaku priliku da uhvate ono što dođu iz svemira u vodu. I moraju polagati svoja jaja na mjestima gdje još uvijek malo svjetla može prodrijeti, tako da se ta jaja mogu inkubirati izvana. Dakle, ribe su, da tako kažemo, pripremljene za život pod vodom; ne izlaze iz vode. Ali ovo što govorim ne odnosi se toliko na slatkovodnu ribu – slatka voda je otvorena univerzumu – više se odnosi na morsku ribu. Međutim, morske ribe svugdje pokazuju da su spremne upotrijebiti sve što iz svemira dolazi u slanu vodu kako bi imale reprodukciju.

No, losos je čudna iznimka. Losos ima čudnu organizaciju. Mora živjeti u oceanu da bi razvio odgovarajuće mišiće. Kako bi se mogao pravilno hraniti i razviti mišiće, potrebne su mu zemaljske sile. Ti zemaljski utjecaji su uglavnom u morskoj soli. Mora živjeti u morskoj soli kako bi dobio jake mišiće. Ali ako losos sada živi u moru, on se ne može razmnožavati, jer je građen tako da je u morskoj vodi potpuno zatvoren od svemira; i losos bi odavno izumro da se morao razmnožavati u moru. Lososi su iznimke. Dok jačaju u oceanu – tu dobivaju mišiće – prvo, slijepi su, a drugo, ne mogu se razmnožavati. Njihovi reproduktivni organi i organi osjetila su slabi, tupi su. Ali losos se u moru deblja. Pa, kako ne bi izumro – možemo vidjeti to po lososu ovdje u Sjevernom moru i preko u Atlantiku – losos svake godine migrira u Rajnu. Zato se naziva i rajnski losos. Ali Rajna čini losos nemasnim; opet gubi mišiće. Ono što dobiju na debljini u slanom moru, izgube u Rajni. Losos postaje vrlo tanak; i njegovi osjetilni organi, a posebno reproduktivni organi, u mužjaka i ženke, razvijaju se kolosalno, i losos se u Rajni može razmnožavati. Stoga losos svake godine mora migrirati iz slanog mora u Rajnu kako bi se mogao razmnožavati. Čak

mora i mršaviti, jer slatka vode ne može pomoći u izgradnji njegovih mišića. Zatim, stari koji su još živi i mladi, opet sele natrag u more, kako bi dobili na veličini.

Kao što vidite, gospodo, to je apsolutno istina. Može se reći da gdje je zemlja slana, tamo djeluje sa zemaljskim silama. Djeluje na one organe koji su nastali od zemlje. Naši vlastiti mišići razvijeni su iz Zemlje kada se krećemo u gravitacijskom polju. Gravitacija je zemaljska sila. Zemlja djeluje na sve mišićno, Zemlja djeluje na sve koštano. Zemlja nam daje svoju sol, a mi dobivamo jake kosti, snažne mišiće. No s tom solju ne možemo učiniti ništa za osjetilne i reproduktivne organe; oni bi uvenuli. Oni uvijek moraju doći pod utjecaj izvanzemaljskih sila, nebeskih sila. I losos to pokazuje, pokazuje razliku između slane i slatke vode. Odlaze u slanu vodu kako bi se udebljali, upijaju zemaljske sile, a da bi postali plodni, odlaze u slatku vodu, upijaju nebeske sile.

Tako se može reći: Zemlja također ima neku vrstu cirkulacije, kada dođemo do životinja, naprimjer, u pogledu lososa. Losos je naizmjenično tjeran u more i u rijeku. Pa odlazi tamo i vraća se natrag, tamo i natrag. Gledajući lososa zaista vidimo kako se kreće život na Zemlji.

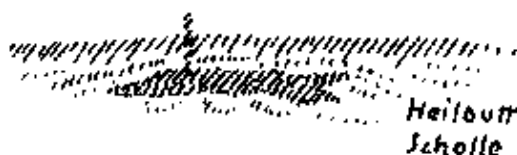
Ako na ovaj način upoznate lososa, također imate i sliku nečeg drugog što nam je uvijek pred očima i što je tako divan prizor: ptice selice. Samo se kreću po zraku naprijed-natrag; losos se kreće naprijed-natrag u vodi. Migracije lososa u vodi su kao i migracije ptica u zraku, osim što losos ide naprijed-natrag između slane i slatke vode, a ptice u zraku idu naprijed-natrag između hladnijih i toplijih oblasti koje im trebaju. Svatko tko razumije migraciju lososa također ima i sliku migracije ptica. I može se reći: Sve to ima veze s činjenicom da se i ptice moraju seliti prema jugu kako bi došle do pravih toplinsko-zemaljskih sila; tamo više razvijaju mišiće. Da bi imale utjecaje koji dolaze od neba, moraju dolaziti u čistiji zrak sjevera; tamo razvijaju svoje reproduktivne organe. Ove životinje trebaju cijelu Zemlju. Samo su se više životinje, sisavci i čovjek, koji su postali nezavisni od Zemlje, emancipirani od Zemlje, osamostalili u svojoj organizaciji.

Ali to se samo nama čini. Vidite, mi ljudi smo zapravo uvijek dvoje ljudi. Mi smo ljudi i više od toga; rekao sam vam: fizički čovjek, eterski čovjek, i tako dalje. Ali već i kao fizička bića mi smo dvoje: desno i lijevi biće. Desna polovina tijela enormno se razlikuje od lijeve. Mislim da će mali broj vas koji sjedite ovdje moći pisati lijevom rukom; pišemo desnom rukom. No dio koji je povezan s govorom, naprimjer, u nervnom sustavu lociraj je na lijevoj hemisferi mozga. Tamo imate jake konvolucije, ali ne i na istom mjestu s desne strane. Za ljevoruke je obrnuto. Ljevaci imaju govornu organizaciju s desne strane – to nije vanjski aspekt govora već unutarnji, koji stimulira govor. Vidite, gospodo, možemo reći da se čovjek enormno razlikuje s lijeve i s desne strane. Ali to je i inače slučaj. Srce je gurnuto više ulijevo, želudac ulijevo, jetra je desno. Ali čak i organi koji su inače simetrični nisu to potpuno. Naša pluća imaju dva režnja lijevo i tri desno. Dakle desno se jako razlikuje od lijevog ljudskog bića. Odakle to dolazi? Pa, pretpostavimo nešto vrlo jednostavno. Tako obično ne učimo pisati s lijevom već s desnom rukom. To je aktivnost koja više zavisi o eterskom tijelu. Fizičko tijelo je teže, razvijenije s lijeve strane, etersko tijelo

razvijenije je s desne strane. Lijevo ljudsko biće razvija dva režnja; desno, aktivnije, donosi više života u pluća, razvija tri režnja u plućima. Tako je to s čovjekom da je fizički čovjek više s lijeve strane a eterski s desne strane. A tako je i s govorom. Dešnjacima je potrebno više hrane u mozgu s lijeve nego s desne strane. I tako su u čovjeku uređene svakakve stvari, da lijevi čovjek sadrži više zemaljskih sila, a desni više eterskih, nebeskih sila.

Vidite gospodo, naša sadašnja znanost, koja želi samo gledati materiju, s rezultatom da ne zna mnogo o materijalnim stvarima, dovela je do mnogih besmislica u obrazovanju, da djeca o lijevoj i desnoj stani uče sve na isti način. Ali ljudi uopće nisu tako građeni! Ako se s ovim pretjera, ljudi će postati napola ludi, jer je ljudsko tijelo dizajnirano da bude fizički više lijevo, a etersko desno. No, što je današnjoj znanosti stalo do fizičkog i eterskog! Za njih je sve jedno, lijeva osoba, desna osoba. Duhovna znanost mora prodrijeti u te stvari ako ih uopće želimo razumjeti. Dakle, s lijeve strane čovjek je više zemaljski, s desne strane, može se reći, ako se riječ krivo ne shvati, više nebeski, kozmički. Pa, čovjek se već uvelike emancipirao od Zemlje. Kao što sam vam rekao, on razvija ovaj lijevi zemaljski, ovaj desni nebeski element, na takav način da ga može nositi sa sobom kao fizičko ljudsko biće, te više zapravo ne primjećuje da naginje Zemlji s lijeve strane, a prema nebu s desne. Ali postoje ljudi koji naginju prema Zemlji; većina njih spava na lijevoj strani, leže na lijevoj strani. Ljudi će ležati na desnoj strani ili kad su umorni od lijeve strane ili ako su više zaokupljeni silama koje su sklonije nebeskom. Takve stvari je, naravno, teško promatrati, jer tu također treba razmotriti svakakve stvari. Može biti razlog samo to što je to tamna strana sobe pa osoba leži na lijevoj strani; pa onda ima razlog. Teško je promatrati koristeći misli, ili s drugim stvarima, ali općenito će se dogoditi da će netko težiti spavati na lijevoj strani, jer to je strana Zemlje. Ali ne morate to ni gledati, jer se čovjek emancipira od Zemlje i čini sebe neovisnim o Zemlji, kroz svoje postupke. Ali to možete vidjeti kod životinja. Svugdje se mogu vidjeti tajne svijeta otkrivene na čudan način.

Zamislite da je ovo površina mora [vidi crtež], ispod je slana morska voda sa svakakvim supstancama u njoj. Sada, postoje neke ribe koje su čudno organizirane. Ove ribe su organizirane na takav način da uvelike naginju prema zemaljskim silama, dok druge ribe snažno grabe sve što dolazi u vodu preko svjetlosti i zraka. Pošto nemaju pluća ne mogu disati zrak; umiru u zraku, propadaju, ali škrigama grabe sve što dolazi u vodu preko zraka i svjetla. Ali postoji riba – veće vrste su nazvane iverak, manje list – ova riba je izvrsna hrana, ima veliku količinu hranjivih tvari, gotovo najviše od svih riba. To već pokazuje da naginje prema Zemlji, jer hranjive tvari dolaze od Zemlje. Staje na Zemlji, da tako kažemo, iverak. Što možemo očekivati od ovih riba?

Slika 9

Od njih možemo očekivati da i u svom životu to pokazuju, to da su za Zemlju. I one to izražavaju. Toliko leže na jednoj strani da je ona bijela, blijeda. I toliko leže na toj strani da im se glave okreću i oči dolaze na drugu stranu. List dakle izgleda ovako odozdo. Sasvim je ravan i bijel. A na drugoj strani, gledajući odozgo, oba oka su na jednoj strani. Glava se okrenula jer uvijek leži na jednoj strani, takoreći. Lijeva

Slika 10

strana postaje hraniva strana, blijeda i bijela. Druga strana poprima stranu neba i tako dalje, postaje plavkasta, smečkasta, a oči se čak okreću od hranjive strane, glava se okreće. Takav je list potpuno jednostran, ima oči i sve organe s jedne strane; druga strana je ravna i blijeda. Iverak stvarno razvije mnogo hranjivih tvari, jer naginje prema Zemlji. Neke teže preko tristo kilograma. Da, velike su to ribe. Mnogo se love radi hrane. Pa, ovaj list jasno pokazuje: tijelo drži korak sa Zemljom, uvijek leži na jednoj strani. I toliko leže na jednoj strani da, ako bi neka osoba tako mogla svake noći ležati na svojoj lijevoj strani, njena glava mogla bi se okrenuti i on bi uvijek gledao na jednu stranu. Ali kod ljudi to ne ide toliko daleko. Čovjek je emancipiran od Zemlje, čovjek je neovisan o Zemlji.

Ali i ljudima se može nešto dogoditi; može se naprimjer, naći osoba s čudnom bolešću; jer desnim okom ili jednim okom vidi malo bolje nego drugim. Ako to nije urođeno, obično se pitajući dozna da osoba leži s jedne strane dok spava. Snage Zemlje utječu na stranu na kojoj netko često spava; oko postaje malo slabije, vid postaje lošiji. Učinak nije snažan kao kod iverka ali ima ga malo. Oko koje gleda vani prema nebesima, odvrćeno od Zemlje, postaje malo snažnije. Vidite, ovakve čudne povezanosti postoje. Rekao sam vam da će nam tu i tamo priroda pokazati snage s kojima radi. Kada vidite list – malog lista možete vidjeti svugdje na ribarnici, veliki iverak je u moru, slanoj vodi – sebi kažete: sve što se tamo može razviti je ispunjeno hranjivim tvarima; to treba biti otopljeno. Ako bi ova stvorenja željela imati nešto od nebesa, morala bi uvijek okrenuti drugu stranu prema nebesima; tada im i oči tamo naginju, a životinje se također tako mogu reproducirati. Dakle, rade to drugačije od lososa. Losos migrira, ide iz Sjevernog mora u Rajnu, iz Rajne u pritoke kao bi se mogao razmnožavati. List leži na jednoj strani tako da nebesa mogu utjecati na drugu, i može imati osjetila i može se razmnožavati.

A sama Zemlja, što radi? Da gospodo, da imamo samo slana mora, Zemlja bi odavno nestala, ne bi mogla postojati sama po sebi. Ona nema samo slanu morsku vodu, već i slatku vodu, a slatka voda prima reproduktivne sile za Zemlju s neba. Slano more ne može s nebesa donijeti ono što Zemlju uvijek osvježava. Odeti li do izvora iz njega curi čudesno čista voda: primijetiti ćete blizu izvora, čuje se groktanje, tako divno miriše i sve je tako svježije. Da, ono što je svježije blizu izvora

osvježava i cijelu živu Zemlju. Tamo se Zemlja otvara svemiru kao preko očiju i osjetilnih organa. A kod životinja poput lososa i lista još uvijek možete vidjeti da idu to naći; imaju neku vrstu instinkta da se drže onoga što je Zemlja. Losos ide ravno u slatke vode. Uređujući tijela na ovaj način, list se okreće prema svjetlosti. Ne može dobiti nikakve izvore. Ali izvori su poput lista; na mjestima su na Zemlji gdje se Zemlja okreće svijetlu. List se mora vlastitim tijelom okrenuti izravno prema svijetlu.

Ove su stvari neizmjereno poučne jer u njima možete vidjeti ono što je još u čovjeku, ali se u čovjeku više ne može promatrati tako ispravno jer se, kao što sam vam rekao, emancipirao od Zemlje. Ako se ne obraća pažnja na ovakve stvari, zapravo se ne može razumjeti cjelokupan zemaljski život. Zaista je tako da se može reći: ako pogledamo more i tamo vidimo ove listove, vidimo da se more kroz listove svuda otvara nebu! Ovi listovi su dokaz da je more žedno neba, jer ga slanost stalno odvrća od neba. Moglo bi se reći da su listovi izraz žeđi mora za svijetlom i zrakom.

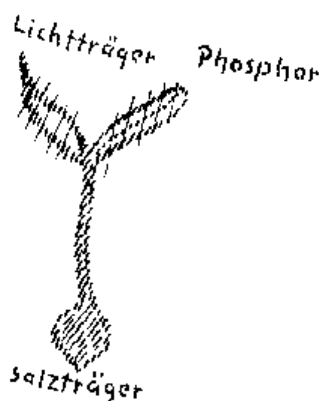
A kada gledamo vlastitu cirkulaciju, imamo i fine osjetilne organe, organe dodira, na mjestima na kojima smo više slani, gdje se nalaze mišići. Tamo se osoba otvara prema vani – ne kao što to radi očima gdje se otvara izravno svijetlu. U određenom smislu ovo su mjesta, gdje su u moru listovi. Ovi se listovi otvaraju nebu. I to im također daje izuzetnu pamet. Baš kao što smo mi spretni, ako možemo dobro koristiti naše vanjske organe dodira, tako su i listovi spretni jer se otvaraju prema nebu. Ono što je dolje u moru – samo jednom pogledajte – nespretno je, nezgrapno. Listovi ah, strašno su spretni; postaju spretna stvorenja okrećući se jednom stranom od mora. Mogu se zaista okrenuti silama Zemlje govoreći: zemaljske sile ostaju same za sebe, akumulirajući hranjive tvari, do tristo kilograma kao što sam rekao; ali imaju te fine organe kroz koje se otvaraju prema nebu. Listovi jedu drugu ribu, naime manju. Ali vidite, kada bi takav list došao, ribe bi otišle na obje strane, pogotovo jer su drugoj ribi poput duha, jer ribe smatraju nužnim imati oči s obje strane i razviti ih jednako na svakoj strani. Listovi su prema ostalim ribama baš kao kad im dođe čovjek; riba bi brzo nestala a listovi ne bi imali što za jesti, osim ako nisu pametniji od ostalih. Ali ostale ribe, koje imaju oči s obje strane, jednostavno nisu toliko pametne, jer se ne okreću tako snažno prema nebu. Listovi traže mjesta na kojima more ima malo obale, gdje je relativno plitko. List se probija u dno svojim ravnim tijelom, koristi usta da se malo pokrije pijeskom, zatim uskomeša pijesak, dovoljno fin da riba može plivati kroz njega. Tako dolaze ribe i rakovi i ne primijete list, i brzo, kada riba prođe, list je ugrabi! To list čini izvanredno pametnim! Ali to može učiniti životinja koja, da tako kažemo, na suptilan način dođe u dodir s nebeskim silama, silama svemira.

S jedne strane, takva je životinja, dakle, razvila svoje fizičko tijelo, a s druge je posebno snažna u razvoju nevidljivog eterskog tijela. U takvim stvarima se može vidjeti kako sve što je također duhovno u nama ne dolazi od zemaljskih sila. Sile Zemlje čine nas mišićavima, daju nam soli, a nebeske sile zapravo nam daju one sile koje su i reproduktivne sile i duhovne sile, sile inteligencije.

Vidite, sada s ljudima, oni su u osnovi mali globus. Uostalom, kao što sam vam uvijek iznova ponavljao, ljudi se sastoje od devedeset posto vode. Zapravo, čovjek je i riba, jer ono što je čvrsta osoba – pliva tamo u vodi – to je samo deset posto. U osnovi smo svi mi ribe koje plivaju u vlastitoj vodi. Vanjska znanost također priznaje da smo u biti malo more. I kao što more šalje rijeke, tako i naše more, naše fluidno tijelo, šalje sokove bez soli. Imamo i svoje slatkovodne struje. One leže izvan mišića i kostiju. S druge strane, u mišićima i kostima imamo iste naslage soli koje ima more. Tu zapravo imamo našu prehranu, u mišićima i kostima. Tako da smo u tom pogledu već mali globus, imao svoje slano more u sebi.

Ako osoba postane takva da joj tekućine, struje slatke vode postanu prejake – što može lako biti s djecom ako je mlijeko bogato solju – tada postaje rahitična i dobije se takozvana engleska bolest. Ako dobiva previše soli, dobiva previše mora; tada joj kosti postaju krhke, a mišići nespretni i nezgrapni. Kod ljudi uvijek mora postojati ravnoteža između uzimanja soli i onoga što je u drugoj hrani.

Slika 11

Koje su stvari sad u drugoj hrani? Gospodo, pogledajte biljku. Sada znate da biljke rastu jer se te slane struje prema unutra povlače iz rijeka koje ulaze u more, a zatim se šire i tjeraju biljke da rastu. Dakle, u zemlji biljke imaju svoju sol unutra, korijenje [Slika 11]. No, kada biljka izrasta iz zemlje, sve je bliže cvijetu. Cvijet postaje lijepo obojen jer upija svjetlost. Tamo vani u cvijetu, biljka uzima svjetlo; u korijenu upija sol. Tamo vani biljka postaje nositelj svjetla; dolje postaje nositelj soli. Dolje postaje poput morskog dijela zemlje, gore postaje poput neba. Korijenje je bogato solju, a cvjetovi svjetlošću. U ranija vremena o tome se znalo više. Zato je ono što je u cvijetu nazvano 'fosfor'. Danas, kada je sve materijalističko, fosfor je samo čvrsto tijelo. Fosfor: *phos* znači svjetlost, *phor* znači nositelj; Fosfor znači nositelj svjetlosti. Fosfor je izvorno bio ono što u cvijetu nosi svjetlost. Sada se samo mineral naziva fosfor jer ga trebate samo osvjetliti da biste vidjeli kako svjetlost izlazi. No stvarni nosač svjetlosti je cvijet. Biljni cvijet je fosfor. Tako da možemo reći: Potrebna nam je svjetlost za one organe u našem tijelu koji u izvjesnom smislu sadrže slatkovodne struje, treba nam ono što nam biljke daju kada teže ka svjetlosti. Za mišiće, za kosti, za ono što bi u nama trebalo postati slano, potrebna nam je sol i čvrsti dodaci u hrani. I između njih mora postojati ravnoteža. U pravoj mjeri, jedno ili drugo mora doći u nas.

Ali isto je i sa Zemljom gospodo. Ali koliko god daleko išli nećete vidjeti, niti su globtroteri ili putnici iz stvarnog svijeta igdje vidjeli, da je Zemlja sama nešto sebi skuhala, svoj podnevni obrok. Ali ipak, hrani se, tvari se neprestano izmjenjuju, jer ono što je Zemlja neprestano se podiže kroz maglu i isparavanja. I znate da je kišnica koja pada dolje destilirana, to je čista voda, nema ništa u sebi. No, Zemlja se na fin način hrani iz svemira. Ne trebaju joj obroci. Samo mi ljudi, jer smo se na neki način emancipirali od Zemlje, moramo od Zemlje dobivati hranu. Zemlja se hrani finim tvarima koje su prisutne svuda u svemiru. Ona stalno jede, samo što to ne primijetite jer se hrani na fin način. Ali vidite, netko tko ugrubo promatra neku osobu, ne primjećuje da ona stalno unosi kisik. Na isti način, ne primjećuje se da Zemlja neprestano uzima hranu iz svemira.

Pa gospodo, mi ljudi uzimamo obroke. Tamo jedemo hranu kroz želudac u trbuh. To je jasno, strašno očito. Ali kada dođemo do disanja, postaje nejasnije. A u odnosu na ono što je jasno, postavljaju se socijalna pitanja: nekima je bolje, drugima gore. Svi žele dobar život; socijalna pitanja se postavljaju u odnosu na ono što je jasno. No, društvena pitanja o zraku kojeg udišemo manje su jasna. Nije tako lako da ga jedan oduzme drugome, to se može u nekoj mjeri ali ne tako lako. Donjim dijelom našeg tijela jako smo različiti od Zemlje. Svojim disanjem postajemo sličniji Zemlji, što ostaje nezapaženo. Jer činjenica je da mi ne samo slušamo s našim ušima, već neprestano sakupljamo željezo; apsorbiramo željezo na najsuptilniji način. Kroz oči upijamo svjetlost, ali i stalno usisavamo supstance. To možete vidjeti kod ljudi koji nemaju te supstance. Ogromnu količinu tvari upijamo kroz nos, a da to ne primjećujemo. Našim donjim tijelom emancipirali smo se od Zemlje, oslobodili se. Možemo konzumirati samo hranu koju Zemlja proizvodi, zbijenu i napravljenu gušćom. Zrak možemo apsorbirati onakav kakav je u svemiru. I u našoj glavi, našim osjetilima, u potpunosti se držimo Zemlje. Hranu iz kozmosa uzimamo na isti način na koji to radi Zemlja. Nije uzalud glava oblikovana sferno, prema Zemlji. Jer čini potpuno isto što i Zemlja s kozmičkim prostorom. Samo dolje, tamo dolazi gravitacija. Tamo se ljudsko tijelo oblikuje prema Zemlji: fizičke ruke, tamo sila gravitacije povlači prema dolje. Gravitacija nema veliki utjecaj na glavu, ona ostaje okrugla. Stoga i tamo moramo prijeći od vidljivog u nevidljivo. Morate si reći: listovi bi umrli, unatoč činjenici da jedu ribu i rakove – jer ribe i rakovi su korisni samo blijedom, ravnom trbuhu – da nisu napravili sebe jednostranim i, na neki način, uzimaju ono što dolazi iz kozmičkog prostora. To su lijepe, fine veze, gospodo, kroz koje se gleda, želio bih reći, u zakone i tajne svemira.

To je ono na što znanost duha mora uvijek iznova skretati pažnju, da se opažaju pravi zakoni ne grubim, već finim promatranjem.

Tako ćemo nastaviti opet u srijedu. Ako imate pitanje, postavite ih.

Rasprava 13 veljače 1924.

VI

Dobro jutro, gospodo. Jeste li možda smislili što biste danas voljeli?

Gospodin Burle: *Ako bi se moglo pitati Dr. Steinera o ljudskoj odjeći, o odjeći koju ljudi nose. U nekim zemljama jednostavno imaju krpu koju omotaju oko sebe; drugi su zakopčani. Jedni imaju blistave boje drugi jednostavne boje. Potom se postavlja pitanje o narodnim nošnjama, o tome što narodi ili dotični ljudi nose. Zatim što su zastave koje se vijore i – možda je ovo povezano – kakav to zanos izaziva?*

Rudolf Steiner: Što se tiče ljudske odjeće, mnogo se razmišljalo o tome, jer, kao što možete zamisliti, postoji vrlo malo dokumenata i povijesnih zapisa o tome.

Možete vidjeti odjeću nošenu od jednostavnih naroda i plemena, i također odjeću od ljudi nošenu u gradu gdje ste vi sami kod kuće. I konačno na sebe se stavlja ono što se vidi, stvarno obraćajući malo pažnje na stvari koje se nosi. Jednostavno se ide ukorak s običajima. Zaista, u nekoj mjeri to se jednostavno mora, inače bi mogli nekoga uzeti za poluludu ako ne i kao potpunu ludu.

Sada, mislim da ćete se složiti da je prvo pitanje vjerojatno ono koje je najteže odgovoriti jer znanstvenici razmatraju samo vanjske aspekte, zato što, kao što sam rekao, postoji malo pisanih zapisa o razlozima zašto su ljudi na sebe stavili odjeću. Ako zaista uzmete u obzir sve što je dostupno u tom pogledu, morate sebi reći: da, mnogo toga što je tamo s obzirom na odjeću jasno je da je došlo iz potrebe ljudi da imaju zaštitu, potrebe da se zašтите od utjecaja okruženja. Morate se sjetiti da životinje imaju vlastitu zaštitu. Životinje su uveliko zaštićene od vanjskih utjecaja, koji ne mogu prodrijeti kroz njihovo krzno, njihovu kožu, i tako dalje, i dosegnuti delikatnije, mekše dijelove organizma.

Možda se pitate zašto ljudi nemaju takvu prirodnu zaštitu. Neću previše razmatrati to pitanje, koje se pita o razlogu zašto, jer s prirodom zaista nije opravdano postaviti pitanje zašto. Priroda jednostavno tamo postavi stvorenja, i jednostavno se mora proučavati kako to sebe predstavlja. Pitanje zašto nikada nije sasvim opravdano. Ali razumjeti ćemo se ako unatoč tome kažem: kako je došlo do toga da čovjek mora ići okolo onakav kakav jest, neodjeven od prirode?

Drugo pitanje koje moramo postaviti je da li se prirodni prekrivač koji životinje imaju od prirode može jasno povezati s manje naprednom duhovnom organizacijom životinja. A to jest tako. Vidite gospodo, zaista je slučaj da se najvažniji dijelovi živog bića, životinje, a također i čovjeka, ne čine najvažnijima u vanjskoj pojavnosti. Možemo spomenuti više organa u ljudskom organizmu koji su zaista mali. Da oni nisu ono što bi trebali biti, tada bi cijeli ljudski organizam bio slomljen. Naprimjer, ovdje u štitnjači postoje vrlo malo organi s obje strane – već sam ih spominjao u

drugom kontekstu – jedva da su veliki kao glava igle. Sada bi mogli misliti da su manje važni. No, ako bi se dogodilo da je nekome potrebna operacija štitnjače, guše, a kirurg je nespretni i ukloni i te sićušne organe veličine glave igle, tada cijeli organizam postaje bolestan. Osoba postaje glupa i postupno umre od debilnosti. Tako mali, sićušni organi veličine glave igle imaju najveću moguću važnost za cijeli ljudski život. Imaju ga jer ti organi luče vrlo finu tvar koja mora otići u krv. A krv je beskorisna ako nema tih organa i njihov sekret ne ulazi u krv. Tako možete vidjeti da organi, na koje se obično ne obraća previše pažnje, imaju najveću moguću važnost za biće u kojem se ti organi nalaze.

Uzmite životinje s dlakavim krznom, na primjer. Pa, možete misliti da je koža dobra za sprječavanje da se zimi životinje ne smrznu i tako dalje. Svakako, za to je dobra. No, da bi se te dlake razvije u koži, životinja treba biti izložena posebno jakom sunčevom djelovanju. Dlaka se ne razvija na bilo koji drugi način osim tako što je životinja izložena jakom Suncu.

Sada biste mogli reći: Da, ali dlaka se ne pojavljuje samo tamo gdje su sunčeve zrake imale pristup! Pa ipak, tako je kako je. Čak to ide toliko daleko da je ljudski embrij dlakav u prvo vrijeme dok je u maternici. Možete reći: 'Nije izložen Suncu'. Embrij kasnije izgubi tu dlaku. Odakle to dolazi? To je zato jer majka apsorbira snagu Sunca i ona djeluje interno. Kosa je jako povezana s utjecajem Sunca.

Uzmimo za primjer lava. Lav, čiji mužjak ima moćnu grivu, životinja je koja je izuzetno izložena utjecaju Sunca. Kao rezultat toga, lav je razvio organe grudi, imaju kratka crijeva i snažna pluća. To ga razlikuje od naših preživaca, kod kojih su organi nižeg tijela, crijeva, želudac i tako dalje, više razvijeni. Način na koji je životinja dlakava, pernata, i tako dalje, prvenstveno je povezan s utjecajem Sunca.

Ali opet, ako je sunčevo djelovanje na biće jako veliko, onda to biće dopušta Suncu da misli u njemu, dopušta volju u sebi: ono ne postaje neovisno. Čovjek ima svoju neovisnost iz činjenice da nema tu vanjsku zaštitu, već je više manje izložen utjecajima zemaljskog okruženja. Zaista je zanimljivo primijetiti kako životinje manje zavise o Zemlji od ljudi. Životinje su uglavnom stvorene od izvan Zemlje. Svuda sam vam za to dao dokaze. Ali ljudi se općenito emancipiraju od ovih vanjskih prirodnih utjecaja. A to je zato jer imaju nezaštićenu kožu, takoreći, sa svih strana, i stoga moraju tražiti svoju zaštitu.

Već iz naše obične odjeće možete vidjeti da se zapravo sastoji od dva dijela. Jedan dio nam se pokazuje stavljanjem zimskog kaputa zimi i zaštitom od hladnoće. To je dio odjeće kroz koji tražimo zaštitu. Ali to nije jedino. Možete vidjeti, naprimjer, osobito kod žena, da kroz odjeću ne traže samo zaštitu, već je urede kako misle da je lijepo; nekad može biti užasno, ali trebalo bi biti lijepo. Ovisi o ukusu ili lošem ukusu, ali trebala bi biti lijepa, ukrasiti. To su dva zadatka odjeće: ponuditi zaštitu od vanjskog svijeta i ukrasiti.

Jedan od tih zadataka potječe više sa sjevera, gdje je potrebna zaštita. Stoga tamošnja odjeća ima više zaštitni karakter. Što se zaštite tiče, ljudi ne idu daleko.

Međutim, u toplijim krajevima gdje su čitavi narodi praktično goli, to malo čini ukras, ili ako nose više toga, glavni dio odjeće.

Ali sada bez sumnje znate da je upravo iz toplijih krajeva došla viša civilizacija, da je duhovni život više potekao iz toplijih krajeva. Stoga, kada pratimo odjeću, uvijek možemo vidjeti da je u određenom smislu ta vrsta odjeće ostala nesavršena, ona koja ima za cilj zaštititi osobu od vanjskih utjecaja okoline. S druge strane, odjeća koja bi trebala krasiti, razvila se na svakakve sjajne načine. Naravno, jedino je u pitanju kakav ukus ima osoba, zar ne. Cijelo unutarnje duhovno usmjerenje ljudi ulazi u to. Razmislimo dakle o primitivnijim narodima, jednostavnijima, izvornijima. Takvi narodi imaju snažan osjećaj za boju. Mi u našim oblastima, gdje smo napredniji u intelektu – ili barem tako vjerujemo – nemamo osjećaj za boje koji imaju primitivniji narodi.

No ti primitivniji narodi također imaju osjećaj i za nešto vrlo različito. Oni imaju osjećaj da postoje i duhovno-nadosjetilni članovi ljudskog bića. Danas se u takozvanim civiliziranim regijama više ne vjeruje da postoje ljudi koji možda nisu pametni koliko to sebe smatraju civilizirani ljudi, ali koji imaju osjećaj da ljudi imaju nadosjetilnu stranu. I taj aspekt osjećaju u boji. To je slučaj s jednostavnim narodima, oni percipiraju nadosjetilni aspekt koji nose – ono što sam nazvao astralnim tijelom – kao obojen, i žele učiniti vidljivim ono što je nevidljivo. Stoga se ukrašavaju, ovisno o tome vide li se u astralnom području kao crvene, ili plave, ili slično. To proizlazi iz koncepcije koju ti ljudi imaju o duhovnom svijetu.

Grci su naprimjer, vidjeli kako je eterska glava čovjeka mnogo veća od fizičke glave, kako strši, i tako su obdarili božicu Pallas Atenu, svojevrsnom kacigom. Ali možete vidjeti ako uzmete tu Pallas Atenu i pogledate kacigu koju nosi, na vrhu možete vidjeti nešto poput očiju. To možete vidjeti posvuda; samo pogledajte Pallas Atenu, čak i na lošem kipu, na vrhu kacige su oči. To vam pokazuje da se mislilo da je to doista dio tijela. To je nešto što također možete vidjeti; stavili su to na Atenu.

Također i vrsta odjeće koju su ljudi napravili u tim područjima gdje su imali osjećaj nadosjetilnog ljudskog bića, napravljena je da pokaže kako su zamišljali ovo astralno tijelo ljudskog bića.

Pa na našim prostorima – znate to gospodo – u pravom smislu riječi obojana je samo vjerska odjeća. Ako pogledate ritualnu odjeću, napravljena je u potpunosti po uzoru na to kako se zamišljalo astralno tijelo. Dakle bojanje, i oblik koji odjeća ima, u osnovi su iz nadosjetilne sfere. I tek kad to shvatite, razumijete u kojoj je mjeri odjeća dizajnirana kao ukras. To je također vrlo važno. Ako pogledate slike koje su još slikali stari slikari, vidjeti ćete: Marija, naprimjer, uvijek ima vrlo specifičnu haljinu, i vrlo specifičan ogrtač, to bi trebalo pokazati prirodu njena astralnog tijela, njenog srca, duše. Na to bi trebala ukazati odjeća. Usporedite li slike na kojima su Marija i Magdalena u isto vrijeme, uvijek ćete naći: Stari su slikari gledali na Mariju i Magdalenu različito, prema načinu na koji su ih prikazali, jer se to trebalo temeljiti na njihovom astralnom tijelu, i odjeća je napravljena na takav način da treba ukazati na prirodu astralnog tijela.

Mi civilizirani narodi dublje smo ušli u materijalizam, više nemamo smisla za taj nadosjetilni aspekt ljudskog bića. Mi mislimo našim zemaljskim umom i mislimo da je zemaljski um općenito gospodar svega. Da gospodo, zato više nemamo smisla za oblačiti se tako da bi ono što nosimo učinilo da izgledamo napola ljudski! Noge gurnemo u cijevi, ako smo muškarci. Od sve odjeće koja se pojavila u svijetu, ovo je vjerojatno ona s najmanje ukrasa, te cijevi hlača! Ali radimo i puno više; ako želimo biti posebno otmjeni, na glavu stavljamo i takozvani cilindar. Treba samo zamisliti kakvo bi lice napravio stari Grk kad bi mogao ustati i susresti se s osobom koja ima svoje dvije noge u cijevima a gore cijev cilindra, također crne boje! Grk ne bi pomislio da je to ljudsko biće, već da pred sobom ima nekog nevjerojatnog duha! Samo ga morate pogledati. Dolazi čak i do takvih stvari da se na vrlo apstraktan način odrežu komadi kaputa, što je već dovoljno ružno, onda se to nazove frakom. Da, to je nešto što pokazuje, više od svega, koliko je čovječanstvo zapravo postalo nepromišljeno. Samo zato što ste na to navikli, i zato što, kao što sam rekao, ako ne sudjelujete u tim stvarima smatraju vas napola ludim ako ne i potpuno, vi u tome sudjelujete. Ali morate biti svjesni da cjelokupno odijevanje čovjeka već podsjeća na ludnicu, pogotovo ako bi to trebalo biti sasvim normalno. To samo pokazuje da smo postupno napustili stvarnost.

Žene, za koje su mnogi muškarci vjerovali da su manje civilizirane od muškaraca, više su se držale izvornog stila kada je u pitanju njihova odjeća. Danas, međutim, postoji i trend da ženska odjeća bude što sličnija muškoj, samo što to još nije uspjelo.

Ukrasiti, što to zapravo znači? Izvana se oblikovati na takav način da bi izrazili ono što je čovjek i duhovno! U tom pogledu, da bismo saznali kako se razvilo sve što spada u odjeću kod primitivnih naroda, mora nam biti jasno da se u primitivnim narodima ljudi ne smatraju neovisnim koliko se ljudi inače danas smatraju neovisnima. Danas svaka osoba sebe smatra, s određenim pravom, neovisnom osobom. Pa kaže sama sebi: 'Imam vlastiti um i koristim ga da smislim sve što radim'. – Ako je osobito umišljen, o sebi će misliti kao o reformatoru, pa danas imamo gotovo toliko reformatora koliko ima ljudi u svijetu. Tako se ljudi danas smatraju apsolutno neovisnima. Pa, to uopće nije slučaj sa starim narodima i plemenima. Ta su se plemena smatrala jedinstvom sa skupinom i kao svoju grupnu dušu gledala su kao duhovno biće. Gledali su jedni druge kao članove, poput članova tijela, i grupnu dušu kao ono što ih drži na okupu. Unutar te sfere mislili su da imaju vrlo specifičan oblik, i to su izrazili odjećom koju su nosili. Dakle, ako su mislili o svojoj grupnoj duši kao da ima nekakav nastavak nalik na kacigu, kao u Grčkoj naprimjer, stavili bi kacigu. I kaciga nipošto nije rezultat potrebe za zaštitom, već se vjerovalo da će tako biti sličniji grupnoj duši, i stavili su kacigu.

Slika 12

Na isti način, za neke se grupne duše mislilo kao o orlovima, supovima, ili drugim životinjama, sovama, i tako dalje. Odjeća je tada bila raspoređena tako da je na neki način bila ukrašena perjem i slično, kako bi nalikovala grupnoj duši. I tako je odjeća uglavnom nastala iz duhovnih potreba.

U slučaju izvornih naroda i plemena, kroz odjeću izlazi nešto od toga kako su zamišljali svoje grupne duše. A možete, ako pronađete izvorni narod pitati se: Kako su se odijevali, posebno kako su se ukrašavali? Jesu li se ukrašavali perjem ili krznom? – tada se može reći: ako se nađe pleme koje se uglavnom kiti perjem, onda se zna da je zajednička grupna duša, koja je u izvjesnom smislu bila njihov duh čuvar, predstavljena pticom. Ako nađete da se neki narod uglavnom ukrašava krznom, tada zamišlja svoju grupnu dušu, ta se tako izrazimo, duha čuvara, u obliku lava ili tigra, ili nešto takvog. Tako možemo nešto saznati i o dizajnu izvorne odjeće ako se samo upitamo, kako su ti ljudi zamišljali svoju grupnu dušu? – I ono što je gospodin Burle rekao je sasvim točno: jedna osoba voli komotnu odjeću druga pripijenu. Komotna odjeća razvila se iz činjenice da su ljudi htjeli napraviti ptičju odjeću, htjeli su napraviti odjeću s krilima; sviđalo im se da stvari imaju nešto poput krila. To je zapravo imalo velikog utjecaja na spretnost, kada bi nabavili takvu komotnu odjeću. A kada bi se okrenuli, istodobno bi činili ugodne pokrete s rukama. To ih je činilo vještima i tako dalje. I onda se može reći: Ukrašavanje je volja za izražavanjem duhovnog u odjeći. A puka zaštita, protiv toga se naravno ne može ništa reći, izraz je filistra u ljudima. Što više želite napraviti svoju odjeću takvom da bi vas zaštitila, to ste više Filistejac. Što se više želite ukrašavati, to ste manje Filistejac i zapravo želite izraziti duhovno u odjeći, što leži u ljudskom dostojanstvu.

Prirodno je da su se ove stvari kasnije u civilizaciji potpuno promijenile. Naprimjer, treba nam biti jasno sljedeće. Zamislite da ti rani narodi shvate da Sunce ima poseban utjecaj na ljudsko srce, i općenito na grudi, i sebi govore: 'Samo zbog toga sam srčana osoba, jer Sunce ima pravilan utjecaj. Ne izvana na koži, to bi me učinilo dlakavim, ali iznutra zrake Sunca imaju utjecaj na srce'. – Srce je s pravom povezano s djelovanjem Sunca. Što ljudi sada rade, oni koji su još živo svjesni te povezanosti sa Suncem? Da, vidite, oko vrata vezuju svojevrсни medaljon, medaljon koji predstavlja Sunce. I tako su oko vrata vezali nešto što visi s prednje strane, što predstavlja Sunce [vidi crtež]. To nose da bi rekli: 'Obznanjujem da Sunce ima utjecaj na moje srce'.

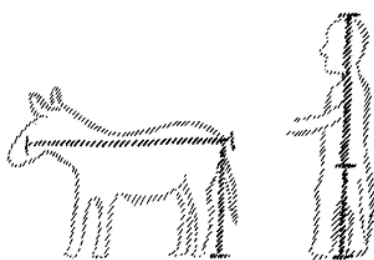

Slika 13

Naravno da je to kasnije zaboravljeno. Civilizirani narodi zaboravili su da je to izvorno bio znak da Sunce ima utjecaj na srce. Ali ono što je nekad imalo smisla postalo je navika. I ljudi su onda stavili ovako nešto iz navike, više nemaju pojma zašto se to izvorno nosilo. Ovakve navike se prve razvijaju; kasnije države ili vlade preuzimaju takve navike, čine ih svojima. Većinu vremena takozvani napredak država i vlada sastoji se u preuzimanju onoga što je postalo uobičajeno. Netko pronade – samo ljudsko biće to može – recimo lijek. To dolazi iz njegovog duha. Vlada polaže pravo na taj lijek i kaže: 'Može se prodavati samo tu i tu uz moju dozvolu'. – Dakle, na kraju to dolazi od vlade.

Isto se dogodilo s medaljonom za Sunce. Ljudi su to napravili izvorno iz vlastitog znanja, kasnije su ga radili iz navike i nosili ga; onda su vlade rekly: 'Ne, ne, ne smijete to raditi svojevóljno, prvo moramo dati dopuštenje da to napravite i nosite'. – I tako su nastale medalje! I tako su vlade odlikovale rodbinu medaljama. Naravno, orden više nema ni najmanjeg smisla. Ali svatko tko gundá u vezi medalja trebao bi znati da su prvotno imale stvarno značenje, i da su evoluirali iz nečega što je imalo smisla.

Vidite, ovako je bilo s puno izvorne odjeće. Stari Rimljani i Grci još su znali da kada bi pokazali svoje golo tijelo, da to nije cijela osoba, već da postoji i nadosjetilno tijelo. To je tijelo oponašao u togi, i tako je toga nastala. Time je Rimljanin želio reproducirati nadosjetilno tijelo. Toga nije ništa drugo do astralno tijelo. A u naborima koji su vješto napravljeni na togi, dolaze do izražaja snage astralnog tijela. A moderna odjeća, jer više nisu znali ništa o pravom duhovnom čovjeku, nisu znali ništa bolje učiniti nego uzeti staru odjeću, i da bi imali nešto novo, odrezati po malo tu i tamo, prvo krataći dio koji je blizu tla, i tako praveći što je moguće više odjeću u koju se moglo uvući, i konačno je toliko preobrazivši da je postala moderna jakna. Jakna modernog čovjeka je ništa drugo nego isjeckana stara toga, samo što je ne možete prepoznati.

Slika 14

Uzmite pojas, naprimjer. Da, pojas je stvoren jer čovjek zna da je podijeljen u sredini kao što ni jedna životinja nije podijeljena. – Dijafragmu, naprimjer, ni jedna životinja nema dijafragmu kakvu ima čovjek. I ta podjela u sredini nema značenje za bilo koju životinju kao za čovjeka. Samo usporedite. Jednostavno je nevjerojatno kako ljudi to zaboravljaju. Naprimjer, često uspoređuju duljinu životinje s čovjekom, da bi nešto ustanovili, recimo koliko životinja i čovjek trebaju hrane. Ali samo promislite: ovdje imate životinju, ovdje čovjeka. Netko mjeri duljinu životinje i duljinu čovjeka. Pa, gospodo, mogu li se te dvije stvari uspoređivati? To je

besmislica. Duljina izmjerena kod životinje je samo *ovaj dio* čovjeka [vidi sliku]; možete usporediti duljinu koju čovjek ima od vrha glave do slabina, sa svijetom životinja. Ili ako želite usporediti *ovaj dio* čovjeka s životinjom možete ga usporediti sa dva stražnja uda životinje. Zaista je tako da nepromišljenost nekada ide veoma daleko.

Kada su primitivni ljudi postali svjesni značaja ove činjenice da je čovjek podijeljen u sredini, na to su ukazali s pojasom. Tako da je i tu naznačeno svojstvo čovjeka, s pojasom.

I vidite, ako je priroda čovjeka ispravno prepoznana, onda se zna, naprimjer, da posebna moć povezana s mišljenjem leži u pregibu koljena. I zato je pregib koljena – koji danas više ne možemo ukrašavati jer preko njega imamo cijevi hlača – bio ukrašen. Iz toga je proizašao engleski *Red podvezice*, kao što sam opisao. Sve su te stvari proizašle iz stvarne intuicije, nisu nastale iz tako strašnog apstraktnog, teorijskog razmišljanja kakvo imamo danas.

Vidite, moderna odjeća je izgubila svoje boje. Da, zašto je izgubila boje? Zato jer se osjećaj nadosjetilnog najbolje izražava kroz boju. I što čovjek više uživa u boji, zapravo je nekako više sklon razumjeti nadosjetilno. Ali naše doba voli sivu na sivoj, što je moguće manje obojanosti. To je iz razloga koji se može naznačiti poslovicom: 'Sve su mačke noću sive'. - jer moderni ljudi više uopće ne vide svijetlo, mislim svijetlo duha. Za njih je sve sivo. To se najbolje izražava u odjeći. Više ne znaju s kojom bi se bojom ukrasili, pa se ne ukrašavaju nikakvom bojom. Dolazi se do zaključka da je sve što je bilo odjeća bilo povezano s onim što se u davna vremena znalo, o nadosjetilnom ljudskom biću. I civilizacija je općenito posivila. No, za određene svrhe u životu izvorne boje su ostale, a da se nije znalo odakle su zapravo došle.

Takva odjeća, kakvu nosi naša vojska u modernoj državi, prirodno je nastala u vrijeme kada su se ljudi sve više moralo braniti. I svi pojedini dijelovi vojne odjeće mogu se na neki način provjeriti jesu li nekako povezani s načinima obrane ili napada; i u osnovi možete reći da je sva vojna odjeća danas zastarjela, jer se više ne razumije. Vidite, jakna modernog odijela može se razumjeti, jer potječe od rimske toge. Vojni ogrtač čovjek razumije, ne kada ga objasni iz rimske toge, iz nabora koji su deformirani u karikaturu, nego kada se objasni iz srednjovjekovnog viteštva, gdje je cijela stvar vrsta oklopa. Oklop je preoblikovan.

Spomenuta je i zastava (u pitanju). Stvar sa zastavom je ovakva. Na zastavi je izvorno bila heraldička životinja – nije nužno morala biti životinja – ali što je bila ta životinja? To je bila grupna duša, duša koja je ljude držala na okupu. I njenu sliku su željeli imati pred sobom kada su bili zajedno kao grupa. Pa su od toga napravili zastavu. Zastava je upravo dokaz da su zajedničke misli koje imamo sažete u ovu zastavu.

Ovdje je posebno važno da nam je jasno sljedeće: stari su slikari zapravo bili puno bliži stvarnosti u svom slikarstvu od današnjih slikara. Danas se obično slikaju takozvane štafelajne slike, odnosno slike koje se stavljaju u okvire i negdje objese, na

to smo navikli. U principu, to nema smisla. Jer zašto biste trebali objesiti sliku na zid? To je pitanje koje moramo postaviti. U stara vremena bilo je ovako: postojali su oltari; tamo je slika bila naslikana na oltaru koje se trebalo sjetiti kada bi se stalo pred oltar. Imali su crkve, tamo se hodalo. Na zidovima su naslikane stvari čega bi se trebalo sjetiti dok ste hodali uokolo. To je imalo smisla, u odnosu na ovo što se događalo unutar ljudi.

I, recimo, u starim viteškim dvorcima - pa, na čemu se temeljilo viteštvo? Viteštvo se temeljilo na činjenici da su se ljudi koji su mu pripadali uvijek ugledali na svoje takozvane pretke. Preci su bili mnogo važniji nego oni sami. Da ste imali velik broj predaka, vrijedili ste više. I tako bi oni okačili portrete predaka. I to je opet imalo smisla.

No, kad se taj smisao izgubio, nastalo je slikarstvo krajolika. I pejzažno slikarstvo – s krajolikom koji visi na zidu, pa znate, to je nešto što bi se ljudima možda svidjelo. Ne želim biti užasan u tom pogledu i grditi sve pejzažne slike, ali uostalom, naslikani krajolik nikada ne može biti kao da vi sami izađete u krajolik! I tako se, u osnovi, pejzažno slikarstvo pojavilo tek u vrijeme kada ljudi više nisu imali pravi osjećaj za prirodu.

Ako pogledate slike od prije nekoliko stoljeća – da, pogledajte također i slike Rafaela ili Leonarda – i vidjeti ćete da su slikali ljude, a krajolik, samo malo nagoviješten, zapravo je dječji, jer su se ljudi slagali da krajolik treba gledati vani u prirodi. Ali u čovjeku se mogu izraziti različite stvari; čovjek nije samo priroda, i mogu se izraziti razne stvari! I tako je Rafael mogao mnogo toga izraziti u Mariji. Možda znate sliku koja visi u Dresdenu: Marija s Isusom u lijevoj ruci, oblaci iznad; zatim su ispod dvije figure: sveti Siksto i sveta Barbara, ova slika poznata je kao *Sikstinska Madona*. Da, gospodo, Rafael nije naslikao ovu sliku da bi je negdje objesili, samo je naslikao Mariju s djetetom Isusom kako bi se mogao napraviti barjak kojeg bi se nosilo naprijed tijekom procesija. Sada, postoje te procesije gdje idete do oltara na terenu. Uvijek se ima zastava koja se nosi naprijed. Zaustavili bi se pred oltarom, gdje bi ljudi klečali. Zatim je netko kasnije naslikao one koji kleče, svetog Siksta i svetu Barbaru. Oni uopće ne pripadaju slici, i kvaliteta slike je strašna u usporedbi s onim što je naslikao sam Rafael. Ali ljudi to ne primjećuju. Neki se ljudi dive prilično odbojnom liku Barbare na ovoj slici koliko se dive i onome što su Marija i dijete Isus.

Sve su to stvari koje pokazuju da se odstupilo od onoga što je još imalo smisla u slikarstvu. Zašto je Rafael ovu sliku naslikao za crkveni barjak? Jer bi ljudi trebali imati tu zajedničku ideju kada su u procesiji – što odgovara smislu zbog kojeg su zastave uopće napravljene.

Sada da, javlja se želja za povezati određeno značenje s onim što je sačuvano iz starih dana, kada su stvari imale pravo značenje. Danas možete doći u područja, naprimjer u Finsku, gdje ćete vidjeti da ljudi opet nose staru odjeću. Oni koji posebno žele biti pripadnici svoje nacije pojavljuju se u staroj odjeći koja je zaboravljena i sada se ponovno obnavlja.

No, svi ljudi ne žive više u vremenu u kojem su bili prisutni stari instinkti, u kojem je značenje bilo povezano s odjećom. Danas ćemo morati pronaći način odijevanja koji iz onoga što se nalazi u današnjem duhovnom životu, baš kao što su ti stari narodi pronašli način odijevanja iz onoga što je živjelo u njihovoj duši, iz onoga što su smatrali ispravnim razmatrajući svijet i ljudsku rasu. Ali čovjek nema mogućnosti to učiniti danas, jer ne zna ništa o stvarnom, odnosno duhovnom čovjeku. I tako se dogodilo da danas imamo odjevne predmete koji su zapravo prilično besmisleni i temelje se samo na tome da je besmislenost dovedena do ekstrema.

Čovjek je izvorno nosio pojas. Time je izrazio da je tu nešto posebno. Ovaj pojas je bio tu da se to izrazi. Kasnije, ljudi su vidjeli pojas, vidjeli da je tu osoba razdvojena; sada bi i sami napravili tu razdiobu s pojasom. Umjesto da pojas nešto izražava, kod ženske odjeće često je rezultiralo time da je ženska odjeća napravljena na takav način da ne izražava ništa, već samo pritišće jetru i želudac i svašta drugo. Može se reći da je dosta onoga što je nastalo u dobu materijalizma zapravo nastalo iz besmisla, iz stvarnog besmisla. Čak su i stvari koje moramo smatrati besmislicom imale određeno značenje među primitivnim narodima. Pretpostavimo, naprimjer, da neki divlji narodi imaju posebnost odijevanja ne oblačenjem odjeće, već odijevanjem na drugačiji način. Nije li istina, odjeća je zapravo nešto što krasi, što dodaje nešto onome što osoba jest. Značenje odjeće je zapravo sugestija, otkrivenje. Dakle, ono nevidljivo bi se trebalo otkriti kroz haljinu. Dakle, ne morate nužno nositi odjeću da biste se odijevali, mislili su divlji narodi – oni to i danas misle, a i drugi tako misle – već se možete odjenuti i izradom svakakvih crteža na samom tijelu. Dekorirate se takozvanom tetovažom. Dakle ljudi stvaraju svakakve znakove na svome tijelu.

Da, gospodo, ovi znakovi koje su ljudi stavljali na svoja tijela, izvorno su imali jako veliko značenje. Naprimjer, pretpostavimo da osoba ureže oblik srca na svoje tijelo. To nije važno u budnim satima, dok hoda okolo. Ali kada spava, to pravi vrlo značajan dojam na njegovu usnulu dušu, i to u usnuloj duši postaje misao, koju je prirodno opet zaboravio ujutro kada je postao svjestan. No, ovo je tetoviranje izvorno nastalo s namjerom da djeluje na ljude čak i u spavanju. To je opet kasnije izgubilo smisao čak i među divljim narodima, barem u mjeri da to ljudi rade samo iz navike, nastavljaju to iz navike, ali to je izgubilo smisao.

Pa zar ne, sve ove stvari treba uzeti u obzir. Tada ćete vidjeti da se odjeća razvila djelomično iz potrebe za zaštitom, a glavni dio, najviše, iz želje za ukrašavanjem. A ukrašavanje je povezano s time da se ono nadosjetilno očituje vanjskom svijetu. I onda što se tiče odjeće, došlo je do toga da ljudi nisu znali ništa više osim da je ljudi nose. Tako su nastale narodne nošnje. Naravno, narodi kod kojih je veća potreba za zaštitom imati će usku odjeću, deblju odjeću, cijelo tijelo manje više opterećeno odjećom ili barem oni dijelovi koji su izloženi hladnoći. Osoba u blažoj klimi biti će mnogo vještija u ukrašavanju, imati će tanju odjeću, lepršavu i tako dalje. U nekoj mjeri će zavisiti o okruženju, o klimi, kako se ljudi dijelom zaštićuju a dijelom ukrašavaju sebe. Onda ljudi to zaborave. Kada su plemena počela migrirati, moglo se dogoditi da ljudi dolazeći iz oblasti gdje je odjeća bila prikladna premjeste u

drugu oblast gdje se ne može vidjeti zašto bi ta odjeća bila prikladna za te ljude; ali to čuvaju iz navike. I tako je danas vrlo često teško otkriti iz neposredne okoline zašto ljudi nose baš tu odjeću. I onda može vidjeti, zar ne, da ljudi jednostavno prestanu razmišljati. Oni su poput polarnog medvjeda koji dobiva svoje bijelo ruho jer se onda ne izdvaja od nordijskog snijega i znači mu zaštitu od progona i tako dalje – pa, ako bi je nosio u toplijoj klimi ne bi bila zaštita, zar ne!

To je općenito tako. Ljudi se drže onoga na što su naviknuli, a da nisu potpuno svjesni značenja toga. Zato danas nije lako odgovoriti zašto, na temelju načina na koji se ljudi odijevaju, zašto se jedno ili drugo pleme oblači na ovaj ili onaj način. Kao što sam rekao, za to se moramo vratiti u ranija vremena.

Uvidjet ćete, naprimjer, da je Mađarska nošnja vrlo posebna. Mađari nose donekle visoke čizme s uskim oknom, uske hlače uvučene u ta okna, i uske jakne. Sve je modernizirano, izgubilo je izvorno značenje, ali ukazuje na nešto što je također evidentno u mađarskom jeziku, jer njihovi glavni nazivi su uglavnom lovački nazivi! Vrlo je čudno: ako dođete u Peštu i prijeđete ulicu, naprimjer, naići ćete na natpis: *Kave Ház*. To nije ništa drugo do kavana! To naravno nije Ugarski ili Mađarski, pa se ne primjećuje da je to zapravo Njemačka riječ [*Kaffehaus*, nap.pr.]. Ljudi će reći *Kave Ház* bez da primijete da je to Njemačka riječ. No, zanemarite li brojne riječi koje dolaze iz latinskog ili njemačkog jezika u mađarski, dođete do zaključka da su to uglavnom lovački izrazi i dolazite do zaključka da su Mađari izvorno lovački narod. A ako pogledate odjeću, vidjeti ćete da je prvotno bila najudobnija za lovce. No, onda je modernizirana i promijenjena. Tu još to možete razumjeti. Ali kad stanete pred današnju odjeću više ne možete shvatiti mnogo.

Pa, gospodine Burle, je li nešto postalo jasnije s ovim što sam rekao?

G. Burle: Poprilično!

Pa, nastaviti ćemo predavanja sljedeće subote. Možda možete smisliti nešto drugo za pitati.

Rasprava 16 veljače 1924.

VII

Dobro jutro, gospodo. Jeste li možda smislili nešto posebno kao želju?

Gospodin Müller: *Da, malo pitanje. Neki dan doktor je govorio o arsenu i preti loj djeci. Davno, na sajmu bi uvijek vidio tako debelu djecu. Poslije sam shvatio da djeca prikazana na sajmu nisu imala više od osam, dvanaest ili šesnaest godina. Djeca koja su do toga umjetno dovedena ponekad su dolazila iz Mađarske. A nakon što je g. Doktor rekao da je arsen lako naći u stijeni, htio bih pitati koju dob mogu doseći djeca koja su tako umjetno odgajana arsenom kako bi se udebljala? Ne bi li bilo moguće poduzeti pravne radnje protiv takvih osoba koje odgajaju djecu s arsenom, i zakonom zabraniti da se primjenjuje? Ili se koristi u potpunoj tajnosti kao izvor za posao?*

Dr. Steiner je spomenuo da su ljudi koji su u određenoj fazi mogli prestati s arsenom opet smršavili. To nije bio slučaj s ovom djecom; to su bila djeca koja su imala gotovo dvjesto kilograma, iako im je bilo tek šesnaest godina. Ne čeka li ih ipak teška budućnost?

Dr. Steiner je također govorio o alkoholu, da mi proizvodimo alkohol u svom tijelu, i o raznim učincima alkohola. Jedan postaje užasno uzrujan, traži svađu i tako dalje, a drugi je vrlo miran. Sljedeći opet ima problem s očima, što je ono što se dogodilo meni. Nakon jedne, dvije ili tri čaše, sljedećeg jutra imam tvrde granule u očima koje teško možete zdrobiti prstima, kao posljedicu alkohola.

Zatim je Dr. Steiner rekao da se u određenom smislu sve bolesti mogu čitati iz očiju. Sada također postoje ljudi koji kažu da sve bolesti mogu prepoznati iz urina. Ima netko takav u Baselu, je li to točno? Ne mogu to vjerovati.

Zatim bih htio pitati ima li nešto u tome da kada ljudi dobiju lijek i čvrsto vjeruju u njega, hoće li im to pomoći u izlječenju?

Zatim upućujem na pretposljednju izjavu Doktora u vezi slatke vode. U blizini Darmstadta postoji ribnjak u koji stalno dotječe voda iz kemijske industrije – zapravo se pari – i u ovom jezercu ima tisuće i tisuće zlatnih ribica, sve potpuno tamnocrvene. Kako su to potpuno tamnocrvene?

Rudolf Steiner: Dakle, prvo što se tiče pretile djece.

Točno je, kao što ispravno mislite, da se ta djeca koja se na raznim štandovima pokazuju kao neke posebnosti, umjetno debljaju arsenom ili sličnim tvarima – zar

ne, mnoge su stvari slične arsenu. Uostalom, lako bi se moglo provjeriti, ta djeca nisu posebno jaka samo su debela, velika.

Vidite, to je puno kompliciranije od onoga što sam vam neki dan rekao o konzumaciji arsena kod odraslih. Ono što sam tada rekao odnosi se na odraslu osobu. Ona dolazi u stanja o kojima sam tada govorio zbog utjecaja arsena. U slučaju ove djece, nad kojima je zapravo počinjen svojevrsni zločin – to se ne može poreći – učinak arsena ili sličnih stvari temelji se na nečem drugom. Tu djecu treba tretirati na ovaj zločinački način otprilike u dobi koju sam vam uvijek davao kao važnu fazu života: u dobi između promjene zuba, to jest sedme ili osme godine, i puberteta, to jest, četrnaeste ili petnaeste godine. I vidite, u ovoj dobi dijete ne samo da se šalje u školu, u običnu osnovnu školu, već se događa i nešto drugo.

Sjećate li se, gospodo, rekao sam vam da se ljudsko biće ne sastoji samo od ovog fizičkog tijela, koje se vidi očima, koje se može dotaknuti rukama, već se ljudsko biće sastoji i od nadosjetilnih, duševnih i duhovnih članova. Sada, jedno ovo fino tijelo čovjeka dao sam vam kao etersko tijelo. Na ovo etersko tijelo u razvoju čovjeka mora se gledati jednako kao i na fizičko. Ako bih to trebao skicirati shematski, onda imamo ljudsko biće [crtež 15] u njegovom fizičkom tijelu; ali oko i unutar ovog fizičkog tijela nalazi se ovo fino tijelo, etersko tijelo. Osim ovog fizičkog tijela i eterskog tijela, već se ni etersko tijelo ne može vidjeti očima, u čovjeku imamo astralno tijelo, koje može osjećati. I biljke imaju etersko tijelo, mogu rasti; to je zbog eterskog tijela. Čovjek i životinje imaju astralno tijelo; mogu osjetiti stvari, osjećati. Biljka to ne može. Rekao sam vam da neki ljudi misle da biljke mogu osjećati; jednostavno ne mogu!

Slika 15

Vidite, gospodo, za svaku stvar koja ima utjecaja na čovjeka morate se zapitati: na koji od tih članova djeluje dotična tvar? Arsen ima posebno snažan učinak na astralno tijelo i disanje. Disanje ovisi o astralnom tijelu. Dakle, kada osobi dajete arsen, sve posljedice koje se javljaju kroz arsen nastaju preko astralnog tijela.

Kada osoba prolazi kroz rane godine života, od rođenja, recimo, do promjene zuba u sedmoj ili osnoj godini života, razvija se prvenstveno fizičko tijelo. Možete vidjeti kako se razvija ovo ljudsko fizičko tijelo. Ako pogledate vrlo malo dijete koje se tek rodilo, nećete baš moći reći liči li na oca ili majku. Dolaze tete i ujaci, zar ne, kada se rodi dijete. Jedan od njih kaže: 'Oh, pljunuta je slika majke – posebno stopala!' Dolazi drugi i kaže: 'Ali jako slični ocu!' To je upravo ovako: malo dijete je još uvijek neodlučno u razvoju njegova fizičkog tijela, tek se kasnije vidi na koga će sličiti. Pogledajte samo takav izražajni organ kod djeteta kao što je, naprimjer, nos. Nos djeteta može izgledati vrlo različito od onoga kako će kasnije izgledati. Za neke će to biti kasnije, naravno, ali u pravilu je slučaj da kada se zubi promjene, nos, koji u pravilu posljednji dobije pravi oblik, tada već ima pravi oblik.

Kasnije, nakon sedme ili osme godine, fizičko tijelo zapravo samo postaje veće, jače u mišićima, ali već u sedmoj godini ima svoj pravi oblik, svoju konfiguraciju. Tako je da je između prve i sedme godine života fizičko tijelo posebno izraženo. Između promjene zuba i spolne zrelosti, između sedme, osme i četrnaeste ili petnaeste godine, razvija se etersko tijelo koje sadrži snage prehrane i rasta. A astralno tijelo formirano je tek između četrnaeste, petnaeste i dvadesete, dvadeset prve godine. Tek tada se astralno tijelo doista razvija. Nije da ga prije nije bilo tamo – čovjek ga ima od rođenja – već se stvarno formiranje astralnog tijela događa tek nakon četrnaeste ili petnaeste godine života.

Kada odrasla osoba koja je navršila četrnaestu ili petnaestu godinu dobiva arsen, ona je razvila svoje astralno tijelo. Arsen sada također djeluje u njemu, ali organizam se može malo od toga obraniti. Međutim, ako dijete dobiva arsen u dobi od sedam do petnaest godina, astralno tijelo se još nije razvilo i arsen djeluje na dijete svom snagom. U ljudskom organizmu uopće nema protudjelovanja. Posljedica toga je da se djelovanje arsena, koje uglavnom znači da se deponiraju masne naslage, sve odlazi u mast, uzrokuje da sve postane sferično, proteže između sedme i četrnaeste, petnaeste godine.

Morate uzeti u obzir da su stvari koje vam govorim od iznimne važnosti u životu! Svi možete reći: 'Pa, govorite nam da arsen, ako na njega naučite dijete u dobi od sedam i četrnaest ili petnaest godina, od velike važnosti, čini dijete debelim, čini dijete sferičnim; ali znam ljude koji su se, čak i bez dodatnog uzimanja arsena, užasno udebljali od djetinjstva!' - Da, gospodo, samo se morate sjetiti da su stvari koje postoje u prirodi posvuda barem u malim količinama. I može se reći: Ne možete se prehraniti, dijete ne može uzeti prehranu, ako ne uzme nešto što ima arsena u sebi. Arsen se također nalazi u hrani.

Sada znate da djeca imaju različite ukuse, preferiraju različito; jedno dijete voli jesti ovo drugo ono. A sada postoje djeca koja posebno vole onu hranu koja sadrži arsen. U kasnijem životu događa se i da se udebljate od onoga što volite jesti. Ako jedete stvari koje vam se ne sviđaju postajete tanki kao vreteno. Ako jedete stvari koje volite i imate vremena za uživanje, debljate se. No to je osobito slučaj kod djece; a osobito je slučaj kod ove djece dobi između sedme i četrnaeste ili petnaeste godine. Pa kada djeca imaju takav ukus za hranu koja sadrži arsen, postaju velika i debela.

No, s tom djecom koja su izložena na štandovima i slično – kao što je g. Müller spomenuo – arsen se umjetno uvodi, kao u alpskim zemljama, a isto je i u Mađarskoj gdje je arsen nađen u stijenama u planinskom području. Tako se djeca uče arsenu, a glavna stvar je da bi dijete trebalo razviti ukus za arsen tek u ovoj dobi. To je odvratno, ali to je ovako: dijete postupno počinje željeti ovaj arsen, kao da je šećer, ono ga unosi, pa se dogodi da, prije nego što se astralno tijelo pravilno razvije, dijete postane debelo i veliko. I takva se djeca onda mogu prikazivati jer su nenormalna i postaju strašno teška. I onda ljudi pomisle da je to nešto što vrijedi pogledati. Ljudi uvijek žele vidjeti nešto posebno, a što ljudi ne bi učinili da ponude nešto za uživanje! Postoje vrlo različite stvari kojima je cilj ljudima pružiti zadovoljstvo. Postoji, primjerice, činjenica da dječacima u istim godinama rade nešto sasvim drugo!

Znate, u ovoj dobi puberteta, u dobi od četrnaest ili petnaest godina, mijenja se i ljudski glas. Iz toga možete vidjeti da spolna zrelost ima veze s ljudskim glasom. Kod dječaka se mijenja, kod djevojčica više je formiranje dojki i tako dalje. No, kod dječaka se glas mijenja. Sada, postoji loša praksa – i to se u Rimu s velikom vještinom prakticiralo – da bi se glas zadržao dječaćkim, da bi se dobilo stvarno visok glas, dječaci su kastrirani, odnosno, izrezani su im spolni organi. To vam daje slavne zborove sa svojim iznimno visokim glasovima. Pa vidite, to je još veća glupost. Ali to se radi pod krinkom svetosti. Ne znam da li za to znate. Mora nam biti jasno da je takvo nešto već postojalo u svijetu i da ljudi doista čine sve što je moguće, čak i da ljudsku prirodu iskoriste za izložbe.

Ako uzmete u obzir posljedice ovakvog nečega, to je tako da ako ste čovjeka naučili na ovaj arsen u mladosti, a zatim, nakon što se udebljao, razviti će svoje astralno tijelo, ali za tako debelo tijelo je sada premaleno. Ono je previše malo i nemoćno. Posljedica toga je da kada se astralno tijelo počinje razvijati u spolnoj zrelosti, to astralno tijelo je zapravo premalo i nemoćno za veliko, debelo tijelo. A ta djeca koja su na ovaj način hranjena arsenom i vučena po štandovima, tada imaju premalo astralno tijelo. Posljedica toga je opet da se određeni organi ne mogu razviti. Organi tada postaju mlitavi, potpuno mlitavi. A osobito u takve djece pluća postaju mlitava. To je ponekad bolno vidjeti, jer ta djeca dođu u stanje u kojem više ne mogu disati u dobi od dvadeset ili čak i ranije. To nije samo zato jer pluća postaju uronjena u masno, već zato jer pluća postaju mlitava, nemaju više snage. A onda dolazi situacija u kojoj se događa nešto vrlo posebno za pluća. Vidite, gospodo, pluća nisu samo dišni organi, pluća su također važan nutritivni organ, a pluća se moraju pravilno hraniti ako čovjek želi živjeti pravilno. Većina plućnih bolesti ne temelji se na činjenici da disanje nije zdravo, već na činjenici da pluća nisu pravilno hranjena.

Sada, od sedamnaeste ili osamnaeste godine ova djeca više nisu pravilno hranjena, jer zbog masnog tkiva svih organa hranjive tvari ni ne dolaze do pluća. One do pluća dolaze posljednje, da tako kažem, unatoč činjenici da ih se treba hraniti. Kao što sam vam kazao, hrana prolazi svakakve promjene u ljudskom tijelu. Prolazi kroz šest do sedam promjena. A plućima su potrebni ovi hranjivi sastojci koji su se sedam puta transformirali, najplemenitije tvari. S tom djecom, međutim, ta se transformacija više ne događa. Stoga većina njih umire u ranim dvadesetima. I

apsolutno se može reći da takva djeca, koja su izlagana na štandovima, moraju umrijeti u ranim dvadesetima. Ili umru od iscrpljenosti ili dobiju bolest pluća. Većina njih umre od plućne bolesti. Ovo ima veze s onim što ste rekli da takve ljude kasnije ne vidite jer oni umiru ranije.

Naravno da je teško odmah poduzeti pravne mjere protiv takvih stvari. Ljudi bi se trebali pobrinuti da to prestane, kao što bi i sami ljudi trebali više pridonijeti pravilnom društvenom životu nego samo vikati na zakon. Nije pravilno odmah vikati na zakon. Ali također sam uvjeren da vrlo malo ljudi zna ovo što sam vam sada rekao, naprimjer. Vrlo malo ljudi zna koliko je arsen štetniji u ovoj dobi kada se daje djeci, nego naprimjer, u kasnijoj dobi. I još uvijek vjerujem da ako educirate ljude o tim stvarima, stvari će biti bolje, čak i bez zakona, bez prisile, bez da svugdje imate štap. Ali kako stvari mogu biti bolje ako niste u prilici objasniti!

Kažete: 'Pa, malo smo naučili, ne možemo to znati; sveučilišni profesori će to već znati'. Da, ali sigurno ne znaju. Jednostavno ne znaju. Tako da se takve stvari ne šire. I važno je da ovo shvati što je moguće više ljudi. Ovakve stvari moraju se znati.

Pa, nešto slično, ali opet vrlo različito, slučaj je s alkoholom. Već smo razgovarali o alkoholu. Ali naravno u slučaju trovanja arsenom, što vodi do pretilosti, netko drugi to daje djeci, ali kada odrasla osoba uzima arsen, to čini s punom sviješću. I treba reći: prosvjetiteljstvo bi imalo nevjerojatno snažan učinak. Naprimjer, moglo bi se reći da netko jednostavno iz taštine uzima arsen, i on bi mogao biti prosvjetljen; vjerojatno bi se suzdržao od toga da zna točno kakve su posljedice. U slučaju alkohola, pak, stvar je loša jer objašnjavanje nije od velike koristi, ukoliko ne dovede do toga da čovjek uopće ne pije alkohol. Jer kad počne piti jednu ili dvije čaše, tada dođe u stanje u kojem objašnjavanje nije učinkovito, i on nastavlja piti. Zato je iznimno teško mnogo učiniti s edukacijom, osobito kada je u pitanju alkohol. Nije li istina, prosvjetiteljstvo bi također trebalo imati učinka, a činjenica da se koristi toliko zakona zapravo je tužna činjenica za snagu čovječanstva. Već postoje zemlje – promislite samo na Sjevernu Ameriku – koje zapravo zabranjuju uvoz alkohola kako bi ljudi ostali razumni. Da, kada smo došli do točke u kojoj čovječanstvo ostaje razumno, ostaje uopće upotrebljivo, samo ako mu je sve propisano zakonom, onda čovječanstvo ovdje na Zemlji zapravo više ne vrijedi mnogo.

S alkoholom je ovako: rekao sam vam da ljudi proizvode alkohol u vlastitom tijelu. To je zato jer je ljudima potreban alkohol radi očuvanja. I možete biti sigurno gospodo, da se nikada nećete napiti od alkohola kojeg sami proizvodite! Količina je upravo koliko treba da biste očuvali hranu u vama, da biste dobili ono što vam je potrebno dugoročno. Možete zamisliti, zar ne, zašto vam je potreban alkohol koji sami proizvedete. Također ste negdje vidjeli, da bi očuvali mrtvu životinju ili neki ljudski ud, ne možete ga staviti na zrak, stavite ga u špirit, u alkohol. Drugim riječima, alkohol čuva oblik živih stvari koje su sada mrtve. Uostalom, to je vrlo važan zakon prirode. Što se događa kada ostavljate mrtvo ono što je bilo živo običnoj prirodi, što se događa? U trenutku kada je ljudsko biće prepušteno Zemlji, ono propada, rastvara se. I tako je sa svim živim stvarima. U tren oka, kada etersko tijelo

napusti živu stvar, živo je uništeno; samo ne kada se koristi takvo sredstvo kao što je alkohol. Dakle, alkohol ima moć držati na okupu one sile koje živo drže na okupu.

Već iz ovoga vidite da alkohol nije zemaljski. Da, ali to možete vidjeti i po nečemu drugom da alkohol zapravo nije ništa obično zemaljsko. Ljudsko tijelo, životinjsko tijelo, biljno tijelo uništava zemaljsko; ali alkohol je ono što ih čuva, štiti od uništenja.

Ali kako nastaje alkohol? Pa, sve što trebate napraviti je pogledati vinovu lozu. Alkohol nastaje upravo tamo gdje Sunce može najbolje obasjati trs. A kao što znate, vina ne uspijevaju u Sjevernoj Njemačkoj jer je tamo previše hladno, jer Sunce više nema potrebnu snagu. Ako povučete liniju paralelnu s ekvatorom u Grünbergu u Šleskoj – vrlo se malo ljudi napije vina iz Grünberga jer je ljuto koliko može biti! Vino može nastati samo tamo gdje Sunce vrši svoj utjecaj na biljke. Dakle, vino ne proizvodi zemaljsko, već upravo izvanzemaljsko, princip Sunca, nešto što je izvan Zemlje. Općenito, čovjek mora biti vrlo oprezan kada uzima ono što dolazi od izvan Zemlje.

Kako dolazi do toga da ljudi sami proizvode alkohol u sebi? Do toga dolazi na sljedeći način, a ja ću vam reći nešto što će vas vjerojatno posebno zanimati, ali morate biti oprezni da to razumijete. Vidite, gdje je solarna energija, gospodo? Da, solarna energija je svugdje gdje Sunce sja. Ali nije samo tamo gdje Sunce sja, već solarna energija može postojati i na drugi način. Pogledajte – neka bude jasno. u jako vrućem ljetnom danu stavim stolicu vani na užareno Sunce, ostavim je vani nekoliko sati, a zatim vas pozivam da sjednete na stolicu. Vi sjednete na stolicu. Hej, mislite, zagrijala se! Pa zar nije, ali nije tako da Sunce zagrijava određeni organ i grije vas. Da ste toliko dugo stajali u odgovarajućem položaju, organ o kojem se radi bi se zagrijao kao i stolica; tada biste to doživjeli na vlastitom tijelu. Ali to nije tako; a stolica se zagrijala. Vidite, jedno obično beživotno tijelo je apsorbiralo toplinu Sunca i nakon toga vam je predalo.

To je mnogo složenije s antracitom. Antracit je tu stajao prije tisuće i tisuće godina kao palma ili neko drugo drvo. Kako je do toga došlo? Pa, tu je bila zemlja [vidi crtež], bila je palma ili nešto slično palmi koju je obasjalo Sunce. Poslije je nestala, ušla u zemlju. No, kao što toplina Sunca ostaje u stolici, tako toplina Sunca ostaje i u palmi, ide s njom pod zemlju. Palma je postala ugljen, toplina Sunca ostaje

Slika 16

unutra. I nakon tisuća godina iskopate ugljen iz zemlje, stavite ga u svoju peć i sunčeva toplina vam se vraća. Danas se grijete onom solarnom toplinom koja je sjala na Zemlji prije više tisuća godina. Često ne razmišljate o tome. Sa stolicom koja vam zagrijava stražnjicu kada sjednete na nju, još uvijek možete osjetiti da je Sunce za sobom ostavilo dio svoje snage. Kod antracita to više nećete primijetiti. Zato morate reći: gdje god u zemlji ima antracita, gdje god ima antracita, postoji vrlo stara solarna energija. U ležištima antracita posvuda je vrlo stara solarna energija.

Da, gospodo, vi jedete biljke. Stavljate ih u sebe. Vaš vlastiti organizam radi brže od Zemlje; ugljik obdaren životom vrlo se brzo transformira iz biljaka, i vi onda u svome tijelu imate ugljični dioksid. Ovaj ugljični dioksid jednostavno se ne karbonizira poput antracita u zemlji, ostaje ugljični dioksid. Sada iz ugljičnog dioksida imate ugljik koji nosite u sebi, i kisik koji dolazi iz zraka, a također i iz hrane. To su ugljik i kisik. Ali u ljudskom tijelu također imate vodik, naprimjer pijete vodu. Ovaj se vodik kombinira s ugljikom i kisikom! I morate samo razmisliti o tome što je još u ljudskom tijelu i što pod određenim uvjetima počinje smrdjeti. Sve što trebate učiniti je zamisliti ono što je od životinjskog tijela kao jaja – o tome smo neki dan razgovarali – postaju smrdljiva. To je dušik. Ali ne smrdi u zraku jer je na određeni način povezan s drugim tvarima.

Pa vidite, gospodo, hodate okolo, trebate kisik, ugljik, dušik i stvarate alkohol u svom tijelu. Alkohol nastaje u ljudskom organizmu da se iznutra ne bi stalno razgrađivali. Tijelo bi se raspalo kao i mrtvac, da se ne razvija alkohol i tvari slične alkoholu. To je prirodno. No sada se moramo zapitati: na koje od ovih tijela alkohol zapravo djeluje? Vidite, alkohol isprva djeluje iznimno dobro na fizičko tijelo ako se pije umjereno, jer onda, ako osoba sama proizvodi premalo alkohola, može alkoholu dodati dobar konzervans, i alkohol zaista ne šteti fizičkom tijelu. U osnovi, alkohol nema loš učinak na fizičko tijelo. Ako bi alkohol – ljudi o tome premalo misle – naštetio fizičkom tijelu, trs bi bio loš, jer i trs ima fizičko tijelo. Loza je sada potpuno pijana – zato jer je puna alkohola – ali njeno fizičko tijelo od toga uopće ne pati. Pa da, ali ni etersko tijelo ne pati od alkohola. Samo astralno tijelo odrasle osobe pati od alkohola. U slučaju djeteta jednako je štetno, što ću reći za trenutak, jer se događa nešto drugo. No, kod odraslih, alkohol opet djeluje na astralno tijelo, baš poput arsena, a posebno na 'Ja'. A 'Ja' živi u cirkulaciji krvi. Tako da alkohol ima ogroman učinak na cirkulaciju krvi.

Alkohol je loš za djecu jer već sadrži astralno tijelo. Biljka ima samo etersko tijelo, ali alkohol koji se nalazi u lozi već ima astralno tijelo. Djeluje kao ono što ključa u krvi. Je li ovo teško razumjeti? Ovo možete razumjeti, zar ne. To već ima učinak onoga što ključa u krvi. I tako se događa da ako dijete rano pije alkohol, zapravo dobiva astralno tijelo, koje bi trebalo potpuno razviti tek u dobi od četrnaest ili petnaest godina; i nema kontrolu nad njim. Stoga je alkohol posebno štetan za dijete, jer pod utjecajem alkohola dijete odmah dobiva astralno tijelo.

Ali iz ovoga možete vidjeti da alkohol zapravo djeluje na duševno, duhovno u čovjeku. Tamo djeluje. Tamo uništava disanje, cirkulaciju krvi, koja proizlazi iz duha i duše. Tu alkohol djeluje.

Sada nemojte misliti da je glava organ za sebe, a grudi organ za sebe, jer iako je ljudsko biće trostruko, sve utječe jedno na drugo. Ne mora se hraniti samo donji dio tijela, već i glava osobe. A ako netko pije alkohol, a trbuh mu je toliko dobar da se alkohol posebno dobro obrađuje u trbuhu – recimo, to je netko tko prilično dobro podnosi dvije ili tri čaše alkohola. Ne znam je li gospodin Müller to želio reći o sebi? No, vjerojatno možete sasvim dobro podnijeti malu količinu alkohola?

Gospodin Müller to poriče rekavši da su se zrnca stvorila u njegovim očima sljedećeg jutra čak i ako je popio samo jednu čašu piva.

Pa, kod vas je zapravo suprotno; zapravo uopće ne podnosite alkohol.

Gospodin Müller to potvrđuje.

Pa, u tom slučaju ste primjer onih koji ne podnose dobro alkohol. Sada vidite, ako netko ne podnosi dobro alkohol, odnosno ne probavlja baš dobro alkohol, onda alkohol dolazi neprobavljen ravno u glavu, a zatim utječe i na oči te uzrokuje sluz u glavi. Kao što kod onog koji dobro podnosi krv ključa, tako se i kod onog koji ne podnosi dobro, nakuplja sluz, koja se prema vani zgusne, i postane zrnasta. To je sluzava masa koja je postala gusta. To može biti slučaj kod onih koji zapravo ne podnese ni prvu čašu alkohola. No pretpostavimo da ga netko može uzeti mnogo. Tada se isto dogodi da stvar ode u glavu, ali ode u krv; i onda ne dobijete te granule, cijela cirkulacija u glavi je stimulirana, i cirkulacija krvi u glavi izlučuje tvari koje su štetne. Zatim dolazi opća opijenost, opći mamurluk, i čovjek dolazi u stanje gdje nastavlja piti. Dakle tako se može razlikovati učinak alkohola na jednu osobu ili na drugu.

Nije li istina, htio bi reći: zapravo uopće ne bi trebalo tako se truditi da potražimo te razlike, jer u svakom slučaju, gdje se javlja posebno nenormalan učinak alkohola, trebalo bi ostaviti pijenje alkohola. Nije dobro, ako se osjećaju učinci alkohola, nastaviti ga piti.

Ali, kao što sam rekao, alkohol danas ima utjecaj na astralno tijelo i na 'Ja'. 'Ja' se osjeća stimulirano. Ljudi vole alkohol i zato gotovo osjećaju da im alkohol daje nešto što ih uzdiže iznad zemaljskog. Ovaj osjećaj je zapravo jako zanimljiv, jer rekao sam vam, alkohol ne dolazi iz zemaljskog, već iz nezemaljskog. Zato se čovjek i osjeća uzdignut iznad zemaljskog. Alkohol postaje lijek za brige, zar ne? Dakle, s alkoholom ljudi dobivaju to da malo izađu iz sebe, a to je izuzetno dobro za ljude da malo izađu iz sebe. I to je ono što dovodi do raširene zlouporabe alkohola.

Sada bi trebalo razmotriti još jedno pitanje. A to je da je gospodin Müller rekao da je blizu Darmstadta bio ribnjak, ako sam vas dobro razumio, te da su tople industrijske otpadne vode prolazile kroz taj ribnjak? Iz onoga što sam već rekao možete vidjeti o čemu se tu radi. Pretposljednji put pokušao sam razjasniti da kada kažem da ribe u moru nemaju izravno Sunce, ne treba misliti da te ribe nemaju nikakav solarni učinak; ali kao što ugljen ima u sebi učinak Sunca tisuće godina kasnije, tako i voda ima učinak Sunca sama po sebi. I tu, treba reći, riba mora biti organizirana drugačije od životinja koje žive na kopnu. Pa vidite da su ribe drugačije

organizirane. Da su ribe imale pluća poput ostalih životinja i ljudi, naravno da ne bi mogle živjeti u vodi. Zna se da se više životinje i ljudi, ako stalno budu u vodi, utapaju. Tako da tamo ne mogu živjeti. Riba u njoj može živjeti jer imaju škrge, a ne pluća; na taj način unose zrak koji se nalazi u vodi i koji još uvijek sadrži snagu Sunca.

Sada, znate kako ljudi drže zlatne ribice. Ne možete ih držati u običnoj vodi; tamo jednostavno nećete imati zlatnu ribicu. Ako su u sjeni najviše što možete je uzgajati ih, ali ih ne možete pomicati. Tada potomci dobivaju svoju zlatnu boju od stare zlatne ribice ako ih želite držati bez Sunca; no primijetiti ćete da kada zlatne ribice držite u vodi bez Sunca da nakon tri do četiri mjeseca problijede. Zlatne ribice dobivaju svoju živahnu boju samo kada Sunce izravno uđe u vodu. To je razlika. Nije li istina, ako ovdje imam ribnjak ili čak samo mali bazen, i Sunce sija izravno u njega [vidi crtež], za te ribe je na tom mjestu nešto drugačije nego na drugom mjestu. Tamo koristi stare solarne sile koje su dugo u vodi; ovdje dobiva nove solarne snage koje su u vodi kraće vrijeme.

Slika 17

Pa, s tvornicom u Darmstadtu, koja pripušta toplu vodu u ribnjak, to je ipak nešto posebno. Priznati ćete da se ono što je dugo živjelo pod određenom prisilom u pogledu života, i zatim je opet oslobođeno, tada će se zaista vrpolti i razvijati posebno snažno. Zamislite samo kako bi bilo da nekoga vežete na duže vrijeme. Ne može pomaknuti ud dok je zatvoren. Kada ponovno postane slobodan, uživati će u svom životu, posebno će uživati u životu. A sada pomislite na vodu koja teče u ribnjak iz tvornice u Darmstadtu. Ova voda dobila je svoj solarni utjecaj na vrlo poseban način. Ova tvornica u Darmstadtu u osnovi radi na ugljenu, i sve dolazi od ugljena. Ta toplina koja je unutra dolazi iz ugljena. Ugljen je pohranio tisućljeća i tisućljeća stare solarne snage. Ove solarne snage sada teku u ribnjak kao topla voda. A istina je da su ove solarne snage, koje dolaze iz ugljena nakon što su tisuće godina sjedile u tamnici ugljena, posebno učinkovite. Dakle, ne možete učiniti ništa bolje nego dopustiti da te učinkovite solarne snage uđu u ribnjak s toplom vodom. Da, to bi se čak moglo i umjetno napraviti. Moglo bi se umjetno urediti stvari na takav način da ulijevate toplu vodu u bazene u kojima držite zlatne ribice. A osobito ako dopustite da voda teče, pa kad tako pokrenete solarne snage, one će stimulirati zlatnu ribicu da razvije zaista žive boje.

Možete pokušati sljedeće. Zamislite da imate veliki umjetni bazen; najprije neka dolje dotječe topla voda i ostaje mirna na dnu, a zatim dodate običnu vodu preko nje; i zatim u nju stavite zlatne ribice. Zatim uzmete drugi bazen, pustite toplu vodu,

ali da neprestano postoji struja te vode, i zatim pogledajte koje ribice imaju živopisniju zlatno-žutu boju: ne one koje su u mirnoj vodi, već one gdje topla voda teče cijelo vrijeme, jer to održava snage na životu.

U slučaju industrijskog poduzeća to se događa neovisno, jer uvijek dolazi nova topla voda. Stoga nije iznenađenje da zlatne ribice tamo posebno dobro uspijevaju. To je način na koji radi priroda. Tek kada razumijete ove stvari pravilno, možete otkriti kako radi priroda. Sada ćete sebi reći: Da, što je to što zapravo djeluje u sunčevim zrakama? - Da, gospodo, to je upravo eter koji djeluje i u našem vlastitom eterskom tijelu! Ono što je aktivno u sunčevim zrakama je eter. I kao što kod nas eter prvo stimulira ono astralno, tako je i vani u prirodi.

Sada loza ima etersko tijelo u sebi; ali budući je dodirnjuto od sunčeve topline, nešto se astralno, nešto zaista izvanzemaljsko, već razvija u lozi, a to djeluje kao alkohol. Stoga se do razumijevanja stvari odlazi smo razmatrajući ljudsko biće, i unutar ljudskog bića, i vani u svijetu prirode.

A sada ću ući u sasvim drugu stvar, mali dodatak koji vam želim dati u posljednjim trenucima u vezi s pitanjem gospodina Burle-a o odjeći. Vidite, rekao sam vam razne stvari o odijevanju, ali zanimljivo je da je odjeća doista proizašla iz ljudskog instinkta na takav način da odgovara cijelom biću čovjeka, cijeloj čovjekovoj prirodi. Čovjek ima tri aspekta već i kao fizički čovjek. Ima glavu, organe u grudima, gdje se uglavnom odvija disanje i cirkulacija, unutarnje kretanje, a ima i udove i vanjsko kretanje. Fizičko se tijelo već sastoji od tri dijela: glave, sustava grudi - ja ga uvijek nazivan ritmičkim sustavom, jer se sve kreće ritmički - i organa za vanjsko kretanje, organizacije vanjskog kretanja.

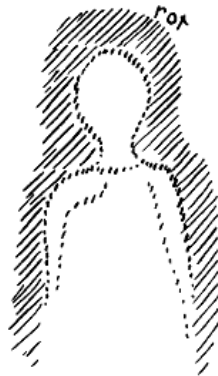
Pa, vidite, etersko tijelo posebno je učinkovito u glavi, astralno tijelo u grudima, cirkulaciji krvi i disanju, a 'Ja' u pokretima volje. Ako pogledate svu odjeću, s iznimkom pomalo jednostavne odjeće divljih ljudi - mislim, pravih divljaka - uvijek ćete vidjeti, kakve god gluposti radili, da se odjeća u biti sastoji od tri komada, nekako je načinjena od tri komada. Naravno, uvijek se nešto mijenja; Morate samo uzeti u obzir da se tijekom povijesnog razvoja čovječanstva strahovito promijenilo, dodavane su gluposti, dodavane su banalnosti, ali sva se odjeća zapravo sastoji od tri dijela. Jedno je ono što je proizašlo iz pregače - a muškarci su u biti među starim Egipćanima nosili samo pregače. Čemu služi ova odjeća kod ljudi? Udovima. Čovjek je izrazio da može hodati prekrivajući stopala. Snagu stopala, organizaciju kretanja, treba izraziti pregačom.

Zanimljivo je da takve stvari sada propadaju i da slobodni zidari na svojim sastancima pregaču nose kao znak posebnosti. To je staroegipatsko nasljeđe. Baš kao što ljudi, barem većina nemaju pojma zašto stavljaju medalje, isto tako malo ljudi zna zašto stavljaju pregače. Pregača se stavlja kao znak da će se biti posebno aktivan s udovima. A iz pregače nastalo je sve što je na neki način utjecalo na udove, na primjer naše hlače, ali to se toliko promijenilo da nas više sprječavaju u hodanju nego što nam pomažu. Dakle, to je povezano s udovima. Egipćani su pregače izrađivali tako da bi posebno prijanjale udovima; zatim bi ispružili ruke i nastala je

pregača koja ide gore, ima oprsnicu i rukave, tako da su i gornji udovi u njoj stegnuti.

Drugo, gospodo, jest to da su ljudi u odjeći izrazili sustav grudiju. I to je najbolje izraženo u svemu što je poput košulje i navlači se preko glave. To se posebno razvilo među starim Asircima. Tamo je nastala odjeća nalik na košulju, koju navučete odozgo i ide ravno prema dolje. To je izraz za sustav grudi, za unutarnje kretanje. Stoga su i nabori nastali na taj način. Grci su ga potom preuzeli iz Azije i dodali te umjetne nabore koji bi na neki način trebali oponašati glavne krvne žile. Dizajniran je tako da oponaša glavnu cirkulaciju krvi i njen tok.

Treća stvar je ogrtač, ogrtač koji se navlači. Pa, kaput koji se navlači prvotno nije bio bačen samo preko ramena, već i preko glave. To još možete vidjeti u određenim dijelovima zemlje, gdje se to još uvijek radi na isti način. Kaput se baci preko glave da tako prekriva i glavu. U bacanju kaputa ponovno se izražava misao o svemu što izlazi iz glave; u pregači više volja koja živi u udovima; u košulji kakvu imamo, zar ne, toga ima malo u našem prsluku, ali u svećeničkoj haljini, u odjeći katoličkih svećenika, još uvijek to možete vidjeti vrlo dobro razvijeno – to je još uvijek dio ženske odjeće, ruho za grudi. A pokrivalo za glavu je kaput. Naravno, to je prošlo kroz promjene. Zamislite kaput koji se baca oko ramena, a također i preko glave

Slika 18

[slika 18], izvorno je pokrivač glavu. Ako je kaput crven, vrlo je lijep. Crvena boja je takva da je se ne pokušava izobličiti. Došlo je vrijeme, o kojem sam vam prošli put govorio, kada ljudi više ne obraćaju pažnju na boje. Napravili su i crni ogrtač ili plavi. I što su učinili? Ovdje su odsjekli kaput i napravili dodatno pokrivalo za glavu! To je postao šešir. Naravno, to se danas više ne može vidjeti. Ali ipak moram reći: Kada god vidim osobu koja nosi frak i cilindar, uvijek si kažem, 'Munje i gromovi, kako si se promijenio!' - jer je izvorno frak i cilindar bio kaput. Zatim je kaput posjećen, dobio je strašni oblik fraka, a na vrhu je cilindar koji pokriva glavu. Izvorno ga još uvijek možete vidjeti tamo. Ako vidite cilindar s frakom zajedno, a zatim pokušate izrezati cilindar sprijeda tako da cijelu stvar možete prebaciti preko glave, onda imate ono od čega su napravljeni frak i cilindar. Dakle, morate se vratiti staroj odjeći, i onda vidjeti kako je naša odjeća nastala; iako ne vjerujem da gospodin Burle toliko često nosi frak i cilindar da je zato postavio pitanje. (*Smijeh.*)

Ali izgledalo bi kao da su ljudima odsječene glave kada bi naokolo hodali u frakovima i cilindrima.

Nastaviti ćemo sljedeće srijede u devet sati ujutro.

Rasprava 20 veljače 1924.

VIII

Dobro jutro, gospodo. Imate li možda opet pitanje za danas?

G. Müller pita što bi mogao biti uzrok promjene u zjenicama.

Rudolf Steiner: To je vrlo osobno pitanje. Morali biste jednoga dana doći u Kliničko-terapijski institut; reći ću vam kada ponovno budem išao tamo, tako da možete ići tamo. To je medicinska stvar.

Još jedno pitanje: Što znači okomita pruga na strani ribe?

Još jedno pitanje: Čovjek je popio strašnu količinu alkohola i umro je prije osam tjedana. Posljednjih nekoliko dana prije smrti jeo je čokoladu i šećer, što nikad u životu nije učinio. Kako je do toga došlo?

Rudolf Steiner: Pa, što se tiče okomitih pruga na strani ribe, mora vam biti jasno sljedeće. Ako netko gleda bilo koje biće, bilo da je riječ o biljnom i životinjskom svijetu, mora se zapitati kako ta bića stoje u odnosu na vanjski svijet. Vidite, biljke imaju zelenu boju prije svega u lišću. Ova zelena boja u lišću posljedica je činjenice da biljka ima specifičan odnos prema svjetlu i toplini. S jedne strane, biljka apsorbira ono što dolazi iz svjetla, a druge stvari vraća natrag, ne uzima ih. I otuda dolazi zelena boja biljke.

Također se možete zapitati: odakle ovo ili ono u ribi? Sada vam samo skrećem pažnju na činjenicu da ćete vidjeti da su ribe koje žive u mutnijoj vodi mnogo tamnije boje od onih koje žive u bistroj vodi. RIBE koje više traže mrak tako su plavkaste, čak i crne. RIBE koje traže više svjetlo također su i svjetlije boje. Stoga već tu možemo vidjeti kako vanjsko svjetlo i toplina utječe na ribe.

I pogledajte druge životinje koje žive u područjima gdje ima puno snijega, naprimjer polarne medvjede. I sami poprimaju bijelu boju. Sve što živi nekako je izloženo okolini.

Pa, kod riba postoji vrlo jasan odnos između njihovog vlastitog bića i okoline. A ove pruge su tu da ribe učine osjetljivim na svjetlost i toplinu koja se nalazi u njihovom okruženju. RIBE su tako posebno osjetljive. To nije toliko korisno – o tome sam već govorio – za način na koji se kreću, već prije za način na koji interno obrađuju svjetlost i toplinu, tako da je to neka vrsta živčanog organa.

Što se tiče vašeg drugog pitanja o čovjeku koji je cijeli život pio alkohol i koji je sada počeo postajati vrlo ispravan prije svog kraja, i jeo je čokoladu i šećer – kažete, par dana prije smrti – pa to se može lako razumjeti uspoređujući to s brojnim drugim stvarima koje se događaju u životu. Upoznao sam puno ljudi koji su ostarili. Naprimjer, kako su starili, vidjeli su kako njihovo pisanje postaje sve klimavije.

Pisanje je postalo drhtavo; više nisu mogli pravilno pisati, a po napisanom se moglo zaključiti da stare. Možda su nekad imali rukopis gdje su napisali Lehfeld (oštro, jasno), a poslije bi pisali Lehfeld (drhtavo). No onda se, u posljednjih nekoliko dana prije smrti, pokazalo da su opet mogli pisati nekako čistije; opet su mogli dobro pisati. Upoznao sam mnogo ljudi koji su prije smrti dobili oštar rukopis. Slično, primijećeno je u brojnim slučajevima – ne dajem svoja zapažanja u ovom području, već dobro potvrđena zapažanja koja su napravljena – da su ljudi koji su naučili bilo koji jezik kao djeca – kao djeca su možda bili u stranoj zemlji, naučili jezik i opet ga zaboravili; to se događa; pretpostavimo da kao četrdeseto-godišnjak ili pedeseto-godišnjak niste imali mogućnosti komuniciranja s bilo kime na ovom jeziku – odjednom, nekoliko dana prije smrti, opet počnete govoriti na tom jeziku sasvim razumljivo. To je opet izašlo! Da, vidite, to su vrlo značajne pojave. Što se zapravo tamo događa? Događa se tako da kada osoba umre, ona napusti svoje fizičko tijelo, to jest, ostavi jednog člana svog bića, natrag Zemlji; razgrađuje se u tlu, uništen je u tlu. Rekao sam vam za sljedećeg člana njegovog bića, etersko tijelo, da se nekoliko dana prije smrti postupno otapa u univerzalnom eteru svijeta. A onda od ljudskog bića ostaju prolaziti kroz duhovni svijet astralno tijelo i stvarno 'Ja'. Oni zatim prolaze kroz duhovni svijet.

Dolazi do potpune odvojenosti članova ljudskog bića. A onaj tko za to ima oko, već može promatrati kod nekoga čija je smrt blizu, kako se različiti udovi, fizičko tijelo, etersko tijelo, astralno tijelo, odvajaju jedan od drugog. Pa, kako netko promijeni rukopis nekoliko dana prije nego što umre? Da, gospodo, mi ne pišemo fizičkim tijelom! Čime zapravo pišemo? Pišemo sa 'Ja'! Fizičko tijelo koristimo samo kao alat 'Ja' kada pišemo. A naše 'Ja' ne stari! S vašim 'Ja' i danas ste mladi kao i kada ste rođeni. 'Ja' ne stari. Astralno tijelo ne stari u istoj mjeri kao i fizičko tijelo. No, fizičko tijelo mora se koristiti kao oruđe ako se želi pisati, pa fizičko tijelo mora uhvatiti olovku rukom. Sada, kako osoba stari, postaje sve slabija i više se ne može pravilno približiti svom fizičkom tijelu. Ali ne samo to, već se svašta taloži u samom fizičkom tijelu. A posljedica toga je da čovjek više ne može pravilno koristiti svoje prste. Postaje nespretn, drhti umjesto da pravi čvrste poteze dok piše. Ako je čovjek sada blizu smrti, tada se etersko tijelo već otpušta od fizičkog tijela. Dolazi do popuštanja. To se ponekad može dogoditi nekoliko dana prije smrti; ponekad se to dogodi u posljednjem trenutku. Ne smije se reći da ne treba pokušati izliječiti osobu u koju se gleda prije njene smrti i vidi da bi mogla umrijeti; ono što je popustilo može se ponovno sastaviti. Sve dok je osoba živa, uvijek se mora nastojati izliječiti pod svim okolnostima. Ali ipak je točno, da se kod mnogih ljudi etersko tijelo olabavi prije smrti.

Pa, kada etersko tijelo popusti, čovjek postaje jači. Također iz nečega drugog možete vidjeti da osoba postaje jača kada joj etersko tijelo popusti. Postoje neki luđaci koji razvijaju ogromnu snagu, izuzetnu snagu. Bili bi začuđeni koliku snagu takav luđak može razviti. Ne samo da su batine koje daje užasno jače od drugih, već i komadi namještaja koje nitko ne bi ni zamislio da može podići, ovaj luđak podiže s lakoćom. Vidite, događa se nešto čudno po čemu se takva osoba razlikuje od normalne osobe. Što se događa s luđakom? Pa, kod luđaka, etersko tijelo je uvijek

malo labavo, ili je astralno tijelo opušteno. Ljudi nisu baš jaki u njihovim fizičkim tijelima, slabi su. Mora učiniti da etersko tijelo ili astralno tijelo služe tom fizičkom tijelu. Sasvim je ispravno narodnim jezikom reći: 'Popustio mu je vijak'; nešto je olabavljeno. Ljudi ponekad govore vrlo konkretno jer ljudi imaju instinkt nadosjetilnog, i ne treba prezirati te stare narodne izreke, već vidjeti nešto što je apsolutno istinito. Ako je luđak olabavio svoje etersko ili astralno tijelo i time postao jak, tada je u istom položaju čije je etersko tijelo popustilo jer će umrijeti za nekoliko dana. A kada ojača u eterskom tijelu, može ponovno bolje pisati. Kada ojača u astralnom tijelu – unutra je sve što je netko zaboravio – tada izvlači iz astralnog tijela ono što je zaboravio i može ponovno govoriti jezikom kojeg je ranije koristio.

Ali sada uzmimo slučaj kojeg ste dali. Vidite, nisam poznao tog čovjeka pa ne znam kako je živio. Možda ste ga poznavali? Tada možete odgovoriti na određena pitanja. Jeste li ga dobro poznavali? – Pa, vidite, kod takve je osobe jako važno je li imao ženu ili nekog drugog u blizini, možda ste mu i sami mogli govoriti koliko je to štetno, piti toliko alkohola? (*Potvrđeno*) Pa, to će biti nešto što će nas dovesti na stazu. Oko sebe je uvijek imao ljude koji su ga opominjali da ne pije toliko jer to nije ispravno i šteti samome sebi. U čovjeka je, kako kažu, ušlo da jedno uho a na drugo izašlo. Opet popularna izreka koja nije toliko neutemeljena. Istina je da ljudi imaju stav prema nekim stvarima da na jedno uho uđe a na drugo izađe. Zašto? Pa, zato što astralno tijelo ignorira stvari. Uho je samo instrument sluha. Astralno tijelo to zanemari.

Događa se, međutim, da astralno tijelo čuje stvar, ali fizičko tijelo ne sudjeluje jer je dotična osoba preslaba. Sada pomislite da je čovjek čuo da sam gospodin Erbsmehl kaže: 'Ti si lud' - sada govorim prilično radikalno - 'stalno si pijan. To ne ide. To nije u redu', i tako dalje, i čovjek je sve to progutao. Jer u životu se događa da ljudi progutaju stvari i onda nastave. Ali njegovo astralno tijelo zadržalo je nešto od toga. Možda ste to govorili toliko snažno i toliko često da astralno tijelo i etersko tijelo nisu mogli nešto od toga ne zadržati. Sve dok su bili u fizičkom tijelu neometani, toliko dugo nisu ništa čuli. U trenutku kada je fizičko tijelo postalo takvo da su etersko tijelo i astralno tijelo olabavljeni, da, onda je odjednom kroz etersko tijelo i astralno tijelo došla misao: Gospodin Erbsmehl bi ipak mogao biti u pravu! Možda je ludo što sam toliko pio cijeli život. Sada želim činiti pokoru - pa to možete zamisliti kako je kad stvari popuste. Tada astralno tijelo i etersko tijelo kažu: Aha, sad ne pije alkohol, sada jede čokoladu i pije zašećerenu vodu! Možda bi popio i limunadu da je bila tamo.

Činjenica da se takvo nešto može dogoditi dokaz je, posebno za one koji na stvari gledaju inteligentno, da u osobi može biti svakakvih stvari koje ne mogu izaći van. Također sam vam jednom rekao i u suprotnom slučaju. Suprotan je bio slučaj, gdje povijest nije ostala u astralnom i eterskom tijelu, već je otišla preduboko u fizičko tijelo, gdje se na neki način previše 'slušala'. Slučaj je suprotan: dogodilo se da je moj bivši poznanik – bio je vrlo učen gospodin – jednog dana izgubio svijest i pamćenje. Više nije znao što je nekoć bio, što je radio; nije znao ništa od učenih stvari koje je znao. Sve je zaboravio. Nije znao niti tko je on. No, ipak mu je um bio bistar. Funkcionirao je savršeno. Otišao je na stanicu, kupio kartu za vlak i odveo

se daleko. Također je sa sobom ponio novac, ono što je još imao. Mogao je ići daleko. Kada je došao do stanice za koju je bila karta, kupio je novu. Učinio je to nekoliko puta, ne znajući ništa o tome što radi. Ali intelekt je toliko razdvojen od stvarnog ljudskog bića da se sve odvijalo prilično inteligentno, baš kao što se i životinje ponašaju inteligentno – kao što sam često pokazivao mnogim dobrim primjerima – bez 'Ja'. Pa, opet je našao sebe, sjećanje je došlo. Znao je tko je. Njegova erudicija se također ponovno pojavila u glavi; ali bio je u Berlinu u prihvatilištu za beskućnike! Tamo je sišao posljednju puta. Otišao je iz Stuttgarta. Poslije se ustanovilo da je krenuo odatle. U nesvjesnom stanju bio je u Budimpešti i tako dalje. Ponovno se uspio vratiti iz Berlina u Stuttgart. Tada ga je pokupio netko iz njegove obitelji, koji su bili prestravljeni. Mogao bi to napraviti opet. Međutim, završilo je samoubojstvom. Jedan put je to izašlo tako da je bio u nesvijesti, drugi puta kroz samoubojstvo.

No, što se događa u takvom slučaju? Da, vidite, ovaj čovjek o kojem sam vam upravo govorio, zapravo ga imam ispred sebe da bih ga mogao nacrtati u bilo kojem trenutku. Čovjek je imao oči za koje ste vjerovali da žele sve dublje ići natrag u glavu. Ovdje gore imao je nešto kao da mu se nos zario u fizičko tijelo – sve je to dakako, bilo nagoviješteno. Govorio bi vam na vrlo čudan način. Razgovarao bi s nekim na takav način kao da je potpuno drugačije uvjeren u ono što govori od druge osobe. Imalo bi se osjećaj da je uvijek kušao vlastite riječi na jeziku i progutao ih, toliko bi mu se svidjele. Voli kada nešto govori, sve to proguta u sebe. A ako ste mu na bilo koji način proturječili, stvarno bi se naljutio. Ali izvana nije pokazivao mnogo te zlonamjernosti, nego bi mu lice bilo iskrivljeno. Kada bi automobil zagrmio bilo gdje na ulici, užasno bi se trgnuo; ako ste mu rekli bilo kakvu vijest, bilo sretnu ili tužnu, bio bi zaprepašten.

Vidite, ta je osoba previše 'slušala' i sve bi se odmah izrazilo u njenom fizičkom tijelu. I zbog toga imao je naviku da se astralno tijelo uvijek vrlo duboko ukopava u fizičko tijelo; nije ništa zadržavao za sebe, poput onog vašeg alkoholičara, ali sve se duboko zakopavalo u fizičko tijelo sve dok fizičko tijelo nije došlo do točke da je na neko vrijeme pomaknulo vlastito 'Ja' iz mjesta.

Dakle ovdje imate suprotan slučaj. S ovim alkoholičarom napomene su ostale u astralnom tijelu i izašle kada se ono opustilo. U slučaju te druge osobe o kojima sam vam pričao, astralno tijelo se toliko duboko ukopalo u fizičko tijelo, da je tada fizičko tijelo nestalo samo od sebe.

Tako vidite da posvuda u čovjeku postoje znakovi da su ti viši aspekti, ti nadosjetilni aspekti u intimnoj vezi s njegovim fizičkim tijelom i s njegovim eterskim tijelom. No sve ovo pokazuje da život doista možete upoznati samo ako pogledate životne kontekste i situacije koje izravno govore: u čovjeku postoji fizičko tijelo, u čovjeku postoji etersko tijelo, postoji astralno tijelo, postoji i 'Ja'.

U slučaju kada dotična osoba odjednom dobije potpuno različite apetite pod moralnim pritiskom onoga što je ostavila u astralnom tijelu u životu, možete vidjeti i kako se pojavljuju drugi fenomeni. Postoji, naprimjer, sljedeće. Želim vam sada

ispričati jednu zanimljivu priču. Jednom je postojala žena koja je trgovala povrćem i takvim stvarima. To je bilo prije prilično vremena. Žena je išla od kuće do kuće sa svojom korpom povrća. Pa, uvijek je bila onakva za kakvu bi je ljudi smatrali, kakav život vodi prodavač povrća. Smijala bi se kada bi netko rekao nešto smiješno; inače je bila ravnodušna prema životu. Donijela bi povrće u kuću, uzela svoj novac, i takav je život vodila. Jednog dana došla je na vrata i htjela prodati povrće. Tamo nije bilo nikoga osim gospodara kuće koji joj je otvorio vrata. A ovaj čovjek iz kuće, imao je vrlo poseban izgled. Gledao je ljude vrlo strogo, i često je primjećivao da kada gleda ljude svojim posebnim pogledom, oni počnu pričati o nečemu o čemu uvijek šute. Sada se pokaza sljedeće; to je vrlo dobro potvrđena stvar. Ova žena s povrćem je došla do čovjeka; pogledao ju je. Ona se uplašila. Ništa nije rekao, samo ju je pogledao. Vidio je da se zaprepastila, nije rekao ni riječ, ali nastavio ju je gledati. Sada se ne samo uplašila, već je i rekla: 'Ne gledaj me tako! Molim te, nemoj me tako gledati, sve ću ti reći!' Nije rekao ništa, ali ju je nastavio gledati. Tada je žena rekla: 'Da, ali to sam učinila iz straha'. Opet nije rekao ništa, samo ju je nastavio gledati. 'Ne gledaj me tako. Zaista to ne bih učinila da se nisam bojala!' Opet nije rekao ništa, samo ju je nastavio gledati. 'Da, sve ću ti reći, ali nemoj me tako gledati!' Pogledao ju je. 'Želim ti sve reći! Da, vidite, nikad ga ne bih ubila, to sam učinila iz straha!' On nastavlja gledati. 'Da, toliko sam se bojala ljudi, dijete bi reklo nešto zaista loše o meni, to sam učinila iz straha. Nisam uopće bila pri svijesti!' I vidite, ova žena mu je žena rekla od A do Ž o ubojstvu djeteta koje je počinila! Što se tamo događalo?

Stvar je ovakva. Čovjek je imao određeni prodoran pogled. Kada osoba ima obične oči, pa razgovara s drugima, ali to ne utječe mnogo na njih. Ako netko ima fiksni pogled, koji tada postaje prodoran, magnetiziran, mogli bi reći, ovaj pogled je etersko tijelo čovjeka. A savjest sjedi u eterskom tijelu. Ako se etersko tijelo pravilno integrira u fizičko tijelo, pa, znate, kad se tako nešto uzburka osoba će to odmah potisnuti dolje. Ali ako je etersko tijelo magnetizirano takvim pogledom, onda se to etersko tijelo olabavi. A ako čovjek ima nešto na savjesti, onda se to olabavi i ide gore i uznemirava astralno tijelo i 'Ja'. Posljedica toga je da čovjek kroz ovo olabavljenje savjesti koje se događa s eterskim tijelom, daje ispovijedi koje inače ne bi dao.

Ovo su stvari koje pokazuju kako etersko tijelo, kad se umjetno otpusti od fizičkog tijela, djeluje neovisno i da fizičko tijelo skriva dosta toga što ljudsko biće nosi u sebi. A to dolazi do izražaja kada se etersko tijelo olabavi, pod određenim okolnostima - ne uvijek, ali pod određenim okolnostima - prije smrti.

Mnogo zlostavljanja je napravljeno s ovim stvarima. Da ste prije rata bili neki promatrač života, mogli biste pronaći istu stvar uvijek iznova na svim putovanjima, u svakom hotelu ili gdje god su nagomilana pisma, da ih ljudi pakuju, da uzmu to kao nešto s oznakom američke tvrtke. Svuda je bilo isto. Što se tada dogodilo? Pa, osnovana je američka tvrtka s podružnicama. Takva je podružnica postojala u Berlinu, u Frankfurtu, u većini većih gradova postojale su takve podružnice. Dakle, posao je išao dobro! Najavljeno je da će oni koji žele steći moć nad drugima dobiti male knjige od američkog društva. Sve što treba učiniti je poslati određeni iznos

novca i dobiti će male knjige, a u tim priručnicima su upute kako steći moć nad drugim ljudima. Pa, svi putnici, svi agenti, mislili su: Dobro je steći moć nad ljudima. Munje i gromovi, tamo ćemo prodati mnogo, nitko nam neće moći odoljeti! Ovi priručnici počeli su s uputama kako dotična osoba treba namjestiti oči tako da ne gleda u oči druge osobe, već radije zuri u točku između očiju; onda se drugi magnetizira i dolazi pod njegov utjecaj i radi što ovaj želi. Pa, znate, vinski putnici i drugi putnici svi su poslali po to. I mogli ste vidjeti da su se posebno u hotelima u kojima su ti agenti živjeli, ta pisma i stvari uvijek masovno slali. Većina njih nije zbog toga bolje poslovala, ali je američko društvo dobro poslovalo. Većini njih to nije bilo od koristi. No, nekima je to moglo biti od koristi; i učinili su nešto što se ni pod kakvim okolnostima ne bi smjelo učiniti, jer je to grijeh protiv ljudske slobode. Nitko ne smije nastojati pridobiti moć nad drugom osobom na takav način! A ako to priroda pokloni, poput osobe o kojoj sam govorio, to je već dovoljno loše, ali tada priroda daje nešto poput posebnog izgleda; tako je mnogo manje zloporabljeno nego kada netko to želi naučiti. Pa, tijekom rata ove gluposti su se smanjile i zaista ih više nema. No, može se reći kako se upravo iz ovih stvari može naučiti kako ljudi koriste duhovno, i kako najgori materijalisti – jer to su uglavnom bili materijalisti koji su dopustili da im dođu ovakve stvari – zapravo će se okrenuti duhu, ako je pitanje stjecanja profita, također se obrate duhu. Ne vjeruju u njega, ali se okreću duhu kada je u pitanju stjecanje profita! Stoga sam vam htio skrenuti pozornost na veliko zlostavljanje prakticirano s ovim stvarima.

No, treba razmotriti još mnogo toga. Ono čemu ljudi svjesno teže i čemu se teži u ovom priručniku, to su sami, iako ne u takvom visokom stupnju, uvježbali mnogi ljudi koji time također nešto postižu. Možda ste povremeno prisustvovali sastancima na kojima su govorili govornici. Pa, priznati ćete da uvjerenje koji proizlazi iz govornika ne igra uvijek jedinu ulogu, već da postoji jako puno toga što dolazi od govornika kao utjecaj. I to je tako, najpopularniji govornici ponekad su oni ljudi koji na pogrešan način utječu na ljude ili mase ljudi. Vidi se da se takve stvari događaju u ovo vrijeme.

Sada je, naprimjer, slučaj da pišem eseje o svom životu u Goetheanumu. Ovi eseji, koje je možda čitao netko od vas, imaju namjeru ispričati stvari na najjednostavniji način, bez ukrasa, krajnje jednostavno, ne naglašavajući stvari. Sada se već našao kritičar koji to posebno zamjera, koji kaže da ne donosim poeziju i istinu, poput Goethea, već istinu sa svom trezvenošću. Da, to je upravo ono na što ciljам! I uopće ne pokušavam postići ono što se od takvog kritičara traži. S takvim kritičarom danas postoji upravo ono što je 'pijani' stil u usporedbi s trijeznim stilom. I, ne mislite li, ovaj pijani stil je danas posvuda. Ljudima više nije važno da nekako razrade ono što govore, već im trebaju riječi koje preplavljaju drugoga. Tu počinje pogrešan utjecaj. Ako pišete na način na koji ja pokušavam pisati, tada to utječe na 'Ja', koje ima svoju slobodnu volju. No, ako netko piše 'opijajućim' stilom, tada utječe na astralno tijelo, koje nema takvu slobodu već je neslobodno. Može se utjecati na astralno tijelo, osobito ako se s ljudima razgovara na takav način da se zna da oni to vole čuti.

Takvi ljudi, koji ne žele na ovaj način uvjeriti, već žele navesti, obično koriste kao rečenice i riječi ono što se drugima sviđa, dok oni koji žele reći istinu ne mogu uvijek

reći ono što se drugima sviđa. Jer u naše vrijeme, čak je i slučaj da ljudi općenito ne vole istinu. Dakle, već možete vidjeti iz načina na koji osoba piše svoje rečenice: Ako osoba svoje rečenice piše na takav način da su logične, da jedna rečenica slijedi iz druge, tada utječe na 'Ja' druge osobe, koje je slobodno. Ako čovjek svoje rečenice zapisuje na takav način da nije logičan, ali prije svega pazi da napiše ono što se drugima sviđa, što pobuđuje želje, nagone, pobude, strasti drugih, tada to ima učinak na astralno tijelo koje nije slobodno. A to je karakteristika našeg vremena da se toliko govori o slobodi i da najveći grijeh protiv slobode danas proizlazi iz javnog govora i onog napisanog. Zapravo, usmene i pisane, kazano i napisano svugdje se u javnom sektoru zloupotrebljava.

Bolje ćete razumjeti i obične životne situacije ako možete razlikovati 'Ja' i astralno tijelo, tako da se utječe na jedno ili drugo, baš kao što možete bolje razumjeti takvu pojavu ako osoba prije smrti počne ponovno slikati ili ponovno počne govoriti jezikom koji je zaboravila ili, pod moralnim utjecajem kojeg je cijeli život ignorirala, jede ono što nikada nije jela. Tamo možete vidjeti kako je 'Ja' integrirano u fizičko tijelo i postaje opušteno.

Još jedno pitanje: *Doktor je zadnji puta govorio o arsenu. Danas je pitanje opijuma postalo aktualno u Švicarskoj. Prije nekog vremena članak dr. Usteri o biljci maka u vezi s opijumom je objavljen u Das Goetheanum. Može li se čuti o opijumu?*

Još jedno pitanje: *Prije otprilike dvije godine Einsteinova teorija došla je u javnost. Danas se o tome malo čuje. Je li ova teorija zapravo dokazana ili je i ona otišla niz rijeku?*

Rudolf Steiner: Pa, mogao bih dugo pričati o Einsteinovoj teoriji, jer je Einsteinovu teoriju teško ukratko objasniti. Ako je želite pravilno razumjeti potrebno vam je matematičko znanje. Ali čudna stvar u vezi s Einsteinovom teorijom bila je ta da su svi pričali o tome a ništa o tome nisu razumjeli, već su o tome govorili samo na temelju autoriteta, jer kao što sam rekao, potrebno vam je neko matematičko znanje. No, u onoj mjeri u kojoj se nešto može razumjeti bez matematičkog znanja – danas nećemo imati vremena – nešto ću vam o tome reći, tako da možete vidjeti u kojoj se mjeri temelji na istini s jedne strane i velikoj pogrešci s druge strane. Ljudi i danas pričaju o tome. Situacija s javnošću je takva da kada se nešto rasprostire u novinama, onda se zagriže; ali se toga ne drže. Javnost je to danas zaboravila, ali relevantni sveučilišni profesori danas su Einsteinovci. Tako je među pravim znanstvenicima Einsteinova teorija danas mnogo raširenija nego prije mnogo godina. Sljedeći ću put pokriti nešto od toga, koliko se to popularno može učiniti. Moram samo imati više vremena nego imamo danas. - Ima li još neko pitanje?

Pitanje: *Posebno bi želio znati razliku između alkohola i opijuma. Prema članku dr. Usteri pretpostavilo bi se da sok od maka diže ljude gore, a alkohol vuče dolje.*

Rudolf Steiner: Vidite, gospodo, moramo se zapitati: Kada osoba pije alkohol, na koji dio njegovog bića to utječe? Na 'Ja'. A to kao fizički alat ima cirkulaciju krvi. Utjecaj alkohola na 'Ja' fizički se otkriva u cirkulaciji krvi. Tako da alkohol utječe zapravo na ono što čini život, na cirkulaciju krvi.

S opijumom je tako da ima posebno snažan učinak na astralno tijelo, i čini to tako da ga čovjek izvlači iz fizičkog tijela. Vidite, tada to izvlačenje astralnog tijela iz fizičkog tijela osjeća kao veliki osjećaj dobrobiti. Neko se vrijeme riješio svog fizičkog tijela i to osjeća kao osjećaj dobrobiti.

Lako je reći, kao što ste već čuli, da je san sladak. No, sa spavanjem je slučaj da osoba zaista ne može osjetiti tu slatkoću jer spava! On ne može osjetiti ovu slatkoću; može imati samo naknadni okus. A budući da to ima u zaostalom okusu, događa se da ljudi kažu da je san sladak. Ali kad osoba unese sok od maka, opijum, osjeća tu slatkoću; jer on se zapravo nalazi u tijelu kao da spava i u isto je vrijeme budan. To mu omogućava da uživa u slatkoći, i zbog toga osjeća tu slatkoću i osjeća se u njoj iznimno ugodno. Kao da mu je cijelo tijelo prožeto šećerom, s vrlo posebnim šećerom, sa slatkoćom. Ali u isto vrijeme njegovo astralno tijelo oslobođeno je fizičkog tijela, pa stoga opaža svakakve stvari, čak ako i nejasno. On nema obične snove već opaža duhovni svijet. Odlazi na velika putovanja duhovnim svijetom. To mu se sviđa. Kao rezultat toga, on je uzdignut, kako kažete, u duhovni svijet. S druge strane, pri konzumiranju alkohola njegovo je fizičko tijelo u potpunosti zahvaćeno, sve do krvi. Tada njegovo astralno tijelo ne postaje slobodno. Ondje na sve polaže pravo fizičko tijelo. Stoga, kada osoba pije alkohol, fizičko tijelo ga potpuno konzumira, mnogo više nego što ga inače konzumira. To je razlika. S opijumom se oslobađaju duhovno i duša, prvo uživa u fizičkom tijelu u njegovoj slatkoći, ali drugo putuje, pri čemu ulazi malo kaotično, ali ipak ulazi u duhovni svijet. A istočnjaci dobiju mnogo od onoga što opisuju na netočan način, ali ipak iz duhovnog svijeta, od konzumacije opijuma, hašiša, i slično.

Ove vam stvari opet pokazuju kako se ovakve stvari ne mogu shvatiti na bilo koji drugi način osim uzimajući u obzir više dijelove ljudske prirode.

Nastaviti ćemo sljedeće subote u devet sati.

Rasprava 23 veljače 1924.

IX

Dobro jutro, gospodo. Možda je netko od vas mislio o nečemu što bi volio pitati? Ili nešto o čemu smo nekidan razgovarali?

Gospodin Müller pita bi li Doktor htio nešto reći o pitanju koje je nedavno postavio: Postoje nadriliječnici koji iz mokraće vide bolesti ljudi.

Rudolf Steiner: Da, to ste nedavno pitali. Jednostavno sam zaboravio pitanje ili nisam imao vremena za odgovor.

Gospodin Müller nastavlja pitati: Na području Basela postoji čovjek koji je svojom praksom pretragama urina i onim što je davao kao lijek, postigao dobre rezultate. Što bi o tome trebalo misliti?

Rudolf Steiner: Na ovo pitanje o testu urina moram reći sljedeće. Test urina nije ograničen samo na nadriliječnike i slično, već danas također igra važnu ulogu u znanstveno priznatoj medicini. No, postoji velika razlika između načina na koji današnji medicinski stručnjaci i ljudi o kojima zapravo govorite – a govorili ste u osnovi o nemedicinskim ljudima – postupaju sa stvarima, a to se temelji na sljedećem. Pregled urina je od davnina uvijek imao iznimno veliku ulogu kod pregleda bolesti. Morate samo imati na umu sljedeće. Vratite li se staroj medicini, kakva je postojala do osamnaestog stoljeća – jer je medicina u osamnaestom stoljeću bila reformirana, išla putem materijalizma u Italiji – uvidjeti ćete da se i prepoznavanje bolesti i iscjeljivanja temeljilo na potpuno različitim načelima. Danas je ta medicina potpuno prezrena od strane znanosti. U određenoj mjeri to je opravdano, ali nije potpuno opravdano. I mora vam biti jasno u pogledu razlike između stare medicine i novije medicine, kako biste razumjeli što to zapravo znači danas. Stara medicina vrlo je dobro znala da ljudsko biće nije samo ovo fizičko tijelo, koje se vidi očima, hvata rukama, već je i nadosjetilno biće koje prodire u tijelo, kao što smo oduvijek naglašavali.

Razlike između drevne medicine i novije medicine otkriti ćete kada se vratite jako daleko u ljudski život, naime kada se vratite u vrijeme prije rođenja. Ne mislim na duhovno prije rođenja, već na fizičko, ljudsko tijelo u maternici. Danas medicina i prirodna znanost općenito, u čovjeku koji nastaje u maternici, kao bitno u tome vide kako se jajašce postupno razvija. U početku se radi samo o oplodenoj jajnoj stanici. Dakle, ovo je mala stanica koja se može vidjeti samo mikroskopom. Ta se stanica zatim množi i poprima svojevrsni oblik čaše. I na jednoj se strani ovaj oblik čaše pojavi otprilike u trećem tjednu. Tada u šestom ili sedmom tjednu čovjek postaje poput male ribe. Zatim se s jedne strane formira glava [vidi sliku], tu nastaju prve živčane niti; i tako se nastavlja. I na taj način, promatrajući jednu formu za drugom, znanost se danas nastoji približiti porijeklu čovjeka, ali i životinje.

Slika 19

No, osim ovoga što je prisutno na ovaj način, oko ljudskog bića u maternici postoji gusta tekućina. Ta gusta tekućina je ovdje [crtež], tek tada je maternica posvuda okolo. Ova gusta tekućina, sa svime uključenim, potom rođenjem otječe kao takozvana posteljica. Na to se gleda kao na otpad, kao na nešto što nema smisla, jer sve što se danas dogodi u živim bićima, odnosno dogodi na takav način da izađe van, smatra se otpadom.

Ali to nije slučaj, stvar je sljedeća. Ovdje, u načinu na koji se stanica množi i nastaje fizičko ljudsko tijelo, aktivne su sile vanjske prirode, dok u okolnoj tekućini koja se zatim pri porodu odbaci, aktivni su duh i duša. Ovaj duhovni i duševni element u početku je u blizini malog ljudskog tijela; tek kasnije se uvlači u ljudsko tijelo. I zaista treba tražiti duh u onome što se kasnije odbacuje kao posteljica. Ovo je naravno, vrlo iznenađujuće, ali izuzetno je važno.

Istraživanje duhovnog danas je toliko poricano da si je moj prijatelj postavio zadatak ispitati ovu posteljicu, jer ona postupno predaje duh samom embriju, samom fizičkom aspektu. Moglo bi se to itekako znanstveno ispitati; ali to ne uspijeva samo zato jer moderni znanstvenici odmah uklone sve što se nađe oko embrija ako je dostupan jer je majka umrla ili je nužna operacija – što se ne događa često. Ne može se dobiti embrij koji bi to učinio mogućim. Dakle, čak i način na koji se stvari tretiraju ometa današnju pravu znanost. Htio bih reći da proces postajanja materijalističkim započinje istraživanjem podrijetla čovjeka.

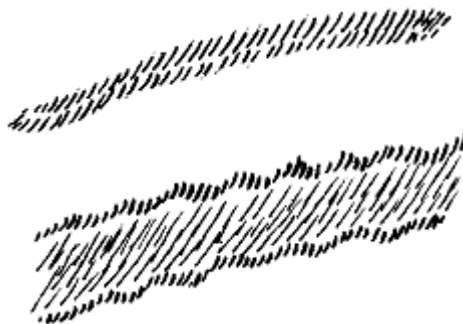
Ali sada znate da čovjek također proizvodi izlučevine dok je živ. Izlučuje se nešto što nije osobito popularno u vanjskom svijetu jer ne miriše dobro. Gotovo svi sekreti ne mirišu dobro. Danas se svi sekreti smatraju – ali naravno s potpunim pravom – kao nešto što se mora odvojiti, isprati i tako dalje.

Dakle, izlučevine kod ljudi su one koje ste spomenuli, urin, znoj, zar ne, također grube izlučevine, fekalije i nekoliko drugih stvari. Uostalom, nokti koje odrežete također su izlučevina ljudskog bića. To je samo čvrsta izlučevina. No neke stvari koje su također izlučevina, ne gledaju se kao izlučevine, iako su to zapravo izlučevine.

Vidite, kao najplemenitiji organ u ljudskom biće često se vidi oko. Pa, sve što trebate učiniti je razmisliti o tome kako se lako može izvaditi jedno oko. Leži potpuno zasebno u očnoj duplji. A ono što je u oku kao tekućina – objasnio sam vam to – to je također izlučevina. I izlučevine također igraju ulogu u raznim organima slušanja, uhu, što se može vidjeti po stvaranju ušnog voska, najviše vanjska

izlučevina. Dakle, posvuda kod ljudi imamo sekreta; s jedne strane čovjek je izgrađen, s druge se rastvara, izlučuje.

Pa što slijedi iz toga? Nekidan sam vam rekao nešto što bi moglo biti poučno u tom pogledu. Rekao sam vam: Ljudi vide živce, cijeli mozak, kao nešto što je organ kao i svaki drugi, poput jetre ili slezene. Ali to nije istina, gospodo. Mozak je izlučevina. Cijeli mozak je, rekao sam vam, izlučevina! A ako želite usporediti mozak s nečim, ne morate ga uspoređivati s crijevom, već s onim što je unutar crijeva. Dakle, ako imate komad crijeva, postoji crijevna stijenka i postoji crijevni sadržaj [vidi crtež]. Stvar je u tome što je crijevna stijenka tako valovita. U mozgu, u živcu, nema zida; također je tu, ali je proziran, nije vidljiv i tu je samo sadržaj. S pravom možete pitati: Što je to što ispunjava mozak? Ispunjen je vrlo posebnom vrstom crijevnog sadržaja! A ako sadržaj crijeva nazivate prljavštinom, možete reći da je mozak prljav. To je apsolutno znanstveno točno. Jer misaona aktivnost se ne sastoji u aktivnosti mozga, već se misaona aktivnost sastoji u tome što je mozak odvojen od mišljenja, odvojen je. Što više idete odozdo prema gore u čovjeku, čovjek je više izlučevina.

Slika 20

Govorio sam vam o osjetilnom i nadosjetilnom ljudskom biću, o ljudskom biću koje vidite, i ljudskom biću koje je također u nama, koje ne vidite. Ono što se vidi u osobi je ono što se neprestano izgrađuje, ono što proizlazi iz onoga što se formira u fizičko ljudsko tijelo. Ovdje dobiva panj ruke, tamo panj noge. No, ono što je nadosjetilno, astralno tijelo i 'Ja', oni su tu da se odvoje, oni se neprestano odvajaju. Samo se fizičko tijelo i etersko tijelo izgrađuju. Astralno tijelo i 'Ja' ponovno se raspadaju.

Kada gradite kuću želite je izgraditi što je moguće brže i u njoj živite što je dulje moguće. Malo po malo, priroda je degradira, inače biste i danas morali vidjeli kuće koje su stajale u drevnoj Indiji. Ali pronaći ćete nekoliko kuća koje su stajale ovdje prije tristo godina. Kod ljudi je slučaj da se izgradnja i razgradnja odvijaju u isto vrijeme. Prvo dolazi izgradnja, jedemo uzimamo stvari; dolaze u jetru gdje se transformiraju. Zatim počinje demontaža, izlučivanje. I cijela aktivnost ljudskog bića zapravo se sastoji u ovoj izgradnji i razgradnji. Da smo se samo izgrađivali, bili bismo dosadni i glupi. Svi bismo bili glupi dečki. Zapravo ne bi bili ni glupi, bili bismo biljke koje bez da misle šecu okolo, da smo samo izgrađivali. Činjenica da uništavamo stvari, da stalno izlučujemo u mozgu, naprimjer, i da imamo organe za

lučenje kao što su žlijezde, upravo je razlog da nismo glupi dečki već inteligentni, s varijacijama, naravno. Ali duhovno se temelji na razgradnji, a ne na izgradnji. I tako su izlučevine od posebne važnosti.

Vidite, stvar je u tome da se ista stvar događa kada se odbaci posteljica kao što se događa sa svim destrukcijama u organizmu. A duh je sve više i više na djelu, što se više uništava od strukture ljudskog bića koje se razvija. A kada duh može raditi u samom ljudskom biću kada je jednom rođeno, posteljica više nije potrebna, i tada je jednostavno odbačena. Ali stvari se odbacuju tijekom života. Odbacuje se u više ili manje čvrstim i mekim crijevnim izlučevinama, odbacuje se u mokraći, odbacuje se naprimjer u znoju. Možete uočiti važnost znoja kao izlučevine nakon što sanjate pravi anksiozni san, ako ste samo jednom imali noćnu moru. Naprimjer, ako sanjate da netko trči za vama tko vas želi ubiti ili vas barem dobro pretući. Bježite od njega, bježite u snu, trčite, bježite, bježite; brzo se probudite, ali ste okupani znojem. Ova aktivnost, koja je toliko pojačana da imate slike snova koje vas plaše, nastavlja se u znoju. A ovi snovi su fizička pratnja onoga što tjeskobno sanjate. Ili pomislite na nekoga s teškom plućnom bolešću koja nije u zadnjoj fazi, ali čija pluća nisu u redu. Pluća ne mogu pravilno disati, to pluća stisne; osoba jako pati od tjeskobnih snova. Ali uvijek je oblije znoj dok spava. Dakle, imate vezu između znoja i ovih duhovnih aktivnosti, slika koje dolaze u snu. Da, dakle gospodo, aktivno je etersko tijelo jer san o tjeskobi nastaje tek kada se probudite. Vi samo mislite da je san trajao većinu noći. Cijeli san se događa u trenutku kada se probudite.

To se može dokazati kako se snovi odigravaju kako se probudite. Ranije sam vam ispričao karakterističan san, dok mnogi od vas još nisu bili došli, iz kojega možete vidjeti kako vam cijeli san bljesne kroz glavu kada se probudite. Na vratima predavaonice stoji student. Dugi dođe, lakta se i naleti na njega. Pa, to je užasna uvreda među studentima! To može završiti samo dvobojem; nema drugog načina. Pa, čim naleti na njega, jedan od njih traži sekundanta; drugi također mora potražiti sekundanta – to je duga priča o kojoj student sanja – cijela je stvar dogovorena, dugi pregovori, sve; očito traje užasno dugo. Sanja o tome kako izlaze u šumu, kako se tamo postavljaju, kako se određuje udaljenost, kolika je udaljenost. Pištolji se pune – on sve to sanja; kad se ispuca prvi hitac, probudi se! Odmah primjećuje da je, budući je postao nemiran u snu, prevrnuo stolac; ali stolac pada dok se budi. Tako je padanje stolca napravilo cijeli san; u tom je trenutku cijeli san prošao u glavu. San se produžuje samo iznutra. U stvarnosti se zapravo sanja u trenutku buđenja. I zato je također slučaj da takvi bolesnici imaju anksiozne snove kada se probude; spavaju, bude se, i pritom su okupani znojem. U tome je aktivno etersko tijelo. Kada se sami od sebe probudimo ujutro, vraćamo se sa svojim 'Ja' i astralnim tijelom, koji su noću izvan fizičkog tijela, i kroz to se znojimo. Dakle, pri znojenju etersko tijelo je ono što nas čini duhovnim bićima, jer kamenje i biljke ne sanjaju, stoga oni ni nisu duhovna bića.

Ali sada mokrenje. Vidite, to sa znojem ne primjećujete toliko, jer znoj ne može učiniti ništa nego izaći van, i zatim prekriva kožu. No da koža ima male vrećice u koje bi se izlučivao znoj, i ako bi to prekrila koža, čovjek to ne bi ni primijetio. Moglo bi biti tako da imate male vrećice u koži. Znoj bi ušao unutra, a u određeno vrijeme

– mogli biste imati sitne mišiće – kožu bi zgnječili i znoj bi išao vani. Poput znoja kroz etersko tijelo, tako se i urin izlučuje kroz astralno tijelo. No, ne primjećuje se da, primjerice, ako imate življe osjećaje, izlučujete više urina nego kada imate slabe osjećaje, jer se urin ne prazni odmah. Vidite, stvar je sljedeća: Ako je netko pun entuzijazma i ostaje u entuzijazmu – bez obzira odražava li se to izvana na djelima ili nešto gleda – i nema mokraćni mjehur, trebao bi mokriti dok je u entuzijazmu. To bi bilo jako loše. Ljudi ne bi mogli otići u muzej, jer kada bi tamo vidjeli slike i uzбудili se, pri ruci bi trebali biti zahodi! Činjenica je da je ljudska priroda dala privremeno odredište za ovo izlučivanje. Nakuplja se u mokraćnom mjehuru i može se prazniti u određeno vrijeme. No, urin se prvenstveno izlučuje zbog aktivnosti astralnog tijela. Astralno tijelo je prisutno posvuda i urin dolazi iz svih dijelova, skuplja se u bubrežima i zatim odlazi u mokraćni mjehur.

Lučenje crijeva je iznad svega upravljano od 'Ja' – kod životinja astralnim tijelom, kod ljudi od 'Ja'. I u izlučivanju se ne aktiviraju samo crijeva, nego se aktivira cijela osoba. U cijelom ljudskom biću postoji stalna eliminacija. Crijevo je samo drenažni aparat. Tako da se može reći da se upravo u izlučivanju vidi da je etersko tijelo aktivno u znoj, astralno tijelo u urin, a 'Ja' u izlučivanju izmeta.

Imajući ovo na umu, o izlučevinama nećete razmišljati kao o nečemu što je nevažno. Jer pretpostavimo da osoba ima normalan urin. Da, tada je astralno tijelo također aktivno u ljudskom biću na normalan način. No, o tome kako je astralno tijelo aktivno ovisi je li osoba zdrava ili bolesna. Sve u zdravlju i bolesti zavisi o toga kako astralno tijelo djeluje.

Naprimjer, ako jedemo jaja, a jaja se probavljaju, jaje mora prvo otići u usta, a zatim u želudac; zatim odlazi u crijeva i, kao što sam jednom rekao, potpuno je uništeno kao jaje. Proteini su uništeni. No, na putu u jetru uništeni protein je ponovno izgrađen. Ljudski se protein stvara od životinjskog i biljnog proteina na putu od crijeva do jetre. I tek tada ljudski protein ulazi u krv.

Slika 21

Ako pogledate ljudski organizam, ovdje je dijafragma [vidi crtež], ovdje jetra, a ovdje srce; samo ih odvaja dijafragma. Ono što dolazi iz crijeva u jetru pretvara se iz proteina životinjskog i biljnog podrijetla – ovo ću napraviti žuto – u ljudski protein (tamnije žuto). Drže se zajedno u jetri, a zatim odlaze u srce.

Sada je stvar sljedeća: Kada jedemo proteine, naše astralno tijelo mora raditi tako da se životinjski i biljni protein pravilno pretvori u ljudski protein. Ako je astralno tijelo lijeno, ne može raditi ispravno, životinjski se protein ne pretvara u ljudski protein u jetri, već životinjski protein izravno ulazi u bubrege i izlučuje se urinom. Ako pregledate urin – to čini i moderna znanstvena medicina – u urinu ćete pronaći protein.

Ili zamislite gospodo, jedete krumpir. Krumpir je većinom pretvoren u ustima, jer škrob je općenito važna namirnica i ne služi samo za štirkanje košulje. Krumpir se gotovo u potpunosti sastoji od škroba. Na putu od usta do želuca i crijeva, krumpir se sada postupno pretvara u šećer. Krumpirov škrob prvo se pretvara u dekstrin, a zatim u šećer. Krumpir je loš samo u ustima; u crijevima je izuzetno sladak jer se tamo pretvara u šećer. Ali kada se krumpirov škrob sada u crijevima pretvori u šećer i kada je jetra pretvorila šećer od krumpira ili bilo koji drugi šećer u ljudski šećer, tada se taj unutarnji šećer prenosi na cijelo tijelo, koje zbog toga postaje toplije, koje kao rezultat ima svoju unutarnju toplinu. No, da bi se to dogodilo, opet astralno tijelo mora pravilno raditi. Ako ne radi pravilno, tada se ne pretvori u ljudski šećer pravilno, već životinjski, a osobito biljni šećer ide izravno u bubrege. Šećer se izlučuje i osoba postaje dijabetičar. Zauzvrat, iz sadržaja šećera u urinu možete saznati da je osoba bolesna.

To je sve nešto što i današnja medicina radi i smatra izuzetno važnim. Zapravo, to je prvo što danas radite, provjeravate urin na proteine i šećer. Tada odmah znate može li osoba imati ovu ili onu bolest.

Ili uzmite sljedeće: Vidite, ako želimo imati zdravu glavu, što, na kraju krajeva, nije nešto potpuno nevažno za fizičke ljude na Zemlji – ljudi žele imati zdrave glave jer vjeruju da je glava najvažniji organ pa žele imati zdrave glave – ako želimo imati zdravu glavu, onda moramo unijeti supstancu koja se stalno proizvodi u nama, oksalnu kiselinu, preko grudi gore u glavu. Zdrava glava mora imati određenu količinu oksalne kiseline. Oksalnu kiselinu proizvodimo sami na isti način na koji proizvodimo alkohol koji nam je potreban. Ali zauzvrat glava mora raditi pravilno kako bi se proizvela oksalna kiselina. Ako ne radi ispravno i ako ostane dolje, dobivamo anemičnu glavu, a oksalna kiselina izlučuje se u urinu i odlazi.

Iz ovoga vidite, da se čak i danas najčešće kemijskim pregledom urina mogu otkriti najvažnije bolesti. Ali kemija koju danas imamo nije postojala u prošlosti. Ali medicina je postojala u proteklim vremenima!

Sada je stvar sljedeća: pretpostavimo da osoba ima groznicu; želim uzeti drastičan slučaj. Što to znači, da osoba ima temperaturu? To ne znači na je njegovo astralno tijelo postalo slabo i opušteno, već da je u pretjeranoj aktivnosti tako da djeluje sve do 'Ja'. Kada je astralno tijelo u prekomjernoj aktivnosti tada se 'Ja' uzburka. Ali 'Ja' dovodi do cirkulacije krvi. I pretjerano aktivno astralno tijelo, koje želi posvuda ući u organe i to ne može, i zato u sebi ključa poput olujnog mora, u sebi proizvodi temperaturu. Sada osoba ima groznicu od uzburkanog astralnog tijela. Što će se dogoditi sljedeće? Krv prebrzo struji tijelom. Ne prolazi pravilnu

transformaciju. Krv nema vremena za formiranje organa, kao krv ide iz srca u bubrege, a odatle u urin, i dobivamo urin vrlo tamne boje. Netko tko zna procijeniti tamnu boju urina znati će da kakve god bile okolnosti, bilo da je malo tamniji ili vrlo taman, da groznica preplavljuje ljudski organizam.

Pretpostavimo da astralno tijelo postane jako tromo, i više ne radi pravilno. Krv jako sporo prolazi tijelom, puls se jedva primjećuje. Tada možete osjetiti na pulsu, kako krv polako prolazi posvuda. U tijelu se sve slaže. Tijelo boli na svim mogućim mjestima; urin postaje svijetložut ili čak bijel. Pa, postoje svakakve nijanse između tamnog urina i svijetlog urina, nijanse boje. Ako se netko nauči da prepozna te nijanse, i pogleda urin kroz svijetlo, može svakakve stvari pročitati iz boje urina.

Krv neprestano želi zamijeniti tvari koje su izgubljene iz organa. Zbog toga krv ima stalnu sklonost skrućivanju. Ako sada krv prebrzo ide kroz organe ne može im ništa isporučiti. Ali želi biti čvrsta. Zatim, kad izlazi iz bubrega u obliku urina, urin se ljušti od takve krvi. Ako ponovno pogledate, imate čudan urin. Ako je astralno tijelo usporeno i puls postaje slab, tada nema ljusaka urina, već je gotovo vodeno bijel, čisti urin.

Tako možete puno izvući ne samo iz boje, već i iz zamućenosti i čistoće urina. Ako urin, kada ga gledate, izgleda poput ljetnog olujnog dana, gdje ima tamnih oblaka, i gdje unutra ima svakakvih stvari, gdje sve kipi u mokraći, kao u olujnom ljetnom danu, onda osoba ima nešto što izaziva visoku temperaturu. A ako možete procijeniti što se događa, možete donijeti zaključke o bolesti. Ako urin izgleda sjajno bistro kad ga gledate, poput vedrog ljetnog dana u kojem Sunce obasjava sve, iz toga se može zaključiti da je čovjek bolestan s druge strane, da je lako sklon tome da mu organi propadaju; jedan organ neaktivan, drugi organ neaktivan, i tako dalje.

Dakle, vidite, da svatko tko je učio prepoznati ono što se izlučuje u urinu može puno toga reći iz urina. Ali to je upravo razlika između današnje novije medicine i stare: Stari bi gledali urin, baš kao što se na ljetni dan gleda kao na vedar ili na olujni ljetni dan, pa je imao grublji sud, ali budući je tako treniran, prosudio bi dosljednije. Današnja, materijalistička medicina, kemijski ispituje urin, u njemu nalazi proteine, oksalnu kiselinu, šećer i tako dalje. Dakle razlika je u tome što jedan to radi prema intuiciji, prema načinu na koji mu se to predstavlja, a drugi to čini više prema kemiji.

Naravno, sada je ovako: u ranijim vremenima kada su ljudi još uvijek uzimali u obzir ovo gledište, naučili bi to raditi pravilno i još nisu bili šarlatani. Danas su oni koji to čine uglavnom šarlatani; ne želim reći da su svi šarlatani. Čovjek se može tako dobro školovati da zapravo može predvidjeti mnogo toga, sve vrste bolesti; to je osobni trening, ali trebao je imati mnogo iskustva i to iskustvo primijeniti.

Sada je razlika sljedeća: Danas ljudi ne misle puno o duhu. Duh je na putu ukidanja. Svatko može naučiti ono što kemija nudi. Jednostavno naučite ispitati tvari u tri, četiri, ili pet godina, koliko ste na sveučilištu. U osnovi, svaka budala može kemijski ispitati tvar. I tome se teži. Duh treba ukinuti. Svatko bi trebao biti u mogućnosti učiniti isto. To prije nije bio slučaj. U prošlosti se duh veoma poštovao.

Ali morate imati duh da bi pogledali urin. To je razlika: u prošlosti ljudi bi postajali duhovni učeći to; danas se od njih prave poslušnici. Priča je sljedeća: ako želite raditi, potrebna vam je ruka, a ruku treba voditi duh. Danas se puno govori o fizičkom i mentalnom radu, ali ne bi trebalo biti razlike između ove dvije stvari. Oni koji rade rukama trebali bi također imati mogućnost duhovno se uvježbati na takav način da se mogu približiti duhu jednako kao i takozvanim umnim radom. Ove razlike bi se moglo raditi jedino ako bi opet vrednovali pravi duhovni rad. Ali danas se čovjek želi riješiti duha.

Pa, gospodo, iz ovoga možete vidjeti da se ranija medicina više bavila izravnim sagledavanjem stvari. No to je imalo i drugu posljedicu. Ne znam znate li da današnja takozvana znanstvena medicina ima prilično visoko dignut nos, gledajući dolje s visoka u staru 'prljavu ljekarnu' jer su se lijekovi radili od svakakvih sekreta. Čovjek bi rekao: 'Čovjek luči sekrete. Ako bi ih vratili u tijelo na pravi način, odmah će poželjeti ponovno izaći. I što rade u tom slučaju? Na taj način dovode, naprimjer, tromo astralno tijelo u pravilnu aktivnost ili tromo etersko tijelo u pravilnu aktivnost'.

Sada možete reći: Ako nađete da je kod osobe astralno tijelo postalo usporeno, mogli biste mu dati znoj kao lijek – mogli biste to reći. A mogli biste reći: Pa to je stara prljava ljekarna jer zaista ima takvo nešto! – Da, razlika nije velika. Kada biste tražili današnje proizvode koji se koriste u lijekovima, otkrili biste da su to isti proizvodi koji se nalaze u znoju, samo su spojeni izvana, od minerala. Drevni su izravno koristili znoj. I na mnogo je način bio učinkovitiji od onoga što bi sastavili jer – kao što sam vam pokazao u mnogim slučajevima – priroda je mnogo pametnija od čovjeka. Čovjek može staviti u svoje lijekove sve što priroda stavi. To je čudno, ali stari su cijenili nešto što se danas više ne cijeni. Drevni su ljudi rekli: Ako se osoba zaista znoji, onda zaista ima cijelu deku od znoja [vidi crtež]. – Pa to je prvo. Ali čovjek izlučuje znoj posvuda na svojoj površini. Kada bi mogli zadržati ovaj znoj koji čovjek izlučuje, i ukloniti čovjeka, samo promislite, to bi bilo ovako. Ovdje se netko strašno znoji, cijela površina njegova tijela prekrivena je znojem. Promislite, kad bi mogao izvaditi ovu osobu a da znoj ostane ovdje; to bi bio otisak cijele osobe, imali bi cijelu osobu u znoju! Vrlo zanimljivo, zar ne? Znači, znoj uvijek pokušava oponašati ljudski oblik.

Slika 22

Stari ljudi su pritom učinili još nešto. Ne samo da su na taj način gledali znoj, već su na taj način gledali i urin. Sada ste, naprimjer, ovdje imali čašu mokraće [vidi crtež]. Stari su sada mogli bolje vidjeti u duhu; i gle: iz ovog urina izašlo je nešto poput ljudskog duha! Ono što znoj sam stvara na površini, podignulo bi se, takoreći, iz urina. Zapravo, u davna vremena to bi vidjeli ako bi imali bočicu urina. Da, tu bi se pojavilo – ne znam znate li za legendu da je boginja Venera izašla iz morske pjene – pa, iz urina bi se podignula ljudska astralna utvara. A u slučaju osobe koja je bila sklona nekoj bolesti, recimo u slučaju osobe koja je bila sklona mršavljenju, ova astralna utvara bila je tanka i mršava. U slučaju osobe koja je, recimo, naginjala prema bolesno debeloj osobi, ova utvara bi natekla sa svih strana. Možete to nazivati maštom da bi se trebalo vidjeti različitu utvaru kako se pojavljuje iz svijetlo urina neko kada se gleda tamni urin. Ali to su vidjeli. A tako bi, stari liječnik, sudio o bolestima.

Slika 23

I bilo je isto vrijeme kada su ljudi još pregledavali ne samo urin nego i izmet, proizvode crijevnog izlučivanja. U davna vremena bili su osobito važni za prepoznavanje bolesti. Zamislite samo da je netko uzeo sekrete iz crijeva. Tamo možete pronaći da ima previše sumpora ili željeza. Ovisno o tome što se nalazi unutra, možete imati više sumpornog crijevnog sadržaja. Psi, naprimjer, imaju puno sumpora u crijevnom sadržaju, i to se zatim prazni. Što više sumpora ima, crijevni sadržaj je bjelji i čvršći. Što više ugljena ima unutra, crijevni sadržaj je mekši i tamniji; to imaju mačke. Pa, prema sadržaju crijeva koji izlazi, može se zaključiti o bolesti, mnogo bolje nego iz urina.

Stari su također imali viziju, reći ćemo, sadržaja crijeva; imali su takve vizije. To je nešto jako čudno! Kad je riječ o znoju, rekli su: Kada osoba izlučuje znoj ona se obavlja se svojom vlastitom utvarom. Kada osoba izlučuje urin, u njemu se nalazi njegova utvara, koja izlazi. A sadržaj crijeva je takav da je sa svih strana potpuno omeđen i ima određene boje. A prema ovim – nazovite ih vizijama ili snovima, kako god želite – ali prema tim snovima u davna vremena utvrđeno je mnogo bolesti.

I na neodređen, ponekad veoma glup način – čitajući u starim knjigama koje se danas teško mogu razumjeti – ljudi poput ovih koje ste spomenuli, to kopiraju. Ima i onih koji bolesti određuju prema izmetu; ali obično ne stignu daleko. No, može se steći veliko iskustvo; onda nešto može iz toga proizaći. Samo moderna znanost ne

misli o tome već radije sve ispituje kemijski. Ali, kao što sam rekao, ispitivanje urina jednako je važno u današnjoj medicinskoj znanosti kao i u neznanstvenoj medicini, koja je nasljeđe iz davnih vremena.

Dok listate i čitate stare medicinske knjige, naići ćete na izraze koje obično nećete razumjeti. Sve vrste mistika i ljudi koji umišljaju da su popili svu mudrost, ne samo znanost, već mudrost, uvijek će vam reći ono što su pročitali u starim knjigama. To nema veliku vrijednost jer oni ne razumiju te stare knjige. Ali ako ih čitate uvijek ćete naći određeni izraz. Stalno iznova ćete nalaziti izraz 'mumija'. Knjige će reći: 'Ako je mumija jasna i svijetla, čovjek je zahvaćen raznim bolestima koje ga tjeraju na pražnjenje i tako dalje; ako je mumija potpuno tamna, crnkasta, tada je osoba pogođena groznicom, vrućicom. Svugdje se govori kakva je mumija i kako se procjenjuje bolest.

Što je mumija? Ako današnji čovjek ovo čita, on zna samo za egipatske mumije. Pa, što se misli o tome kada se pročita da je mumija svijetla ili tamna? Nikada ne znaju na što se misli. Ali na što su mislili stari ljudi kada su pisali medicinske knjige? Formu koja je u znoju, i forma koja im je izašla iz čaše urina, i iz izmeta, nazvali su mumija. Mumija je samo bila duhovni čovjek. I duhovni čovjek postaje vidljiv iz sekreta. A stari su govorili: kada se dijete rodi, posteljica je odbačena i odlazi posljednji ostatak duhovne osobe. - I kada bi ljudi to mogli danas istražiti, otkrili bi: Kada se rodi malo dijete, ponekad je vrlo malo odbačeno kao posteljica, i stoga vrlo malo što je nadosjetljivo. Ali ima i drugih gdje je odbačeno mnogo. Potonji, gdje je mnogo toga odbačeno – duh odlazi već pri rođenju – tada postaju materijalisti.

I to je tako gospodo: duhovna aktivnost u ljudskom biću, astralna i 'Ja' aktivnost, imaju iznimno mnogo veze s izlučivanjem i eliminacijom. A ako govorite o staroj 'prljavoj ljekarni' to samo ukazuje na to da danas ne cijenite ono što se nekad cijenilo. Pojave otpada, danas se više ne cijene. Na neki način je dobro ne precjenjivati ih, jer tada se svašta događa. Poznao sam nekoga tko je htio prestati s pranjem – nakon što je čuo da duh živi u izlučevinama – da sve izlučeno treba sačuvati uključujući i prljavštinu. I rezultat je bio da je jako cijenio prljavštinu! Da, moja gospodo, sve se to ponekad čini glupošću. Ali to nije uvijek glupost. Uzmimo naprimjer, konje. Konji, zar ne, dolje imaju kopita, a iz kopita je prijelaz u mekoću konjskog prsta. Tu se nakuplja prljavština. A ako nastavite strugati prljavštinu s konja, može se desiti da se razboli. Morate imati instinkt koliko prljavštine treba ostaviti, kako bi konj nastavio stvarati tu prljavštinu. Htio bi reći, koliko je prljavština, izlučivanje, važno, na opipljiv način se vidi na konju. Kod ljudi stvar je značajna za duhovni aspekt, također i za zdravlje i bolest. U izlučevinama se nalazi zdravlje i bolest. A stari su duhovni aspekt izlučivanja zvali mumija. Ako pronađete riječ mumija u drevnim spisima, od sada ćete je razumjeti, jer sam vam rekao kao mumija zapravo nastaje: da nastaje upravo iz proizvoda izlučivanja.

Kao što vidite, pitanje koje je postavio gospodin Müller vrlo je velika znanost, ali znanost kojom se može ovladati samo ako se krene u duhovno. Inače sve što je izlučeno jednostavno je proizvod izlučivanja; na to se ne obraća pažnja. Ali u

izlučivanju čovjek pokazuje kakav je duh. I da je to slučaj s izmetom, pokazati će površan pogled. Usporedite konjski izmet s izmetom goveda. Kravlji izmet je veći, širi se. Konjski izmet su male kugle, zaobljene. Ne možete si pomoći ako imate osjećaj za ljepotu – zar ne, ljepota ne leži u jednostavnom pronalaženju stvari bez mirisa – ako općenito imate osjećaj za ljepotu, ne možete reći drugačije kada vidite kravlju balegu nego: 'Cijela krava!' Tu je njena slika, široko držanje, ležerna aktivnost, sklonost da želi ležati; potpuno je u izmetu. A konj, taj skakač među životinjama, koji uvijek želi pobjeći sa Zemlje, želi skakati i iskočiti u svijet – konjska balega prikazuje cijelog konja! Tako je i s izmetom svih životinja, u njemu možete prepoznati cijelu životinju. Iz ovoga možete vidjeti što su stari razumijevali pod mumijom i što je jednostavno astralno. Nadosjetilna životinja, nadosjetilno ljudsko biće, živi u izlučevinama.

Duhovna znanost može se nositi s tim stvarima. No, naravno, ovime ne treba postići da naši neprijatelji opet govore da se duhovna znanost bavi znojem, urinom, i tako dalje, pa je to zapravo prljava znanost. To bi neprijatelji najviše voljeli!

Dakle, moja gospodo, jer ste postavili pitanje morao sam vam pokazati istinu. Ali također možete istaknuti, u svakoj prilici, da se ne radi o nekim posebnim razmatranjima o tome što je prljavo, već o tome što je duhovno. Jer čovjek pada u nesvijest kada je princip izgradnje u njemu prejak. Tada u njemu nastaju formacije tumora, ako se samo nakuplja. U skladu s tim mora i uništavati, pravilno uništavati. Čovjek postaje slab, konstantno slab i odsutnog uma kad se u mozgu pojavi tumor, jer tada se samo nakuplja. Tumor se nakuplja kada se u mozgu ne razgrađuje kako treba. A moždani živci nastaju kao produkt razgradnje, duhovni produkt razgradnje. Kada proces postane prejak, krv dolazi prejako; nastaje upala. I tu imate razliku između rasta i upale. Ako vam je urin taman, skloni ste upalama negdje u tijelu. Ako je urin svjetlije boje, skloni ste tumorima. To je jedna stvar. No, na ovaj način možete izvući zaključke o svim bolestima iz urina, ako samo ispravno gledate urin.

Dakle, u srijedu.

Rasprava 27 veljače 1924.

X

Dobro jutro, gospodo. Možda je netko od vas mislio o čemu za danas?

Gospodin Burle je pitao o teoriji relativiteta i kakva je danas situacija. O tome se dosta čita, posebno ranije. Sada je možda opet zaboravljena; barem se više ne čuje toliko o tome.

Rudolf Steiner: Pa, vidite, stvar s teorijom relativiteta je teška i vjerojatno ćete danas morati biti vrlo pažljivi, i na kraju reći da, čak i ako ste bili pažljivi, da to ne znate. Ali to je slučaj s mnogim ljudima koji danas govore o teoriji relativiteta. Govore o njoj na takav način da je često hvale kao najveće postignuće našeg vremena, ali je ne razumiju. Pokušat će to objasniti što je moguće popularnije. Kao što sam rekao, danas će biti teško, ali sljedeći put ćemo se vratiti zanimljivijim stvarima.

Einsteinova teorija odnosi se na kretanje bilo kojeg tijela. Znae da se tijela kreću mijenjajući mjesta u prostoru. Dakle, ako želimo zabilježiti kretanje, kažemo: Tijelo se nalazi na mjestu A i pomiče na mjesto B. Kad vidite kako vlak prolazi i negdje je vani, isprva nećete sumnjati da vlak prolazi pored vas, kreće se, a da vi stojite mirno. No, možete lako posumnjati u to, na trenutak naravno, ako ne razmišljate duboko, kada sjednete negdje u kupe i najprije zaspate, a zatim se probudite i pogledate kroz prozor: Vlak prolazi. Imate poseban osjećaj da vlak prolazi. To ne mora biti istina. Prije nego što ste zaspali, vlak vam je stao, a dok ste spavali, sam vlak se počeo kretati. Dok ste spavali, niste primijetili da se vaš vlak počeo kretati, i izgleda kao da je drugi vlak u prolazu. Ako bolje pogledate, vlak koji stoji vani potpuno miruje dok se vaš vlak kreće. Dakle, dok ste u pokretu vjerujete da mirujete, a da drugi vlak, koji stvarno miruje, vozi. Znae da vam se može dogoditi i da pogledate kroz prozor i mislite da ste u vlaku koji miruje, a cijeli vlak ide u suprotnom smjeru. To tako izgleda oku. I možete vidjeti da ono što mi ljudi govorimo o kretanju nije uvijek točno. Probudite se i mislite da se vlak koji se nalazi vani kreće. Odmah zatim morate se ispraviti: To uopće nije točno, stoji mirno; Ja se vozim!

Takva ispravka prosudbe dogodila se jednom, ili čak češće, u velikim razmjerima u svjetskoj povijesti. Trebamo se samo vratiti šest ili sedam stoljeća unatrag i svi su bili mišljenja da Zemlja miruje u svemiru i da se cijelo zvjezdano nebo kreće. Možda ste čuli da je ovo gledanje ispravljeno u šesnaestom stoljeću. Došao je Kopernik i rekao: Ništa od ovoga nije istina; Sunce i zvijezde stajaćice doista miruju, a mi letimo sa svojom Zemljom vratolomnom brzinom kroz svemir. Vjerovali smo da na Zemlji mirujemo – baš kao što je osoba u vlaku mislila da miruje u vagonu, a drugi vlak se kreće – i to smo sada ispravili. Kopernik je ispravio svu astronomiju i rekao: Nije istina da se zvijezde kreću; one stoje mirno. Ali Zemlja s ljudskim bićima na sebi juri svemirskim prostorom ogromnom brzinom.

Odmah vidite da se iz gledanja ne može odmah reći što je zapravo ispravno s obzirom na kretanje: je li netko u stanju mirovanja a tijelo koje se kreće uistinu u pokretu, ili se mi samo krećemo a tijelo za koje mislimo da se kreće, miruje. Ako razmislite o tome reći ćete sebi: Da, ispravka može biti potrebna za sve ono što prepoznavamo kao pokret. - Uzmite samo ovo, koliko je trebalo čovječanstvu da ispravi prosudbu o Zemlji. To je trajalo tisućljećima. Ako ste u vlaku, možda će trebati samo nekoliko sekundi da ispravite svoju prosudbu. Prema tome, vrijeme za ispravke takvih prosudbi je promjenjivo.

To je navelo ljude poput Einsteina da kažu: Zaista ne možemo znati je li nešto što vidimo u kretanju i zaista u kretanju, ili smo mi, koji smo u mirovanju na neki tajanstveni način u kretanju dok je onaj drugi u mirovanju. Stoga iz ove neizvjesnosti donosimo konačni zaključak.

Pa, moja gospodo, onda bi to moglo biti ovako: Pretpostavimo da je ovo auto. U autu se vozite od kuće *Hansi* do Goetheanuma. Ali tko može reći da auto zaista ide gore? Tko to može sa sigurnošću reći? Auto bi mogao potpuno mirovati, samo su se kotači mogli okretati, a cijeli Goetheanum mogao se pomicati dolje u suprotnom smjeru. Treba se samo pojaviti nešto onako kako se pojavilo za Kopernika u odnosu na Zemlju ! (*Smijeh*)

Einstein je uzeo takve stvari i rekao: 'Nikada ne možemo biti sigurni je li se jedno ili drugo tijelo kreće. Jedino znamo da se kreću jedno u odnosu na drugo, da se mijenja udaljenost; to je sve što znamo'. - Naravno, to znate kad idete u Goetheanum, jer se sve više približavate Goetheanumu; ali ne možemo znati dolazi li on nama ili mi k njemu. Pa vidite, kada govorimo da smo u stvarnom mirovanju ili stvarnom kretanju, to su apsoluti. Što je dakle apsolutno mirovanje ili apsolutno kretanje? To bi bilo mirovanje ili kretanje za koje bi se moglo reći: U prostoru tijelo miruje ili se tijelo kreće. Ali naravno da je to uvijek fatalna stvar; jer se u vrijeme Kopernika još uvijek vjerovalo da Sunce miruje i da se Zemlja kreće. To je točno za Zemlju, ali nije s obzirom na Sunce, jer se Sunce kreće vrlo brzo, jureći ogromnom brzinom prema zvjezdanom prostoru koji se nalazi u zviježđu Herkula – s njim naravno, svi mi. S jedne strane rotiramo oko Sunca, ali s rotacijom oko Sunca mi jurimo s njim kroz svemir. Dakle, za Sunce se ne može reći da apsolutno miruje u svemiru. Tako su Einstein i oni koji su smatrali da je to slučaj rekli: Ne može se uopće reći je li nešto u apsolutnom mirovanju ili apsolutnom kretanju, već se može samo govoriti o činjenici da su stvari u relativnom mirovanju – relativno znači, u odnosu jedno na drugo – izgledaju nam da miruju ili da se kreću.

Vidite, moja gospodo, jednom je netko za vrijeme ciklusa u Stuttgartu vjerovao da mi antropozofi ne znamo ništa što vrijedi o teoriji relativiteta, i kao fanatični pristalica te teorije želio je ljudima pokazati kako je Einsteinova teorija relativiteta zaista valjana. Što je on tamo radio? Uzeo je kutiju šibica i rekao: Imam šibicu. Sada kutiju držim mirno i mičem šibicu po njoj. Zapali se. Sada radim drugi pokus. Sada držim šibicu mirno i pomaknem kutiju prema sebi. Ponovno se zapali. Ista se stvar događa. Dogodilo se da je plamen zapaljen. Ali kretanje koje sam napravio nije apsolutno, već je potpuno relativno. Jednom prigodom, ako je ovo kutija a ovo

šibica, pomičem šibicu u ovom smjeru, a drugi puta kutiju. Da bi se vatra razvila, nije važno kreću li se kutija ili šibica, već samo kreću li se relativno, jedno u odnosu na drugo.

Ali to se može primijeniti na cijeli svijet. Za cijeli svijet se može reći da se ne zna kreće li se jedna stvar ili druga, ili se jedna kreće aktivnije a druga manje aktivno. Samo se uvijek zna da se kreću jedno u odnosu na drugo, bilo da se međusobno približavaju ili udaljavaju; više ne znamo. I ne znamo da li se jedno tijelo kreće brže ili sporije. Pretpostavimo da se vozite užasno brzim ekspresnim vlakom i da vani prolazi putnički vlak, gledate kroz prozor. Nećete znati što se tu zapravo zbiva, jer onog trenutka kada krenete ekspresnim vlakom i kada dođe putnički vlak, imate osjećaj da se vaš ekspresni vlak kreće mnogo sporije nego prije. Pokušajte samo jednom. U tom trenutku imate osjećaj da se vlak odjednom polako kreće. U percepciji, brzina mu je oduzeta onoliko kolika je brzina vlaka koji dolazi. Tako dobivate potpuno pogrešan sud o brzini kretanja vlastitog vlaka. Ako pored vas ide vlak koji vozi sporije, imate osjećaj da vam se vlak kreće brže. Dakle, nikada ne možete prosuditi dva kretanja relativno jedno na drugo, već samo dobijete procjenu o tome kako se udaljenost između dva tijela mijenja.

Sada možemo ovdje stati i reći: 'Munje i gromovi, ovaj Einstein je zaista bio pametan momak, napokon je shvatio da se u svemiru uopće ne može govoriti o apsolutnim kretanjima, samo se može govoriti o relativnim kretanjima'. - To je pametno, a kao što vidite, također je ispravno za mnoge stvari. Jer nitko ne može reći, ako negdje vidi, recimo zvijezdu u mirovanju, da je to zvijezda u mirovanju. Ako se krećete određenom brzinom, činit će vam se da se zvijezda kreće u suprotnom smjeru; ali mogla bi se kretati i prema vama. Tako da iz prizora ne možete reći da li zvijezda miruje ili se kreće. To je potrebno znati; jer znajući to morao bi se promijeniti cjelokupan način izražavanja u nekim znanostima danas. Želim vam dati primjer.

Kako uopće doći do znanja o zvijezdama? Vidite, ne možete doći do znanja o zvijezdama ako usvojite stav izvjesnog princa koji je otišao u opservatorij gdje mu je astronom morao pokazati opservacije koje radi, naravno, jer je bio vladar zemlje. Pa, onda je princu dopustio da pogleda kroz teleskop i primijećena je zvijezda. Ako teleskop usmjerite nekamo, isprva ne vidite ništa. Onda malo pričekate; onda zvijezda uđe u teleskop, kako se kaže, pa izađe s druge strane. Princ je to pogledao. Zatim je rekao: Da, sada sam prilično dobro shvatio da znate nešto o zvijezdama, da znate gdje su zvijezde i kako se kreću, to sada mogu dobro vidjeti. No, još uvijek ne mogu razumjeti kako vi, kada ste toliko daleko, otkrivete kako se zvijezde zovu. Ovakvo gledanje nas neće odvesti daleko u astronomiji. Ali što se događa kada promatramo zvijezde? Tu imate teleskop; ondje sjedi astronom, tamo – s glavom odozgo – gleda unutra, a ovdje je nišan, gdje se dvije niti križaju, i ustanovi se lokacija zvijezde.

Uvijek se vjerovalo, ako se promatralo ranije, moglo bi se reći: 'Ili se Zemlja pomaknula, ili je netko pomaknuo teleskop, pomičući objektiv – tako se zove staklo koje je daleko; staklo koje je blizu naziva se okular – gurnuo toliko da sada možete

vidjeti zvijezdu u mirovanju. Nekada se vjerovalo da se zvijezda kreće. Danas moramo reći: Ne znamo ništa o mirovanju ili kretanju zvijezde. Može se samo reći: Nišan mog teleskopa podudara se sa slikom zvijezde; to se podudara. Ne možete reći ništa više od onoga što imate pred sobom. Dakle, ne bi ništa bilo izvjesno o svijetu u cjelini.

To ima velike implikacije. To je važno za kretanje ne samo nebeskih tijela, već čak i tijela na našoj Zemlji. A zaključci koje su iz toga izveli Einstein i oni koji misle poput njega vrlo su dalekosežni. Rekli su, naprimjer: Da, ako je kretanje samo relativno, ako nije apsolutno, onda ne možete reći ništa stvarno ni o čemu, čak ni o istodobnosti ili različitim vremenima. Ako, naprimjer, imam sat u Dornachu i sat u Zürichu, a kazaljke su u istom položaju, onda uopće ne mora biti točno da je moje promatranje pogrešno, jer su na neku udaljenost razdvojene. Moguće je da ne postoji istodobnost, to da se stvari događaju u isto vrijeme.

Dakle, vidite, iz ove stvari su izvedeni veliki zaključci. I postavlja se pitanje: hoćemo li ikada izaći iz ovoga problema? Zar danas ništa ne možemo reći o samim stvarima kad se kreću? To je važno pitanje. Sasvim je sigurno da se o kretanju ne može ništa reći gledajući ga. I u najširem smislu također vrijedi: Ako se autom odvezem do Goetheanuma, može biti da je Goetheanum došao prema meni.

Da, ali jedno se, gospodo, događa. Ovaj primjer s kutijom šibica nije sasvim istinit. Jer vidite, volio bih pozvati gospodina koji je dao tako dobru demonstraciju: Prikucajte kutiju šibica za stol i zatim provjerite može li se kretati naprijed-natrag! Morati ćete upotrijebiti veliku silu ako morate pomaknuti stol naprijed-natrag. - Pa, tu negdje postoji kvaka.

Ovu kvaku možete naći ako pažljivo razmotrite stvar. Pretpostavimo da se vozite od Dornacha do Basela, i sada biste mogli reći: Nije istina da se automobil kreće; Umjesto toga, automobil stoji, samo okreće kotače, a Basel mu prilazi. - Lijepo. No nešto govori protiv toga: automobil će biti uništen nakon nekoliko godina. A to što se automobil ruši može se pripisati samo činjenici da se ne kreće cesta, već da se kreće automobil i da je uništen onim što se u njemu događa. Dakle, ako ne pogledate samo pokret, već pogledate unutar svog tijela da vidite što taj pokret radi, shvatiti ćete da se ne možete sasvim držati Einsteinovog zaključivanja. Tako možete reći da se automobil ipak uništava, a ne samo da se kotači troše jer se okreću. Sada bi netko mogao reći: Da, naravno da bi se također okretali da je planina ili Basel prišao vama, inače bi bile istrošene. Ali ipak možete reći: Možda je ipak tako. S neživim tijelima stvar se ne može lako odlučiti, a za neživa tijela sve što se može reći je da je stvar neizvjesna koliko se jedno ili drugo kreće. Ali živi organizam. Zamislite samo da hodate do Basela, a netko drugi ostaje ovdje u Dornachu, mirujući dva sata dok vi idete u Basel. Sada, da niste hodali, već vam je Basel došao u susret, ne biste učinili ništa više nego osoba koja je ostala mirovati. Ali vi ste se umorili; u vama se dogodila promjena. Iz ove promjene koja se događa u vama možete vidjeti da ste se kretali. Sa živim tijelima već možete na temelju promjene koja se u njima događa na određeni način reći jesu li stvarno u pokretu ili u prividnom pokretu, u mirovanju.

No, to je također ono što mora dovesti do spoznaje da se ne može ni formirati teorija iz vanjskog promatranja svijeta, čak ni o nečemu što se čini jasnim poput kretanja, već se teorija mora formirati na osnovu unutarnjih promjena. Pa, opet imate činjenicu da si morate reći čak i s teorijom relativiteta: Onaj tko gleda samo vanjsku stranu stvari ne dolazi do ničega. Morate pogledati unutra. Upravo se kroz ovu teoriju relativnosti može doći do toga da se barem počne sa znanošću duha, s antropozofijom, jer antropozofija uvijek ukazuje na razmatranje unutarnjeg svijeta.

Einsteinova teorija dovela je do iznimno čudnih posljedica. Stvar postaje osobito zanimljiva, naprimjer, kada Einstein navodi svoje primjere. Tu je dao primjer kojim želi dokazati da promjena lokacije nema nikakvo značenje. Budući da se ne može odlučiti hoće li tijelo promijeniti svoj položaj ili ne, promjena položaja također ne može imati nikakvo značenje. Zato Einstein kaže: Ako sat s određenim položajem kazaljki bacim u prostor tako da izleti brzinom svjetlosti, a zatim se okrene i vrati natrag, ovaj pomak nema nikakvog značenja za unutrašnjost sata. Sat se vraća nepromijenjen. - Einstein ovako daje svoje primjere: Ne možemo odlučiti da li se tijelo kreće ili ne. Sat je isti, bilo da miruje ili se kreće, isto mu je. - Da, ali, gospodo, morali biste samo jednom biti pozvani da pogledate sat koji brzinom svjetlosti izlijeće u svemir i ponovno se vraća! Sat, pa, više nećete vidjeti ništa. Bit će toliko usitnjen da ga više nećete vidjeti.

Ali što to znači? To znači da uopće ne možete tako razmišljati. Dolazite do misli koje su nepromišljene. I tako s jedne strane otkrivete da je Einstein užasno pametna osoba, te da izvodi zaključke, donosi prosudbe koje ljude zadivljuju. Zar ne, obični ljudi koji nisu baš dobri matematičari ne razumiju mnogo Einsteinovu teoriju; i onda počnu čitati neku popularnu knjigu o Einsteinovoj teoriji, pročitaju prvu stranicu, pa nakon toga zijevaju; pročitate polovinu druge stranice, a zatim prestanete. I onda kažu: To mora biti nešto užasno pametno. Jer ako to nije nešto užasno pametno, onda bih trebao razumjeti. Osim toga, i mnogi ljudi kažu da je to nešto užasno pametno. - Otuda prosudba o teoriji relativiteta. Ali postoje i ljudi koji to razumiju. A Einstein pronalazi svoje sljedbenike među ljudima koji to razumiju, a njihov broj dnevno raste. Nije kako gospodin Burle misli da se to opet zaboravilo. Prije nekoliko godina kada ste razgovarali sa sveučilišnim profesorima, oni nisu htjeli znati ništa o Einsteinovoj teoriji. Danas su ljudi u akademskom svijetu puni Einsteinove teorije relativiteta.

Ali ljudi dolaze i do vrlo čudnih ideja. Naprimjer, jednom sam sa sveučilišnim profesorima imao raspravu o Einsteinovoj teoriji. Da, vidite, sve dok ostajete na području koje sam vam objasnio, Einsteinova teorija relativnosti je točna; tu se ništa ne može učiniti; tako je s vlakom, sa sunčevim sustavom, s kretanjima cijeloga svijeta. Za sada je sasvim točna. Ali gospoda je sada proširuju na sve i kažu, naprimjer: rast osobe je također relativan; nema apsolutnu veličinu, samo relativnu veličinu. Samo mi se čini da je tako visok. Toliko je visok u odnosu – pa, kada smo ovdje – u odnosu na stolice ili na drveće, ali ne može se govoriti o apsolutnoj veličini. Vidite, to je istina sve dok ostanete matematičar, sve dok se samo bavite geometrijom. Onog trenutka kad prestanete imati veze s geometrijom i dođete do samog života, tada zadovoljstvo prestaje, tada pjevate drugu pjesmu! Vidite, ako

netko nema osjećaj, može isklesati glavu iz drveta koja je sto puta veća od vaše glave. Sada on ima glavu. Da, onaj tko ima osjećaj nikada to neće učiniti, jer zna da veličina ljudske glave nije relativna, već je uvjetovana cijelim prostorom. On može biti veći ili manji, ali ako je netko patuljak, to je samo bolest; ako netko postane div, to je također bolest. Ovo nije samo relativno, nego je ono apsolutno već tamo vidljivo. Naravno, ljudska visina varira unutar određenih dimenzija. No, u svemiru čovjek sasvim sigurno ima svoju veličinu. Dakle, ne može se opet govoriti o relativnosti. Može se govoriti samo o činjenici da čovjek sam sebi daje svoju veličinu kroz odnos prema svemiru. Bio je samo jedan od kolega profesora s kojima sam imao raspravu koji je to priznao. Ostali su bili već toliko uvrnuti u glavi od teorije relativiteta da su rekli da je ljudska veličina samo relativna, jer na to tako gledamo.

Znate, ako tamo imate sliku ona može biti velika; kako se udaljavate od nje, postaje sve manja, prema zakonu perspektive. Veličina ove slike koju vidite je relativna. Teoretičari relativnosti vjeruju da je ljudska veličina ono što jest samo u odnosu na pozadinu. Ali to je besmislica. Ljudska veličina već ima nešto apsolutno u sebi, a osoba ne može biti mnogo veća ili mnogo manja nego je to bilo unaprijed određeno.

Pa, ljudi sve ovo izmišljaju jer nemaju pojma što je uključeno u proces ili što se događa na Zemlji oko nas. Iz onoga što sam vam već rekao vidjeti ćete sljedeće: Tu je Zemlja; postoji netko na Zemlji. Ali sada znate da čovjek ne ovisi samo o silama Zemlje, već je ovisan i o silama koje djeluju iz svemira. Naša glava, naprimjer, odražava cijeli svemir. O tome smo razgovarali. To da nije važno koje je osoba veličine, što bi to trebalo značiti? Pretpostavimo, glava gospodina Burle, glava gospodina Erbsmehla, glava gospodina Müller, formirane su iz svemira. Da, gospodo, ako se ove glave tri ili četiri puta razlikuju jedna od druge, za svaku bi trebao postojati dodatni univerzum. No, budući da postoji samo jedan svemir, koji ne prerasta u veliki ili mali zbog jedne osobe, već je uvijek tu, ostaje isti, glave ljudi mogu biti samo približno iste. Samo zato jer ljudi ne znaju da živimo u zajedničkom svijetu koji također djeluje duhovno, ljudi mogu vjerovati da nije važno koliko je velika glava osobe, da je samo relativna. Nije relativna, već ovisi o apsolutnoj veličini univerzuma.

Vraćamo se na to da si moramo reći: Samo ako ispravno razmišljate s obzirom na teoriju relativnosti, ulazite u znanost duha, a ne u materijalističku znanost.

A ako bolje pogledate ljude, možete svuda vidjeti kako ljudima koji razmišljaju poput Einsteina ponestane misli kada dođu do sfere života ili duha. Vidite, kada sam bio dječak, mogao sam sudjelovati u živim raspravama koje su se vodile o gravitaciji. Gravitacija, kada tijelo padne na Zemlju, kaže se da ima težinu. Pada jer ima težinu, jer je teško. Ali ova gravitacija djeluje posvuda u svemiru. Tijela se privlače. Ako postoji Zemlja i Mjesec [vidi crtež], tada Zemlja privlači Mjesec, a Mjesec ne odleti, već se kreće u krug oko Zemlje, jer Zemlja, kada želi odletjeti, uvijek ga privuče sebi. Kad sam bio dječak, puno se raspravljalo o tome na čemu se ta gravitacija zapravo temelji.

Slika 24

Engleski fizičar Newton, o kojem sam vam već govorio, jednostavno je rekao: Tijela se međusobno privlače, jedno tijelo privlači drugo. - Ovo nije baš materijalističko gledište, jer samo trebate zamisliti što treba da se čovjek nečeg uhvati i to nacрта i možete vidjeti da su tada potrebne i razne druge stvari. Ako bi Zemlja trebala privući Mjesec, to se ne može lako kombinirati s materijalističkim gledanjem. No, upravo je u mojoj mladosti cvjetao materijalizam. Moglo bi se reći i da je sasušio ljude, učinio da uvenu, ali moglo bi se reći i da je cvjetao. Ljudi su govorili: To nije istina, Zemlja ne može privući Mjesec jer nema ruke da ga privuče. To ne postoji. Pa su rekli: Svjetski eter jer posvuda [vidi crtež]. Dakle ono što sada crtam crvenom bojom je kozmički eter; također se sastoji od svih vrsta malih zrnaca, sitnih zrnaca. I ta sitna zrna koja su udarila ovdje, pogodila su ovdje, ali su tamo udarila ječe nego po sredini. Ako postoje dva tijela, Zemlja i Mjesec, i postoji jače guranje izvana nego iznutra, to je kao da se međusobno privlače. Tako je sila gravitacije, sila privlačenja, objašnjena vanjskim utjecajem.

Ne mogu vam reći kakva je to bol za mene bila. Od svoje dvanaeste do osamnaeste godine zaista sam sažvakao privlači li Zemlja Mjesec ili je Mjesec gurnut na Zemlju. Jer, zar ne, razlozi koji se iznose obično nisu baš glupi, nego pametni. Ali tu već postoji nešto od teorije relativiteta. Pitamo se: ima li tu nečeg apsolutnog ili je sve također relativno? Je li možda svejedno reći da Zemlja privlači Mjesec ili da je Mjesec gurnut na Zemlju? Možda se o tome ne može odlučiti. - Pa, vidite, ljudi su o tome dosta razmišljali. I ono što zaista želim reći je: Barem su u to vrijeme shvatili da osim vidljive materije postoji i eter. Trebao im je eter, jer što bi to trebalo potisnuti ako ne zrnca etera! Kada je Einstein prvi puta utemeljio svoju teoriju relativnosti svi su još vjerovali da postoji eter. A Einstein je o svemu što je opisao, mislio kao o relativnom kretanju u prostoru, a prostor je ispunjen eterom. Tada je shvatio: 'Munje i gromovi!' Ako je kretanje samo relativno, nije nužno da postoji eter. Ništa ne treba gurati, ništa vući. Ništa od toga se ne može odlučiti, dakle, prostor može biti i prazan.

Tako s vremenom postoje dvije Einsteinove teorije. Naravno da su ujedinjene u jednu osobu. Bivši Einstein opisao je sve u svojim knjigama kao da je cijeli prostor svijeta ispunjen eterom. Tada ga je njegova teorija relativnosti navela da kaže: 'Prostor je prazan'. Samo s teorijom relativnosti nema svrhe govoriti o eteru, jer se ni ne zna je li to tako. Primjeri koje navodi ponekad su vrlo groteskni. Naprimjer,

Einstein kaže: Ako postoji Zemlja, postoji neko drvo, ja puzim gore; ovdje se pokliznem, padnem - to je pojava koju ste vjerojatno već iskusili; barem sam ja to viđao kad bi se popeo na drvo pa poskliznuo i pao – ljudi kažu: Pa, Zemlja me privlači, imam težinu. Dolazi od gravitacije, inače bih ostao u zraku, mahao bih rukama i nogama da me Zemlja ne privlači. – Ali Einstein misli da se ovo ne može reći, jer promislite sljedeće: Opet imate Zemlju a sada sam gore na tornju, tu stojim; ali ne stojim na takav način da je otvoren svijet oko mene, već u njemu stojim u kutiji, a kutija je obješena odozgo. Ako padnem s tornja u kutiji, moj odnos prema zidovima uvijek će biti isti. Ne primjećujem nikakvo kretanje, zidovi idu dolje sa mnom. Da, dovruga, sad ne mogu ni reći hoće li se uže na kojem visi moja kutija, u kojoj se nalazim, spustiti odozgo i doći ću na dno kutije jer me netko spušta, ili hoću li stići, ako kutija sklizne, jer me Zemlja privlači. Ne mogu to odlučiti. Ne znam jesam li se spustio ili me Zemlja privlači.

Ali s ovim primjerom, koji Einstein odabire, isto je kao i s drugim primjerom koji se uvijek daje u školama. Djeci je već objašnjeno kako nastaje planetarni sustav, da prvo postoji maglica, i planeti se odvoje od ove maglice. Sunce ostaje u sredini. I ljudi kažu lako se može dokazati da je to točno. Uzmete malu kapljicu ulja koja luta na vodi, u sredini list kartona kroz koji je umetnuta iglica, stavite to u vodu i počnete okretati. Zatim su se male kapljice odvojile od velike i tu je sićušni planetarni sustav. Tako mora biti i vani. Jednom je bila maglica; planeti su se odvojili, Sunce je ostalo u sredini. Tko bi mogao bilo čemu proturječiti ako to i danas vidite na kapljici ulja! - Da, ali jedna sitnica je zaboravljena, gospodo: to da ja moram stajati tamo i okretati iglu ako sam učitelj i djeci to pokazati! Ako ja to ne okrećem, nikakav mali planetarni sustav neće nastati! Dakle – učitelj je morao djeci reći – da je tamo vani ogromni učitelj koji je jednom smislio cijelu priču. Tek tada je primjer potpun. I tako, ako bi Einstein ispravno razmišljao u skladu sa stvarnošću – ako bi uopće došao do takve ideje – morao bi pretpostaviti da netko gore usmjerava uže. To je jednako nužno. Inače ne možete reći: Nije važno kako ću sići, hoće li me netko pustiti ili ću pasti; mora biti netko gore. Dakle, kad Einstein daje primjer morao bi se odmah sjetiti toga: Tko je tamo tko drži uže? Ali on to ne čini jer mu današnji materijalizam to zabranjuje. Zato on smišlja primjere koji nemaju stvarnost, koji se ne mogu smisliti, koje je nemoguće zamisliti.

I još je nešto povezano s tim. Zamislite gospodo, ovdje ima planina. Tu je Freiburg im Breisgau. Postavit ću top na planinu tako da, još uvijek možete čuti pucanj u Offenburgu. No, pucanj ćete čuti s kašnjenjem. Ako netko zapiše vrijeme kad je netko čuo pucanj u Freiburgu i kada ga je netko čuo u Offenburgu, dobijete razliku u vremenu. Zvuku je trebalo neko vrijeme da stigne iz Freiburga u Offenburg.

Sada vidite, ova stvar je također iskorištena za ono što je poznato kao teorija relativiteta. Zato jer ljudi kažu: Sada pretpostavite da nisam u Offenburgu i slušam zvuk, već da sam u početku u Freiburgu. Čujem zvuk u isto vrijeme kad i nastaje. Sada se vozim vlakom iz Freiburga za Offenburg. Budući se vozim naprijed, idem dalje od Freiburga, čujem zvuk nešto kasnije nego se pojavi. Još dalje prema Offenburgu, opet malo kasnije; još dalje, opet malo kasnije.

Ali to traje samo dok se vozite sporije od zvuka. Što se događa kada se vozite onoliko brzo koliko zvuk ide od Freiburga za Offenburg? Ako vozite tako brzo, istom brzinom kojom putuje zvuk, stižete u Offenburg i on bježi od vas, još uvijek ga ne možete čuti. Ako vozite tako brzo, nikada ga nećete čuti jer vam bježi kad biste ga trebali čuti. Trebali biste ga čuti, ali više ga nema. Sada ljudi kažu: 'Munje i gromovi, tako je, ne možeš više čuti zvuk dok se krećeš tako brzo kao i sam zvuk!' A ako se krećete brže od zvuka što se događa? Ako idete sporije, možete čuti s kašnjenjem; ako idete jednako brzo, uopće ga nećete čuti. Ako se krećete brže, možete ga čuti prije nego što nastane! Ljudi kažu da je to sasvim prirodno, to je sasvim ispravno promišljeno. Dakle, ako čujete zvuk dvije sekunde kasnije u Offenburgu i krećete se sporije od zvuka, uopće nećete čuti zvuk ako se krećete istom brzinom kao i zvuk. Ali ako se krećete brže od zvuka, čuti ćete ga dvije sekunde prije nego je nastao u Freiburgu! Samo bih vas pozvao da jedom poslušate, da zaista poslušate zvuk prije nego nastane u Freiburgu! Pokušajte to sami vidjeti, da li je vjerojatno da ćete to čuti, bez obzira koliko brzo idete.

Druga zamjerka je da bih želio znati kako bi izgledali dok bi se kretali tako brzo ili čak brže od zvuka!

Što slijedi iz ovoga? Iz ovoga slijedi da možete misliti bilo što ako se ne držite stvarnosti. S ovom teorijom relativiteta konačno se dolazi do činjenice da se zvuk čuje prije nego se puca! (*Smijeh!*) Lako je zamisliti, ali to se ne može dogoditi. Vidite, to je razlika! Ljudi koji se danas bave znanošću uglavnom žele razmišljati logično; a Einstein divno logično razmišlja. No, logična stvar još uvijek nije stvarna. U svom razmišljanju čovjek mora imati dvije različite osobine: prvo, stvari moraju biti logične, ali također moraju biti realne. Čovjek mora biti sposoban živjeti u stvarnosti. Tada ne pomislite na ovu kutiju koja se po užetu vuče gore-dolje. Tada ne pomislite na sat koji brzinom svjetlosti leti u svemir i natrag. Tada ne mislite na tipa koji se kreće brže od zvuka i stoga čuje zvuk prije nego se pucanj dogodi. Veliki dio onoga što čitate u knjigama, gospodo, kao ovakva razmatranja, vrlo je lijepo smišljeno, ali ništa od toga ne odnosi se na stvarni svijet.

I tako možete reći: Einsteinova teorija relativiteta je pametna, i primjenjiva je na određene stvari u svijetu, ali s njom ne možete napraviti ništa ako gledate stvarnost. Budući da se iz teorije relativiteta nikada ne dolazi o zaključka zašto se osoba tako užasno umara kada ode u Basel, budući da uopće ne može reći ide li u Basel ili mu Basel dolazi u susret. Umor bi bio neobjašnjiv kada bi mu Basel došao u susret i zašto radim nešto s nogama dok hodam; Mogao sam mirno stajati, mogao sam čekati da Basel krene prema meni! Vidite, sve ove stvari ne pokazuju ništa drugo nego da nije dovoljno razmišljati ispravno i inteligentno, jer tu treba biti još nešto: moramo stajati unutar stvarnosti života i prema tome odlučivati o stvarima.

To je ono što vam mogu reći o teoriji relativiteta. Ona je izazvala senzaciju, ali, kao što sam rekao, ljudi to ne razumiju mnogo, inače bi razmišljali o tome.

Pa, opet sljedeće subote.

Kako je došlo do predavanja za radnike?

Viktor Stracke

U ljeto 1920 i sve do prvog ciklusa za sveučilišne studente, D. Roman Boos bi nam povremeno dao, nama radnicima, vođene ture po Goetheanumu da bi ga objasnio, održao predavanja za vrijeme radnog vremena. S time se postupno završilo. Može biti da je Dr. Boos imao previše posla, ili njegov način govora nije bio dovoljno sveobuhvatan za grupu koja je uključivala brojne seljake i osjećao je da nema prave reakcije.

U to vrijeme nas je bilo 30 ili 40 i prema onome što smo radili i obuku koju smo imali može se reći da smo spadali u tri grupe.

1. Stvarni građevinski radnici pod njihovim predradnikom gospodinom Schleutermann; tipičan predstavnik te grupe je bio gospodin Gränicher iz Gempena. Zadnje sam ga susreo kada je pazio na sustav grijanja u Schreinerei, zadnji radnici na Prvom Goetheanumu još su radili na drugom Goetheanumu.
2. Specijalisti za drvenariju (proizvođači ormara) pod majstorom gospodinom Lidvogel (kojemu smo dali ime Limvogel = vapnena ptica; bio je šogor gospodina Schleutermanna). Ljudi kojih se posebno sjećam iz ove grupe su izrađivač ormara gospodin Erbsmehl sa svojom bradom (kasnije i njegov sin), koji je već oživljavao svoju malu kuću u Grellingen-u s formama Goetheanuma, i gospodin Sonderegger.
3. Grupa radnika s drugim vještinama – slikar gospodin Seefeld, bravar i kotlovničar gospodin Günther (kada sam stigao 1920 postojala je zapravo 'posada kotlovnice'; mi smo se tada pridružili Dr. Kostitscheff, gospođi koja je oštrila alat za drvo, i za kratko vrijeme gospodin Gustl Haggmann, uvježban kao slikar koji mi je asistirao, i od 1921 gospodin Bollinger, električar iz Basela). Ljudi koji su imali poseban odnos s 'posadom kotlovnice' bili su limar gospodin Dollinger iz Reinacha, zbog svog zanata, i zidar gospodin Gienger koji je često dolazio pitati izolacijsku traku za ruke spaljene betonom, i od koga smo mi također trebali beton za naše čepove. Gospodin Dollinger je imao svoju vodoinstalatersku radionicu na sjeveroistočnom dijelu Goetheanuma u prizemlju (ispod skladišta scenografije); do toga je bio skladište boja gospodina Seefeld-a.

Gospodin von Heydebrandt, koji je radio u *umjetnosti i zanati* često je radio u kotlovnici u to vrijeme. Njegova izvorna namjera je rezati ploče za sjedalice u publici mehanički, ali kasnije ih je konačno rezao ručno i na njima je radio podignute figure. Često je nakon posla u kotlovnici radio nakit, i razvilo se ugodno prijateljstvo

koje se nastavilo i danas, kada se susretnemo. Ali za njega se stvarno ne može reći da je bio jedan od radnika. Gospodin Jan Stuten je bio još netko s kojim smo mi, 'posada kotlovnice', posebno gospodin Seefeld i gospodin Günther, bili prijatelji, jer je želio imati limenu glazbu. Navečer bi dakle kotlovnica odjekivala glazbom koju je gospodin Günther svirao na svom trombonu i gospodin Seefeld na jednom od svojih rogova. Moji vlastiti napori da proizvedem harmonični niz zvukova na basu bili su uzaludni.

Za vrijeme jutarnje pauze i u vrijeme ručka obično bi u maloj sobi Seefeld i Günthera bio postavljen šah tako da bi se bio boj. Ali za moje uši bilo bi nasilje razmirice o antropozofskim pitanjima između dvoje dugogodišnjih članova. Koliko često sam osjećao: 'Ali stvarno, pa oni govore istu stvar!' Uvijek bi se opet pomirili. Sada oboje nisu više na fizičkom planu.

Građenjem je upravljao gospodin Aisenpreis, arhitekt. U uredu arhitekta, gospodin Ranzenberger bi radio nacрте. Ured za plaće ili financijski odjel je vodio gospodin Binder. Sve je to bilo u Stakleniku, kao i kupke, na koje je pazila gospođica Stolle kao dodatak ostalom radu. Prije toga, gospođica Stolle (jedna od sestara moje majke) i drugi gravirali su obojana stakla prozora u Staklariji. Kasnije su psi noćnog čuvara Umbera bili u Staklariji (prije je bio slastičar i za Božić bi nam pekao *stolle*, divan kolač iz Saske, po svom vlastitom posebnom receptu – ali samo ako bi gospođica Stolle sakupila narudžbu za sedam *stolla*; ne bi pekao manje). Gospođa Binder je vodila kantinu u to vrijeme; njen sin, gospodin Ehrenfried Pfeiffer (koji je studirao kemiju u Baselu) preuzeo je odgovornost za postavljanje rasvjete za pozornicu i bio je moj neposredno nadređeni.

Dakle tako je bilo okruženje ljudi u to vrijeme, ili barem moj subjektivni dojam o tome. U kolovozu i rujnu 1920, prije nego je dan tečaj za sveučilišne studente, bila je ogromna aktivnost u kolibi iza Friedwart Haus. Gospodin Willy Storrer preuzeo je organizaciju tečaja, pod vodstvom dr. Boosa, i moje majke, i nakon radnog vremena također i mene, koji sam pomagao dijeliti kopije tiskanog materijala. Gospodin Storrer je organizirao stenografski tečaj u kolibi, s dnevnim lekcijama prije rada (sjećam se drage, velike gospođice Leetius kako govori: 'Pa, mogu dobro pisati, ali ne i pročitati'.) Papir je rezan na trake na pozornici Goetheanuma da se ispune 'slamarice' za goste 'valutne bolnice' (studente iz zemalja sa slabim valutama).

Velike zavjese su se šile na pozornici, koristeći električnu šivaću mašinu.

Da, nakon tečaja za sveučilišne studente, predavanja koja je Dr. Boos držao za radnike su došla do kraja i rad bi se nastavio dugo vremena. Mi radnici smo bili iz vrlo različitih društvenih slojeva u usporedbi s 'umjetnicima' koji su vrijedno oblikovali drvo ili kamen, i s 'članovima' koji bi išli okolo u ljubičastim ruhu tražeći da se upali svijetlo u kupoli (12000 luxa) tako da mogu 'meditirati' i tako dalje. Trebali smo uzeti naše pločice s brojevima sa ploče kod 'šefova' svakog jutra, i staviti ih natrag kada otidemo. Neki od radnika bi se osvrtni okolo da vide da li je u redu da odmored, i ako bi nešto krenulo naopako šefovi bi vikali na njih...Možete li razumjeti da su stvari bile van pameti među radnicima koji su također bili članovi ili

mlađi radnici ili netko koga je zahvatio duh vremena (razni 'radnički savjeti', studentski savjeti, itd. razvili su se 1918,1919)?

Ja sam, a mislim i ostatak 'posade kotlovnice', također, držao moj 'pseći privjesak' u mom džepu. Osjećao sam da sam ja sam odgovoran za svoj rad, i za ono što sam napravio i kada. Ako bi još ležao na Suncu ispod jabuke nakon jutarnje ili podnevne pauze i naišao bi 'šef', ostao bi stajati; ja napravim svoj posao, ali u moje vrijeme....Bilo je neke napetosti. Zar socijalni impulsi o kojima se toliko čulo u vrijeme 'trostrukog poretka' ne vrijede baš za Goetheanum? Kakvoj je svrsi 'hram' trebao služiti? Neobične forme, slike ljudske povijesti u kupolama, čudne figure (zvijezde, anđeli, demoni) na staklenim prozorima... Pitani smo da ih pomognemo izgraditi. Sigurno bi bilo pravilno i da razumijemo što te stvari predstavljaju?

O ovakvim pitanjima se ponekad raspravljalo u kotlovnici. Postupno je bilo sedam nas 'revolucionara' (Günther, Seefeld, Bollinger, ja, Dr. Kostitscheff, Dollinger, Erbsmehl) koji smo sebi rekli: 'Nešto se mora napraviti'. Jednog dana sam otišao i pozvao radnike na sastanak u Limbude; 'šefovi' nisu bili pozvani. Sastanak je bio vatreniji nego je planirano, ali naše želje su se počele uobličavati: da ponovno imamo predavanja o značenju i značaju ovih novih stvari, riješiti se 'psećih privjesaka', nema više vikanja i udaranja od šefova (pripravnik je dobio šamar).

Sljedećeg jutra je bilo mnogo komešanja među 'šefovima'. Kao i obično, glasine su stvar prenapuhale; kazano je da tražimo da se šefovi uklone.

Stvar je došla do Dr. Steinera. Sve je pozvao da dođu u Schreinerei salu, pustio da mu ljudi govore, mirno postavljao pitanja, dok postupno sve nije postalo jasno i glasine su opet svedene na naša tri zahtijeva. Zatim je rekao da zasigurno možemo imati seanse pitanja i odgovora, on će sam biti spreman to napraviti, tijekom radnog vremena, naravno; novac za gradnju je došao od donacija ali on je osjećao da je to razumno.

Također je rekao da se pločice s brojevima više ne trebaju vješati na ploču, a ni šamari se ne bi smjeli davati. Ali za 'vikanje', možemo čuti kako i on ponekad svašta više, naprimjer, na euritmiste, i to ne bi trebali uzeti previše ozbiljno. (Oni su često ulazili i izlazili kroz prozore sale za probe u prizemlju, radije nego da prođu pokraj gospodina Kellermüller na južnom ulazu, i kada je Dr. Steiner čuo za to stavio je rešetke na prozore, tako da se više ne dogodi da je noću prozor ostavljen otvoren. Palež je ipak kasnije napravljena.)

Zatim smo raspravljali koji dio dana bi bio najbolji za naša pitanja ili za predavanja – u 7 ujutro kada je rad počinjao, ljudi još nisu dovoljno budni; na kraju radnog dana bi bili preumorni, prije podnevnog obroka previše gladni, kasnije ne bi tako dobro primali stvari. Najbolje vrijeme – jer bi odmah nakon toga slijedila pauza – bilo bi sat nakon jutarnje pauze.

I to je ono što se dogodilo. Svakog tjedna koji je Rudolf Steiner u Dornachu imali bi jedno ili povremeno dva 'radnička' predavanja, sve temeljeno na pitanjima koje bi pojedinci među nama pitali. Kao rezultat pitanja su dolazila iz svakakvih područja

(socijalna pitanja, aktualna pitanja kao teorija relativiteta ili tretmani za pomlađivanje, umjetnost, religija, povijest, evolucija Zemlje, pčelarstvo, upozorenja anđela čuvara na opasnost, alkoholizam, prehrana, spiritualizam, svakakvim redom, zavisno kada bi netko imao srca i postavio pitanje). Način na koji su odgovorena odveo nas je kroz sva doba i mjesta na ovom svijetu. Stvari koje bi članovi raspravljali između sebe gotovo tajno, prekrivajući ih velom misterije, na primjer dva Isus dječaka, razmatrana su slobodno i otvoreno od Rudolfa Steinera kada nam je govorio, od kojih su samo nekoliko bili 'članovi' u to vrijeme (Günther, Seefeld, Erbsmehl, mislim; od tada sam postao i ja, i Bollinger a vjerojatno također i Dollinger i drugi postali su članovi kasnije), i sve je imalo toliko smisla.

Bili smo zahvalni Dr. Steineru za ljubav koju nam je pokazao i za mudrost koju je otkrio, otvarajući naše oči. Njemu je zauzvrat bilo drago čuti naša pitanja i da nam može govoriti. I znam mnogo slučajeva kada bi uzeo temu o kojoj nam je govorio ujutro, u predavanju za članove koje je dao navečer, tema bi bila jedna od trenutnih tema. Ali također nam je govorio na poseban način – jasno, otvoreno, i jednostavno, koristeći primjere koji su bili upečatljivi, gotovo grubo i spremni, ali uvijek dajući punu vrijednost najdubljim stvarima, ne 'popularizirajući' ih, ili dajući ih didaktički. Ne može se zaista opisati njegov način ali čitajući tiskana predavanja možda se može dobiti ideja na što mislim. Bio bi vrlo izravan, govoreći kao jedan od nas – možda se može tako reći. A opet smo imali enormno poštovanje za njega, većina nas bi govorila s tremom, i rasprave o tome tko bi trebao postaviti pitanje (govoreći za druge) odvijale bi se danima.

Možda bi također željeli znati kako je došlo do toga da ova pitanja i odgovori također kasnije budu zapisani tako da ih je bilo moguće objaviti. To je bilo zbog nekih dame koje su radile iza pozornice ujutro, pripremajući velove za euritmiju i slično, na primjer gospođa Finkh, gospođica Stolle, gospođa Mitscher. Ne znam tko je pitao Dr. Steinera, ali jednog dana nam je rekao da je postavljen zahtjev od te grupe ljudi, pitajući da li bi bilo dopušteno da se zapišu i ova predavanja (ostala predavanja Dr. Steinera zapisivana su godinama), jer nude toliko aspekata, često sasvim nove.

I sada se dogodilo nešto veličanstveno. Dr. Steiner nije sam želio odlučiti već nas je pitao da li se slažemo! Osjećao je da su pitanja koja smo mi radnici postavili, i težnja u našim srcima, da je to toliko naša stvar, nudeći svoje odgovore potpuno kao poklon, da nije više osjećao da su njegovo vlasništvo i da nije na njemu da odluči. I da je samo jedan od nas mislio da je to sramota, Dr. Steiner bi sigurno odbio dopuštenje. Mi smo se složili, i tada je rekao dami koja ih je zapisivala da sjedi iza zavjese da se mi ne bi osjećali na bilo koji način zakočeni.

Možda mogu spomenuti i nešto što mi je rekao gospodin Walther Cloos.

Kazao je da je Dr. Steiner rekao o ovim radničkim predavanjima da napokon može govoriti 'znanstveno', nešto što mu je bilo teže s članovima. I u stvari je točno da dok može biti relativno teško povezati sadržaj radničkih predavanja s ranim knjigama i predavanjima bez da se nađu proturječja, relativno ih je lako povezati s znanstvenim činjenicama. Znanstvene hipoteze mogu zvučati prilično različito, ali ozbiljni

znanstvenici su obično svjesni granice između činjenice i hipoteze. Tako možemo naći dosta materijala u radničkim predavanjima kada razmatramo granice u znanstvenom svijetu s antropozofskog gledišta, nešto što je ekstremno nužno u pogledu na brzi korak promjene na polju fizike i kemijske tehnologije. Fiziku i kemiju napraviti potpuno kršćanskom – to je našeg učitelja želja srca.

Konačno anegdota. Ako se dobro sjećam to mi je rekao Dr. Lehrs.

Jednog dana je trebalo uklopiti još jedan sastanak u Dr. Steinerov pun raspored. Kazano je da je netko sugerirao vrijeme kada je planirano predavanje za radnike, koristeći riječi: '...konačno, to je samo predavanje za radnike!' Rečeno je da je Dr. Steiner odgovorio, sasvim uzrujan: 'Samo? Samo? ... radnička predavanja su najvažnija!'